

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

МАТУСЕВИЧ АЛІНА ЛЕОНІДІВНА

УДК 342.95

**ДИСЕРТАЦІЯ
ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ В УКРАЇНІ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ А.Л. Матусевич

Науковий керівник **Кобзар Олександр Федорович**, доктор юридичних наук, професор

Київ – 2024

АНОТАЦІЯ

Матусевич А.Л. Особливості адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2024.

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, яке полягає у комплексному дослідженні проблем адміністративно-правового захисту прав дитини з урахуванням європейського досвіду та напрацювання пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства в цій сфері. Основні висновки знайшли відображення в таких положеннях:

Авторка доводить, що історіографія наукових поглядів про права дитини бере свій початок ще з часів Античності, коли вперше на філософському рівні були осмислені основні проблеми забезпечення належного правового статусу дитини. Саме в цей історичний період було визнано необхідність у законодавчому порядку закріпити певні права дитини. Вказані ідеї були розвинені у наступні історичні епохи – Середньовіччя, Нового та Новітнього часів. Зокрема, на погляди мислителів середньовіччя щодо особливостей сутності дитини та належного забезпечення її правового статусу суттєво вплинула християнська релігія. В епоху Нового та Новітнього часів значного поширення набули так звані гуманістичні ідеї щодо статусу людини взагалі, сутність яких полягала у тому, що людина, у тому числі дитина – це найвища соціальна цінність, що має право на гідне життя. При цьому у всі історичні періоди розвитку доктринальної думки щодо прав дитини належна увага приділялася такому аспекту становлення дитини як забезпечення належного виховання з боку батьків та суспільства.

Поняття адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні полягає в забезпеченні комплексного та всеохоплюючого функціонування всіх структурних елементів відповідного правового механізму, що включає в себе права, повноваження та обов'язки, а також мету, завдання, принципи, функції та чітке коло суб'єктів забезпечення його реалізації. Основним завданням адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні є створення такого правового становища, в умовах дії якого неможливим є порушення прав і свобод дитини та забезпечується підтримання всіх належних демократичних та правових обставин, що всебічно сприяють ефективній правореалізації своїх прав і свобод дитиною, за потреби.

Звертається увага, що захист прав дитини – це система дій, які здійснюються уповноваженими державними органами, інститутами громадянського суспільства, приватними особами і спрямовані на відновлення вже порушених прав дитини. Особливості правового регулювання забезпечення захисту прав дитини проявляється у тому, що такий захист згідно з існуючою на сьогодні нормативно-правовою базою надається як на державному рівні, так і на рівні громадянського суспільства. При цьому у сучасних демократичних реаліях особливого значення набуває захист прав дитини з боку відповідних інститутів громадянського суспільства, для якого характерні такі ознаки: існує разом із державно-правовим захистом прав та свобод дитини; передбачає утвердження непорушності прав та свобод дитини у суспільній свідомості; може здійснюватись в процесуальній формі та виражатися у формі суспільного осуду; передбачає захист як формально визнаних прав дитини, так і не закріплених на законодавчому рівні (моральних) прав; є важливим стимулом удосконалення забезпечення прав та свобод дитини державно-правовими інститутами.

Обґрунтовано, що сучасний категоріально-понятійний апарат в сфері дослідження прав дитини представлений значною кількістю відповідних

правових понять, які визначають різноманітні особливості правового регулювання статусу дитини. Окремі з цих понять закріплені на законодавчому рівні (наприклад, насильство в сім'ї) з урахуванням прогресивного європейського досвіду, що сприяє подоланню відповідних прогалин у даній правовій сфері. Проте на законодавчому рівні і дотепер залишається чимало категоріально-понятійних прогалин, які суттєво гальмують розвиток правовідносин, пов'язаних із забезпеченням та захистом прав, свобод і законних інтересів дитини. Удосконалення такого категоріально-понятійного апарату залежить насамперед від досягнень загальнотеоретичної юридичної науки, основним завданням якої є вироблення обґрунтованих дефініцій відповідних юридичних явищ.

Доведено позицію, що напрями адміністративно-правового захисту можуть диференціюватись за ознакою сфери застосування, предмету відносно якого діють тощо. Крім цього, спираючись на дослідження учених слід зазначити, що напрями можуть охоплювати як міждержавний рівень так і внутрішньодержавні взаємини, проте кінцева мета дії такого механізму залишається незмінною. Вказується, що роль окремих інституцій у реалізації окреслених напрямів адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод дитини в Україні є визначальною, оскільки всі вони діють з однією метою, створені для реалізації різних завдань, котрі складають напрями досягнення єдиної мети.

Стверджується, що система суб'єктів адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні складається з вищих органів державної влади, котрі в межах своєї компетенції впливають на формування державної політики в сфері захисту прав і свобод дитини в Україні, а галузевий рівень відповідних органів, здійснює свою діяльність за предметним принципом – одні з них забезпечують захист прав дітей-сиріт, інші захист соціальних прав дитини тощо. Межі компетенції функціонування даних підрозділів потребують коригування та систематизації з урахуванням практик сьогодення та триваючої збройної агресії росії проти України й

подальшої необхідності захисту прав і свобод дитини на міждержавному (міжнародному рівні).

Крім цього належить підкреслити на тому що до кола суб'єктів адміністративно-правового захисту прав особи дитини також відносяться місцеві органи державної влади та відповідні структурні підрозділи, а також органи місцевого самоврядування та громадські організації.

Авторка підкреслює, що роль і місце Національної поліції України в даному контексті є провідною, оскільки саме цей правоохоронний орган має компетенцію, як превентивної діяльності (що хоч за змістом і сутністю відноситься до правоохоронної, проте за формою реагування набуває правозахисних рис), так і безпосереднього адміністративно-юрисдикційного реагування на порушення прав і свобод дитини.

Автор підкреслює, що роль і місце Національної поліції України в реалізації адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод дитини визначається чіткістю формулювання та вичерпністю змісту норм і положень законодавства України у відповідній сфері, що відноситься до компетенції зазначеного центрального органу виконавчої влади низку завдань і повноважень, що спрямовані на захист прав і свобод дитини та унеможливлення їх порушення з боку інших людей і громадян. Коло принципів функціонування Національної поліції України, а також чітко окреслені завдання уможливають реалізацію форм поліцейської діяльності, що найбільш ефективно впливають на захист прав і свобод дитини в Україні, як-от поліцейське піклування. Крім цього, наявність в структурі Національної поліції України окремо визначених підрозділів до кола компетенції яких віднесено забезпечення захисту прав і свобод дитини, чітко свідчить про пріоритетність даного напрямку роботи в діяльності відповідного центрального органу виконавчої влади та виокремлює його серед інших органів правопорядку.

Доведено, що механізмом застосування міжнародно-правових норм є комплексно сформульована, чітко прорахована та об'єктивно сконструйована

система, що включає в себе комплекс юридичних засобів, способів, що спрямовані на досягнення дотримання всіма суб'єктами визначених міжнародних правил поведінки.

Незалежно від утворених інституцій, що діють на договірній основі чи сформовані в результаті тісних дружніх зв'язків між державами, має місце нагальна необхідність закріплення визначених домовленостей у нормативно-правових актах, що формують загальні умови співробітництва, визначають, що є допустимим та не допустимим у контексті угоди. Серед основних сутнісних характеристик, слід акцентувати увагу на поняттях «викрадення дітей», «постійне місце проживання», «права піклування» та «права доступу».

Обґрунтовано думку, що сутність правового механізму протидії викраденню дітей полягає у здійсненні державою та інститутами громадянського суспільства превентивних заходів, спрямованих на запобігання такому викраденню, а також на забезпечення ефективної роботи уповноважених державних органів, міжнародних організацій, недержавних структур щодо дотримання ними положень національного законодавства та міжнародного права, які визначають особливості взаємодії цих органів і організацій у цій сфері.

Ключові слова: адміністративно-правовий захист, права дитини, права і свободи, захист прав, адміністративні процедури захисту, адміністративне забезпечення реалізації прав дітей.

SUMMARY

Matuselych A.L. Peculiarities of administrative and legal protection of the rights and freedoms of the child in Ukraine. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science, specialty 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2024.

The dissertation provides a theoretical generalization and a new solution to the scientific problem, which consists in a comprehensive study of the problems of administrative and legal protection of children's rights, taking into account European experience and the development of proposals for improving the current legislation in this area. The main conclusions are reflected in the following provisions:

The author proves that the historiography of scientific views on children's rights dates back to Antiquity, when for the first time the main problems of ensuring the proper legal status of the child were comprehended at the philosophical level. It was during this historical period that the need to legislate certain rights of the child was recognized. These ideas were developed in the following historical epochs - the Middle Ages, Modern and Modern times. In particular, the views of thinkers of the Middle Ages regarding the peculiarities of the essence of the child and the proper provision of its legal status were significantly influenced by the Christian religion. In the era of modern and modern times, the so-called humanistic ideas about the status of a person in general, the essence of which was that a person, including a child, is the highest social value that has the right to a decent life, became widespread. At the same time, in all historical periods of the development of doctrinal thought on the rights of the child, due attention was paid to such an aspect of the formation of the child as ensuring proper upbringing on the part of parents and society.

The concept of administrative and legal protection of children's rights and freedoms in Ukraine is to ensure the comprehensive and comprehensive functioning of all structural elements of the relevant legal mechanism, which includes rights, powers and obligations, as well as the purpose, objectives, principles, functions and a clear range of subjects to ensure its implementation. The main task of the administrative and legal protection of the rights and freedoms of the child in Ukraine is to create a legal situation in which it is impossible to violate the rights and freedoms of the child and to ensure the maintenance of all appropriate democratic and legal circumstances that comprehensively contribute to the effective implementation of rights and freedoms by the child, if necessary.

It is noted that the protection of children's rights is a system of actions carried out by authorized state bodies, civil society institutions, private individuals and aimed at restoring already violated children's rights. The peculiarities of legal regulation of ensuring the protection of children's rights are manifested in the fact that such protection, in accordance with the existing regulatory framework, is provided both at the state level and at the level of civil society. At the same time, in modern democratic realities, the protection of children's rights by the relevant institutions of civil society is of particular importance, which is characterized by the following features: it exists together with the state and legal protection of the rights and freedoms of the child; provides for the establishment of the inviolability of the rights and freedoms of the child in the public consciousness; can be carried out in a procedural form and expressed in the form of public condemnation; provides for the protection of both formally recognized rights of the child and (moral) rights not enshrined at the legislative level; is an important stimulus for improving the rights and freedoms of the child by state and legal institutions.

It is substantiated that the modern categorical-conceptual apparatus in the field of children's rights research is represented by a significant number of relevant legal concepts that determine various features of the legal regulation of the child's status. Some of these concepts are enshrined at the legislative level (for example, domestic violence), taking into account the progressive European experience,

which contributes to overcoming the relevant gaps in this legal sphere. However, at the legislative level, there are still many categorical and conceptual gaps that significantly hinder the development of legal relations related to the provision and protection of the rights, freedoms and legitimate interests of the child. The improvement of such a categorical-conceptual apparatus depends primarily on the achievements of general theoretical legal science, the main task of which is to develop reasonable definitions of the relevant legal phenomena.

The position is proved that the directions of administrative and legal protection can be differentiated on the basis of the scope of application, the subject in relation to which they operate, etc. In addition, based on the research of scientists, it should be noted that the directions can cover both the interstate level and intrastate relations, but the ultimate goal of such a mechanism remains unchanged. It is pointed out that the role of individual institutions in the implementation of the outlined directions of the administrative and legal mechanism for the protection of children's rights and freedoms in Ukraine is decisive, since they all act with the same goal, created for the implementation of different tasks that constitute the directions for achieving a single goal.

It is argued that the system of subjects of administrative and legal protection of children's rights and freedoms in Ukraine consists of the highest bodies of state power, which, within their competence, influence the formation of state policy in the field of protection of children's rights and freedoms in Ukraine, and the sectoral level of the relevant bodies carries out their activities according to the subject principle – some of them ensure the protection of the rights of orphans, others the protection of the social rights of the child, etc. The boundaries of the competence of these units need to be adjusted and systematized, taking into account the practices of today and the ongoing armed aggression of Russia against Ukraine and the further need to protect the rights and freedoms of the child at the interstate (international level).

In addition, it should be emphasized that the circle of subjects of administrative and legal protection of the rights of the child also includes local

state authorities and relevant structural units, as well as local self-government bodies and public organizations.

The author emphasizes that the role and place of the National Police of Ukraine in this context is the leading one, since it is this law enforcement agency that has the competence of both preventive activities (which, although in content and essence refers to law enforcement, acquires human rights features in terms of the form of response) and direct administrative and jurisdictional response to violations of children's rights and freedoms.

The author emphasizes that the role and place of the National Police of Ukraine in the implementation of the administrative and legal mechanism for the protection of the rights and freedoms of the child is determined by the clarity of the wording and exhaustiveness of the content of the norms and provisions of the legislation of Ukraine in the relevant area, which refers to the competence of the specified central executive body a number of tasks and powers aimed at protecting the rights and freedoms of the child and preventing their violation by other people and citizens. The range of principles of functioning of the National Police of Ukraine, as well as clearly defined tasks, make it possible to implement the forms of policing that most effectively affect the protection of the rights and freedoms of the child in Ukraine, such as police care. In addition, the presence in the structure of the National Police of Ukraine of separately defined units whose competence includes ensuring the protection of children's rights and freedoms clearly indicates the priority of this area of work in the activities of the relevant central executive body and distinguishes it from other law enforcement agencies.

It has been proved that the mechanism for the application of international legal norms is a comprehensively formulated, clearly calculated and objectively constructed system, which includes a complex of legal means, methods aimed at achieving compliance by all subjects with certain international rules of conduct.

Regardless of the established institutions that operate on a contractual basis or are formed as a result of close friendly ties between states, there is an urgent need to consolidate certain agreements in normative legal acts that form the

general conditions of cooperation, determine what is permissible and inadmissible in the context of the agreement. Among the main essential characteristics, attention should be focused on the concepts of "child abduction", "permanent residence", "custody rights" and "access rights".

The opinion is substantiated that the essence of the legal mechanism for combating the abduction of children is the implementation by the state and civil society institutions of preventive measures aimed at preventing such abduction, as well as at ensuring the effective work of authorized state bodies, international organizations, non-state structures on their compliance with the provisions of national legislation and international law, which determine the peculiarities of interaction between these bodies and organizations in this area.

Keywords: administrative and legal protection, children's rights, rights and freedoms, protection of rights, administrative procedures for protection, administrative support for the implementation of children's rights.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Matuskevych, A. Rights and freedoms of the child as the object of administrative and legal protection. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 6. P. 40-44.

2. Матусевич А.Л. До питання міжнародного співробітництва в протидії викраденню дітей. *KELM*. 2023. № 7(59). С. 401-406 (Республіка Польща).

3. Матусевич А. Л. Місце та роль Національної поліції України в адміністративно-правовому захисті прав і свобод дитини. *Право і суспільство*. 2024. № 1. Т. 2. С. 488-492.

4. Матусевич А.Л. Поняття та сутність адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 2. С. 81-86.

5. Матусевич А.Л. Поняття, особливості та окремі аспекти правового регулювання охорони прав і свобод дитини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 103-107.

6. Матусевич А. Л. Напрями адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 684-685.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Матусевич А.Л. Компетенція національної поліції як суб'єкта адміністративно-правового захисту прав дитини. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22–23 вересня 2021 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 122–124.

8. Матусевич А.Л. Адміністративно-правовий захист прав і свобод дитини в Україні: до питання напрямів. *Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування: матеріали міжнародної*

науково-практичної конференції (Київ, 16–17 березня 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 118–120.

9. Матусевич А.Л. Правове регулювання охорони прав і свобод дитини: до питання особливостей. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19–20 жовтня 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 129–132.

10. Матусевич А.Л. Поняття та сутність адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 25–26 січня 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 39–41.

11. Матусевич А.Л. Права і свободи дитини як об'єкт адміністративно-правової охорони. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 13–14 березня 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 143–147.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ В УКРАЇНІ...	24
1.1. Поняття та сутність адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини	24
1.2. Права і свободи дитини як об’єкт адміністративно-правового захисту	49
1.3. Поняття, особливості та окремі аспекти адміністративно-правового регулювання захисту прав і свобод дитини в Україні.....	62
Висновки до розділу 1.....	70
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ В УКРАЇНІ.....	72
2.1. Напрями адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні	72
2.2. Система й повноваження суб’єктів адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини.....	88
2.3. Місце та роль Національної поліції України в адміністративно-правовому захисті прав і свобод дитини.....	105
Висновки до розділу 2.....	118
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ В УКРАЇНІ...	120

3.1. Вплив міжнародного законодавства на механізм адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні.....	120
3.2. Особливості функціонування адміністративно-правового механізму в контексті протидії викраденню дітей	143
Висновки до розділу 3.....	163
ВИСНОВКИ.....	165
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	174
ДОДАТКИ.....	196

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність тематики захисту прав і свобод дитини в Україні є надзвичайно високою, оскільки на сьогоднішній день існує значна загроза відповідному інституту як ззовні країни – в результаті збройної агресії, так і з урахуванням внутрішніх факторів і чинників, котрі формуються в умовах дитячої безпритульності та інших соціально-деструктивних факторів. Саме тому це питання потребує комплексного опрацювання та врахування всіх деструктивних факторів крізь призму адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні з метою подальшої імплементації в національне законодавство.

Інститут захисту прав і свобод дитини в Україні є досить розгалуженим і поширюється на цілу низку сфер правовідносин, а коло суб'єктів, що забезпечують захист прав і свобод дітей, пронизує систему державного управління від найвищих органів державної влади, до регіональних і місцевих структурних підрозділів, до кола компетенції яких відносяться фрагментарні методи та способи захисту прав і свобод дитини в Україні.

Одним із найбільш деструктивних факторів, що прямо та опосередковано впливає на рівень захисту прав і свобод дитини в Україні є широкомасштабна збройна агресія росії проти України, котра пронизує всі сфери соціального буття та ставить під загрозу саму сутність прав і свобод людини і громадянина, а також містить в своїй поліваріативності аспекти, що загрожують, серед іншого, й правам дітей.

Загалом сукупність соціальних чинників і факторів, триваюча збройна агресія росії, факти порушення прав і свобод дитини, що полягають в незаконному вивезенні українських дітей закордон, а також обставини та ситуації, в яких українські діти залишаються сиротами та безхатками в результаті триваючих бойових дій зумовлюють потребу в комплексному теоретико-правовому опрацюванні питань, пов'язаних із дією механізму адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Проблематику адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні досліджували науковці та практики, що висвітлено в значній кількості наукових і аналітичних публікацій, а також судовій статистиці, практиці діяльності окремих органів державної влади, до кола компетенції яких відноситься захист прав і свобод дітей. Теоретико-методологічну основу дисертаційного дослідження склали роботи таких вітчизняних вчених: Б. Андрусишина, В. Бабкіна, О. Бабкіної, О. Богінча, І. Бухтіярової, О. Джафарової, О. Дрозда, О. Кобзаря, А. Коваленка, Н. Коломоєць, Н. Крестовської, Л. Луценко-Миськів, А. Манжули, Н. Оніщенко, Н. Опольської, Р. Сербина, Є. Соболя, Л. Сороки, С. Сунегіна, С. Стоєцького, Р. Шаповала, Ю. Шемшученка тощо.

Водночас, оскільки сьогодення створює нові умови та формує новітній, більш ускладнений проблематикою бойових дій вимір захисту прав і свобод дитини в Україні, напрацьовані наукові результати потребують доктринальної систематизації та актуалізації крізь призму проблем сьогодення та інноваційних поглядів дослідників на зміст проблематики захисту прав і свобод дитини в Україні. Не меншу потребу в актуалізації наукових напрацювань складає також перспектива членства України в Європейському Союзі, що потребує суттєвих зусиль державницького, а також законодавчого та наукового сегментів в аспекті внесення до українського законодавства змін і доповнень.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація узгоджується з положеннями Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, Національної молодіжної стратегії до 2030 року, затвердженої Указом Президента України від 12 березня 2021 року № 94/2021, Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період

до 2023 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2018 року № 1027-р. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у здійсненні комплексної характеристики особливостей адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні, а також напрацюванні шляхів вдосконалення чинного законодавства в зазначеній сфері суспільних відносин.

Поставлена мета зумовила необхідність розв'язання ряду дослідницьких завдань, серед яких зокрема:

- надати характеристику поняттю та сутності адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини;
- дослідити права і свободи дитини як об'єкт адміністративно-правового захисту;
- встановити поняття, особливості та окремі аспекти правового регулювання захисту прав і свобод дитини в Україні;
- схарактеризувати напрями адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні;
- дослідити систему й повноваження суб'єктів адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини;
- вивчити місце та роль Національної поліції України в адміністративно-правовому захисті прав і свобод дитини;
- визначити вплив міжнародного законодавства на механізм адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні;
- схарактеризувати особливості функціонування адміністративно-правового механізму в контексті протидії викраденню дітей.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері захисту прав і свобод дитини в Україні.

Предмет дослідження – особливості адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні.

Методи дослідження. У дисертації було використано низку методів і комплексів методологій, що застосовуються в загальносоціальних науках, а також у юридичних дисциплінах і дозволяють якомога більш змістовно зрозуміти правову сутність юридичних явищ і процесів. Застосований комплекс методів уможливив знаходження відповідей на питання, пов'язані з предметом і об'єктом дослідження, а також деталізацію та визначення науково-практичного змісту відповідних висновків. В основу дослідження покладено: *діалектичний* метод (котрий став у нагоді під час надання характеристики основним явищам і поняттям, пов'язаним із адміністративно-правовим захистом прав свобод дитини в Україні (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 3.1), *спеціально-юридичний* метод (що уможливив аналіз термінів і понять пов'язаних із процедурою правозастосування (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2, 2.3), *теоретико-юридичний* метод (було застосовано в процесі аналізу основних термінів і юридичних явищ, спираючись на позиції й думки учених і дослідників (підрозділи 1.1, 2.1, 3.1), *системний* метод (під час формування почерговості аналізу юридичних явищ і елементів дослідження, формування його плану, а також викладу матеріалу структурних елементів (використано у всіх підрозділах дисертації), *формально-логічний* метод (було використано для аналізу всіх юридичних явищ як соціально-правових процесів (розділ 1, підрозділи 2.2, 2.3, 3.2), *інституційно-функціональний* метод (було застосовано під час аналізу функціонування різних суб'єктів правозахисту дитини в Україні та визначення меж їх компетенції (підрозділ 2.2.), *порівняльно-правовий* метод (що уможливив проведення паралелей і точних правових особливостей між функціонуванням національної системи захисту прав і свобод дитини та аналогічної – на міжнародному рівні (розділ 3).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертаційне дослідження є одним із перших в Україні комплексних досліджень адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини, що базується на аналізі національного та міжнародного законодавства, а також позиціях і думках учених, дослідників, а також практичних матеріалах. В результаті проведеного дослідження сформульовано нові наукові положення й висновки, запропоновані особисто здобувачем, зокрема:

уперше:

- сформульовано авторську дефініцію поняття «адміністративно-правова охорона прав дитини» як системи заходів, які здійснюються уповноваженими державними органами, інститутами громадянського суспільства, приватними особами, які спрямовані на належну реалізацію прав дитини, створення належних умов її всебічного розвитку та протидію процесам детермінації її порушень. Крім цього надано авторську дефініцію поняття «адміністративний захист прав дитини» як системи дій, які здійснюються уповноваженими державними органами, інститутами громадського суспільства, приватними особами і спрямовані на відновлення вже порушених прав дитини;

- з'ясовано особливості адміністративно-правового механізму протидії викраденню дітей, який полягає в необхідності посилення державою превентивних методів щодо викрадення дітей, а також у вжитті заходів, спрямованих на забезпечення ефективної роботи державних структур, міжнародних організацій, недержавних організацій стосовно дотримання положень протидії викраденню дітей, передбачених національним законодавством та нормами міжнародного права, а також впровадження національної програми з протидії торгівлі людьми;

- визначено напрями адміністративно-правового захисту, які диференційовано за ознакою сфери застосування (внутрішньо/зовнішньодержавний захист прав і свобод дитини; адміністративно-правовий захист прав дитини в сім'ї, освітньому середовищі

тощо) та контекстом в якому діють (права дитини, свободи дитини). Зазначений підхід, на думку автора має бути основою організаційно-управлінського та інституційного підходів до формування стратегічних документів, що укладаються в Україні з метою захисту прав і свобод дитини;

удосконалено:

– розуміння поняття міжнародного співробітництва в протидії викраденню дітей як учинення певних дій, створення нормативно-правових актів, утворення інституцій, розробку різноманітних форм спільної та тісної діяльності із протидії викраденню дітей в транснаціональному просторі;

– теоретичне уявлення про принцип найкращого забезпечення інтересів дитинства в системі освіти, котрий впливає на захист інтересів дітей-сиріт та дітей, які перебувають у несприятливих умовах існування та потребує визначення на законодавчому рівні (у частині фінансування витрат закладів освіти на утримання дітей-сиріт та прирівняних до них категорій за окремим кодом (статтею) у першочерговому порядку і повному обсязі відповідно до встановлених нормативів);

– розуміння сутності та змісту механізму адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні, котрий є комплексним теоретико-правовим і правозастосовним явищем, що спрямовується на утвердження демократичних принципів і принципів правової держави в частині забезпечення ролі та місця дитини в суспільстві як рівноправної його соціальної одиниці;

дістали подальшого розвитку:

– розуміння того, що роль окремих інституцій у реалізації окреслених напрямів адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод дитини в Україні є визначальною, оскільки всі вони діють з однією метою, створені для реалізації різних завдань, котрі складають напрями досягнення єдиної мети;

– наукова позиція про те, що система суб'єктів адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні складається з вищих

органів державної влади, котрі в межах своєї компетенції впливають на формування державної політики в сфері захисту прав і свобод дитини в Україні, а галузевий рівень відповідних органів здійснює свою діяльність за предметним принципом – одні з них забезпечують захист прав дітей-сиріт, інші – захист соціальних прав дитини тощо;

– аргументи щодо змісту та ролі судової практики на підставі структурованих основних та найбільш проблемних питань під час застосування судами процедури повернення дітей до місця їх постійного проживання чи поновлення права доступу або піклування над дітьми свідчить про те, що ефективність такого позову є високою, з огляду на результативність роботи відповідного інституту.

Практичне значення отриманих результатів. Основні положення, пропозиції, рекомендації та висновки як теоретико-правового, так і прикладного змісту використовуються та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення концептуальних проблем, пов'язаних із захистом прав і свобод дитини в Україні, а також функціонування суб'єктів, що провадять таку діяльність (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *практичній діяльності* – для вдосконалення та підвищення ефективності функціонування суб'єктів захисту та охорони прав дитини в Україні, що покладається та відображається у функціонуванні органу державної влади – Національної поліції України;

– *освітньому процесі* – основні теоретичні та практичні висновки дисертаційного дослідження можуть стати основою або доповненням до матеріалів (курсів лекцій, навчальних програм у цілому чи програм семінарських занять) таких навчальних дисциплін як «Адміністративне право України», «Адміністративний процес», «Актуальні проблеми адміністративного права і процесу», «Взаємодія підрозділів Національної поліції з громадськістю», «Організаційно-правові основи діяльності

Національної поліції», «Управління підрозділами Національної поліції» тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Ключові положення дисертації, висновки й рекомендації оприлюднено на міжнародних науково-теоретичних конференціях, а саме: «Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення» (м. Київ, 22–23 вересня 2021 р.), «Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування» (м. Київ, 16–17 березня 2022 р.), «Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України» (м. Київ, 19-20 жовтня 2022 р.), «Правові проблеми та сучасності та наукові підходи до їх вирішення» (м. Київ, 25–26 січня 2023 р.), «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення» (м. Київ, 13–14 березня 2023 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 197 сторінок. Список використаних джерел складається зі 191 найменування і займає 22 сторінки.

РОЗДІЛ 1.

ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ ОСНОВИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття та сутність адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини

Актуальність питання правового статусу дитини зумовлена необхідністю забезпечення додаткових гарантій правового захисту неповнолітніх осіб. Проте, незважаючи на підвищений інтерес науковців та юристів-практиків до проблеми дотримання прав дитини в Україні, невирішеними залишаються питання концептуального поняття правового статусу дитини та його місця у теорії конституційного права [180].

Питання забезпечення правами і свободами дитини в Україні особливо в умовах воєнного стану, гостро та системно постають в дослідженнях учених, що потребує та створює обставини додаткового їх дослідження, а також пошуку шляхів вирішення актуальних проблемних питань пов'язаних із ними.

Категорія правового статусу дитини порівняно недавно введена в науковий лексикон юриспруденції, що з формально юридичної сторони обумовлено, перш за все, ратифікацією більшістю країн світу Конвенції ООН про права дитини і внесенням відповідних змін до національних законодавств. У зарубіжних дослідженнях поняття правового статусу дитини нерідко розглядається здебільшого як етична і політична, ніж суто юридична, категорія, хоча при цьому йдеться все ж таки про права, обов'язки і відповідальність дитини [191].

Зміст правового статусу трактується, як складовий елемент правового становища, і включає тільки права і обов'язки особи, деколи з урахуванням законних її інтересів. Обмеженість такого уявлення про правовий рівень

існування особистості уже давно піддавалася обґрунтованій критиці [65; 124].

Правовий статус дитини повною мірою зазнав указаних розбіжностей у трактовці свого змісту. На думку Я. М. Квітки, правовий статус неповнолітнього громадянина постає як сукупність юридичних прав і обов'язків підлітка в суспільстві, реалізація яких забезпечується соціальними, економічними, правовими й організаційними гарантіями [54]. Зазначимо лише певну обмеженість, а можливо й недосконалість цього визначення, обумовлену, очевидно, предметом дослідження, яким була адміністративна делікатність неповнолітніх. По-перше, Я. М. Квітка дає визначення не правового статусу дитини, а правового статусу неповнолітнього громадянина, що зрозуміло, обмежує її визначення лише громадянами України, які досягли 14-річного віку. По друге, застосований термін «підліток», який хоча й використовується в юриспруденції, але як правило, в кримінологічній літературі.

За запропонованим Л. А. Ольховик визначенням правовий статус дитини – це заснована на правоздатності та дієздатності система суб'єктивних та інших прав та юридичних обов'язків, які неповнолітня особа може мати з моменту народження до виникнення повної дієздатності та набувати в процесі життя залежно від віку та стану психіки [119].

С. П. Коталейчуком запропоновано класифікацію прав дитини, але вона мало що дає для виявлення особливостей правового статусу дитини, для формування його як родового (спеціального) статусу. З метою усунення цієї прогалини у конструюванні правового статусу дитини автором запропоновано ввести наступну класифікацію прав дитини: загальнолюдські права і свободи особистості, адаптовані до особливого суб'єкта – дитини; ювенальні (спеціальні) права і свободи. Ці групи прав та свобод дитини у системі ювенального права складають субінститути правового статусу дитини. В їх складі перебувають як норми природного, так і позитивного

права [78].

Права і свободи дитини, як комплексна теоретико-правова категорія відображається, як у дослідженнях вчених та науковців так і в законодавстві України. Переважна більшість норм, що регламентують правовий статус дитини в Україні а також норм, що забезпечують дотримання цих прав і свобод та їх захист, викладені одразу в декількох нормативно-правових актах, що відповідно розширює предмет і об'єкт зазначеного дослідження та потребує більш суттєвої наукової уваги до цього питання а також комплексного дослідження відповідних положень законодавства з метою утвердження комплексного розуміння щодо відповідного правового інституту.

Адаптація загальних для всіх людей, що проживають або перебувають в Україні, статусних норм стосовно дитини здійснюється наступними способами: 1) розширення змісту правової норми на користь дитини. Так, наприклад, право на достатній життєвий рівень для дорослого означає достатнє харчування, одяг і житло, а для дитини – не тільки матеріальні, але й нематеріальні блага, необхідні для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Розширеним є також поняття насильства щодо дитини; 2) обмеження змісту правової норми з метою захисту дитини (наприклад, право дітей на об'єднання обмежене тільки громадськими організаціями – прийняття дітей до політичних партій не допускається); 3) встановлення додаткових вікових меж (так, право на підприємницьку діяльність мають тільки діти, які досягли шістнадцятирічного віку); 4) встановлення особливих гарантій реалізації прав і свобод (так, державні органи здійснюють контроль за дотриманням прав дитини при продажу і покупці житла); 5) встановлення особливих режимів реалізації прав і свобод дітьми, які знаходяться у несприятливій або екстремальній ситуації. Так, держава зобов'язується створити дітям-інвалідам і дітям з недоліками розумового або фізичного розвитку необхідні умови для повноцінного життя, зокрема – для отримання освіти [180].

Водночас, на нашу думку, питання розширення чи обмеження змісту правової норми з метою захисту дитини, не може розглядатися як ефективний інструмент забезпечення їх прав і свобод оскільки правовий статус дитини в Україні є не похідним від інших, а окремим самостійним правовим інститутом, що забезпечує дотримання прав і свобод дитини в різноманітних соціальних обставинах. Єдиним ефективним критерієм, що може впливати на правовий статус дитини в Україні, може бути вік, що безпосередньо впливає на наявність чи відсутність такого правового статусу в конкретної особи.

До субінституту загальнолюдських прав і свобод дитини відносяться норми права, які встановлюють:

1) право дитини на життя та охорону здоров'я. Слід погодитись із запропонованою С. П. Коталейчуком структурою змісту права дитини на життя: право бути народженою; право на виживання; право на охорону здоров'я дитини; право на захист від протиправних посягань на життя дітей з боку інших осіб; право на заборону кримінального покарання осіб, віком до 18 років, у вигляді довічного ув'язнення; право на заборону участі дітей у воєнних діях і збройних конфліктах [78].

На думку Львової О.Л. «викривлене ставлення до людини та її життя, яке набуло у світі глобального розмаху, руйнівню впливає й на інші важливі соціальні інститути, зокрема, на інститут сім'ї» [95].

2) право на ім'я і громадянство. У відповідності до Сімейного кодексу батьки зобов'язані невідкладно, але не пізніше одного місяця від дня народження дитини, зареєструвати народження дитини в державному органі реєстрації актів цивільного стану, що засвідчується Свідоцтвом про народження (ст. 144). Підстави для набуття дитиною громадянства визначені Законом «Про громадянство України» [134] і за своєю повнотою охоплюють всі можливі варіанти набуття громадянства України дитиною і практично виключають можливість неотримання дитиною громадянства: за народженням (у відповідності до «права крові» і «права ґрунту»), за

територіальним походженням; внаслідок прийняття до громадянства України, поновлення в громадянстві України, внаслідок усиновлення, внаслідок встановлення над дитиною опіки або піклування, з перебуванням у громадянстві України одного або обох батьків дитини, внаслідок встановлення батьківства (ст.ст. 7-12, 14-15). У відповідності до принципу участі дитини у вирішенні справ, які її безпосередньо стосуються, набуття громадянства України дітьми у віці від 14 до 18 років може відбуватися тільки за їхньою згодою (ст. 16);

3) право на достатній життєвий рівень. Це право є одним з найбільш дискусійних щодо його змісту та реалізації в Україні. Конституція України обмежує зміст цього права достатнім харчуванням, одягом та житлом для особи та її сім'ї (ст. 48). Згідно із Законом «Про охорону дитинства» щодо дитини зміст цієї правової норми розширюється, адже дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку (ст. 8). Гарантією реалізації цього права виступає державна допомога сім'ям з дітьми, тобто грошові виплати сім'ям з дітьми у визначених державою випадках, що виплачуються щомісяця, одноразово або періодично з Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, з Державного бюджету та інших бюджетів, визначених законом, з метою поліпшення матеріального становища сімей з дітьми та створення найсприятливіших умов для розвитку підростаючого покоління [88, с. 14];

4) право на вільне висловлювання думок та одержання інформації. Відповідно до Закону «Про охорону дитинства», кожна дитина має право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку. Дітям забезпечується доступ до інформації та матеріалів з різних національних і міжнародних джерел, особливо тих, що сприяють здоровому фізичному і психічному розвитку, соціальному, духовному та моральному благополуччю (ст. 9). Це право має певну специфіку: інформація, одержувана

дитиною, по-перше, має відповідати віку дитини, по-друге, не шкодити її моральному благополуччю. Забороняється пропагування у засобах масової інформації культу насильства і жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини (ч. 4 ст. 20).

5) право на звернення до органів державної влади й органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації. Слід відзначити, що це право є одним із слабо адаптованих до вікових особливостей дитини прав людини.

Крім того, С. П. Коталейчук визначає структуру правового статусу дитини як сукупність: а) прав і свобод дитини – тобто можливості діяти певним чином для задоволення своїх потреб; б) обов'язків і відповідальності за їх невиконання чи порушення; в) гарантій забезпечення прав і свобод [78]. Узагальнення представлених різноманітних точок зору щодо структури та змісту правового статусу дитини та здійснений аналіз формальних джерел ювенального права України є підґрунтям наступної характеристики структури та змісту правового статусу дитини. Статусний характер таких характеристик становища особистості, як громадянство (без громадянство, поліпатризм) і правосуб'єктність не викликають сумніву, адже громадянство (без громадянство, поліпатризм) є юридичним фактом-станом, а правосуб'єктність неможливо «відірвати» від прав та обов'язків, передумовою яких вона виступає. Отже, правосуб'єктність є складовою частиною правового статусу дитини [78].

Відповідно, одним із ключових елементів структури адміністративно-правових відносин є його суб'єкти. Особливість їх полягає в тому, що адміністративне право наділяє правосуб'єктністю (адміністративною правоздатністю, дієздатністю та деліктоздатністю) широке коло учасників таких правовідносин, оскільки, як зазначалося вище, норми адміністративного права врегульовують досить широке коло суспільних відносин, що виникають у процесі державного управління. Аналізуючи

положення чинного законодавства, можемо зазначити, що до їх числа віднесено: органи державної влади, їх структурні підрозділи та посадових осіб, об'єднання громадян, окремих громадян, іноземців та осіб без громадянства тощо. Усі вони, як зазначають Н.В. Дараганова та інші дослідники, є особами, які набули властивостей суб'єкта адміністративних правовідносин у силу того, що їхня поведінка підпадає під дію норм адміністративного права та встановлена цими нормами [29; 69; 70].

Правосуб'єктність, як правова категорія чітко простежується в правовому статусі дитини, якщо проводити аналогію з засадами кримінального права, оскільки в системі кримінального законодавства України існує система вікових порогів, що прямопропорційно пов'язана з можливістю притягнення до кримінальної відповідальності тих чи інших осіб. Так, за певні правопорушення кримінальна відповідальність настає з 14 років, за певні правопорушення з 16 років, а за деякі категорії кримінальних правопорушень відповідальність настає лише з 18 років, тобто повноліття.

Зазвичай, поняття “суб'єкт” (процесу, провадження, правовідносин, судочинства) розкривається через лексему “учасник” (наприклад, суб'єкт пізнання в будь-якому процесі – це складна соціально організована система, яка в якості своїх компонентів містить різних осіб (органи, окремі особи), що є носіями інформації щодо того чи іншого факту, події або здійснюють у передбаченому законом порядку її придбання і перетворення в достовірне знання (докази) з метою вирішення завдань адміністративного провадження) і, навпаки, “учасник” – через “суб'єкт” (наприклад, учасники процесу – це суб'єкти з особливою спеціальною процесуальною правоздатністю, яку визнає держава у спеціальному порядку [7, с. 110]).

Правоздатність дитини виступає як характеристика абстрактних можливостей, визначених природою дитини, що реалізуються у володінні правами і обов'язками. Особливістю правоздатності дитини є її динамічний характер, що розвивається, із загальною тенденцією до «наповнення» її

об'єму у міру дорослішання. Якщо новонароджена дитина є всього лише пасивним носієм суб'єктивних прав на життя, ім'я, виховання та ін., то у міру соціалізації в її свідомості формуються правові установки, вона навчається здійснювати правові дії, ухвалювати юридичні значущі рішення, нарешті, вступати у правові відносини.

Так, розкриваючи поняття суб'єктів адміністративного права, В.К. Колпаков вказує на необхідність розмежування понять «суб'єкт адміністративного права» і «суб'єкт адміністративних правовідносин». Суб'єкт адміністративного права у конкретному випадку може і не бути учасником правовідносин, а лише має потенційну здатність. Наприклад, громадянин України, що перебуває за її межами, може теоретично в жодних адміністративно-правових відносинах не брати участі, тобто не бути їх суб'єктом, однак суб'єктом адміністративного права він є, оскільки його як громадянина адміністративно-правові норми наділили комплексом прав та обов'язків [43, с. 226].

До правового статусу дитини, зважаючи на фізичну та інтелектуальну її незрілість, слід включати не тільки гарантії дотримання прав, але й гарантії виконання обов'язків дитини. Так, зокрема, такою загальною гарантією реалізації прав та обов'язків ми вважаємо правове виховання дитини, тобто формування у неї знань своїх прав та обов'язків, навичок та умінь реалізації приписів правових норм і стійкої установки на правомірну поведінку. Гарантією виконання дитиною конституційного обов'язку щодо отримання повної середньої освіти є безплатність та доступність освіти у державних та комунальних закладах освіти [81].

Водночас, враховуючи норми і положення, а також конструктивні особливості законодавства України необхідно зазначити на тому, що обов'язки дитини хоч і притаманні відповідному правовому статусу, відповідальність за їх невиконання покладається на батьків такої дитини або ж особи, яка несе відповідальність за неї. Таким чином, хоч правовий статус дитини і передбачає наявність обов'язку здобуття повної загальної середньої

освіти відповідальність за невиконання цього обов'язку буде цілком і повністю покладена на осіб, що несуть відповідальність за неї.

Україна, як і будь-яка інша демократична держава, дбає про своє майбутнє. Задля цього виявляються певні чинники, які створюють загрозу життю і нормальному розвитку дітей у сучасних умовах, визначаються шляхи їх подолання. Не меншою проблемою є захист прав дитини. Маються на увазі не лише специфічні права дітей, а й порушення невід'ємних прав людини, які є основою, головним стрижнем у регламентації основних прав та свобод усіх категорій людей: дітей, жінок, громадян, осіб без громадянства та ін. [78].

Набагато менше уваги приділяється такому важливому елементу правового статусу дитини, як її право та обов'язок. Дитина – це не лише об'єкт захисту і охорони, а й самостійний хоч і особливий суб'єкт права з усім спектром соціальних зв'язків – правами, інтересами, обов'язками, відповідальностями.

Дискусійним є питання про співвідношення прав та інших юридичних можливостей дитини: свобод, інтересів. Конкретні приклади законних інтересів дітей: наявність дитячих майданчиків поблизу від місця мешкання, можливість літнього відпочинку в дитячих таборах, вступ до шлюбу за наявності поважних причин (Сімейний кодекс України) та ін. Тобто, як бачимо, інтереси знов-таки подаються через призму прав або як їх протилежність, або як мета.

В ювенальному законодавстві України використовуються терміни: «найкращі інтереси дитини», «інтереси дитини», «законний інтерес дитини». Перший з цих термінів використовується для визначення мети та основоположного принципу ювенального права і звернений до суспільства та держави: «В усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню

інтересів дитини» (ст. 3 КПД).

Термін «законний інтерес дитини» згідно з офіційним тлумаченням Конституційного Суду України є тотожний поняттю «охоронюваний законом інтерес» і означає «прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним суб'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загально правовим засадам» [143]. Серед таких законних інтересів – інтерес в охороні здоров'я, фізичному і духовному розвитку, навчанні. Порухення законних інтересів дитини є підставою для звернення дитини до органів та служб у справах дітей, юридичної відповідальності батьків тощо.

Отже, в ювенальному праві України загально правовий термін «інтерес» визначає різні грані юридичних можливостей дитини та обов'язків батьків, держави, суспільних інституцій.

Загальновідомо, що права людини першопочатково формувались виключно щодо вільних, білих дорослих чоловіків. Жінки, діти, раби, що подекуди існували навіть у розвинутих країнах, до першого та другого поколінь прав людини не були допущені. Отже, про права дитини можна говорити тільки стосовно третього покоління прав людини, із застереженням, що остаточно їх система склалась в межах четвертого, сучасного покоління прав людини.

О. Ф. Скакун першою ввела до наукового обігу поняття системи прав дитини. На її думку, «права дитини» – це можливості (свободи) дитини, необхідні для їх існування, виховання та розвитку [157]. Разом з тим вона подає класифікацію прав дитини, зазначаючи їх співпадіння у значній мірі з правами людини.

Вже попередньо зазначалося, що в сьогоденних умовах життя в Україні, діти є найменш соціально захищеною категорією населення. Про це яскраво свідчить аналіз сучасних суспільних явищ і процесів в Україні: складне матеріальне становище у малозабезпечених, багатодітних та тих сім'ях, які виховують дітей-інвалідів; підліткова злочинність як наслідок скрутного матеріального стану сім'ї або відсутності батьківської опіки; поширення вживання дітьми алкоголю, тютюну, наркотиків; відсутність у значної частини обдарованих дітей можливості розвивати свої здібності внаслідок комерціалізації дозвільної та культурної сфер суспільства; поширення таких негативних явищ, як дитяче жебрацтво, безпритульність тощо.

Проблема правового захисту дитини є порівняно новим явищем і потребує системного аналізу його складових. Належний правовий захист конституційно закріплених прав і свобод дитини в Україні є важливою передумовою ефективного функціонування механізму їх забезпечення.

Науковці, досліджуючи правовий захист людини, зазначають, що це складне і багатопланове явище, яке формувалось спільними зусиллями багатьох поколінь шляхом накопичення інтелектуального матеріалу, створення морально-філософського підґрунтя для утвердження в майбутньому ідеї прав людини та необхідності їх захисту [116].

Правовий захист дитини є складовим елементом механізму забезпечення її прав та свобод, поза яким права та свободи дитини втрачають свій зміст та значення. Особливістю захисту прав дитини є його соціально-правова природа. Вона полягає у неповторності дитини як людської особистості. В дитинстві у свідомості людини формуються головні ціннісні орієнтири. Цей період також характеризується особливою залежністю, наївністю, можливістю зловживань або експлуатації з боку інших осіб. Саме тому дитина потребує ефективного правового захисту її прав та свобод особливо тоді, коли потрапляє у неблагополучні умови, коли порушено її права чи свободи [123]. Логічним і релевантним, на нашу думку є те, що

правовий статус дитини має бути якомога більш чітким і зрозумілим, як з точки зору тлумачення, так і правозастосування оскільки саме в дитинстві особа набуває основних соціально-правових знань та вчиться використовувати їх в подальшому житті, а відповідно халатне ставлення до процесу пізнання нею цих основ соціально-правового життя, може негативно вплинути на подальшу її життєдіяльність.

П. М. Рабінович вказує, що захист прав і свобод людини – це відновлення порушеного правомірного стану, притягнення правопорушників до юридичної відповідальності, а охорона прав і свобод людини здійснюється шляхом вжиття заходів для попередження, профілактики порушення прав і свобод. Науковець зазначає, що термін «забезпечення прав і свобод людини» включає три елементи: сприяння реалізації (шляхом позитивного впливу на формування їх загально соціальних гарантій) охорону прав і свобод та захист прав і свобод людини [142].

Джерелом у системі захисту прав і свобод дитини є норми права. Вони займають особливе місце в системі захисту, оскільки регламентують порядок дій державних органів, посадових осіб, фізичних та юридичних осіб у галузі захисту прав дитини, закріплюють можливість використання державного примусу.

В основі законодавства України у сфері правового захисту дитини лежать Конституція України, Конвенція ООН про права дитини, Сімейний кодекс України, ЗУ «Про охорону дитинства».

Водночас слід також зазначити, що з проголошенням незалежності України і поступовою розбудовою демократичної, соціальної, правової держави у правовому регулюванні тих чи інших питань, пов'язаних із забезпеченням прав і свобод дитини, відбулося чимало позитивних зрушень. Україна приєдналася до низки міжнародних конвенцій та договорів щодо прав дитини, а також суттєво оновила внутрішню нормативно-правову базу, присвячену цій проблематиці, яка в цілому відповідає міжнародно-правовим стандартам у сфері забезпечення прав дитини. Зокрема, найважливішими

міжнародними та національними нормативно-правовими актами, які є чинними в Україні та присвячені регулюванню тих чи інших питань, пов'язаних із забезпеченням прав, свобод і законних інтересів дитини, слід назвати наступні:

I Міжнародні конвенції та договори:

1) Європейська Конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом від 15.10.1975 р. (ратифікована Верховною Радою України 14.01.2009-р;

2) Європейська Конвенція про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми та про поновлення опіки над дітьми від 20.05.1980 р. (ратифікована Верховною Радою України 06.03.2008 р.);

3) Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25.10.1980 р. (приєднання України до Конвенції – Закон України від 11.01.2006 р.);

4) Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р. (ратифікована Верховною Радою України 27.02.1991 р.);

5) Європейська конвенція про здійснення прав дітей від 25.01.1996 р. (ратифікована Верховною Радою України 03.08.2006 р.);

6) Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконанні та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей від 19.10.1996 р. (приєднання України до Конвенції - Закон України від 01.09.2006 р.;

7) Конвенція Ради Європи про контакт з дітьми від 15.05.2003 р. (ратифікована Верховною Радою України 20.09.2006 р.);

8) Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства від 25.10.2007 р. (ратифікована Верховною Радою України 20.06.2012 р.);

9) Конвенція ООН про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання від 23.11.2007 р. (ратифікована Верховною Радою України 11.01.2013 р.);

10) Європейська конвенція про усиновлення дітей (переглянута) від 27.11.2008 р. (ратифікована Верховною Радою України 15.02.2011 р.).

II Кодекси та закони України:

1) Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» від 21.11.1992 р.;

2) Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» від 24.01.1995 р.;

3) Закон України «Про державну соціальну допомогу» інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» від 16.11.2000 р.;

4) Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 р.;

5) Закон України «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» від 21.06.2001 р.;

6) Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р.;

7) Закон України «Про соціальний захист дітей війни» від 18.11.2004 р.;

8) Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 р.;

9) Закон України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02.06.2005 р.;

10) Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» від 04.09.2008 р.;

11) Закон України «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року від 05.03.2009 р.

За останні роки було прийнято біля вісімдесяти нормативно-правових актів у цій сфері, зокрема ЗУ «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей», Постанову КМУ «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю», Постанову КМУ «Про затвердження Положення про

дитячий будинок сімейного типу».

Ці нормативно-правові акти спрямовані на поліпшення соціального захисту дітей, у тому числі дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, удосконалення державної системи опіки. Про позитивний вплив законодавства у сфері соціально-правового захисту дітей свідчать показники національного усиновлення: у шість разів збільшилась кількість дітей, влаштованих в прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу, а кількість дітей-сиріт, дітей, що позбавлені батьківського піклування, які виховуються в інтернатних закладах, зменшилось на 40% [79].

Крім того, було внесено ряд змін до ЗУ «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», яким передбачено надання державної грошової допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами, при народженні дитини, при усиновленні дитини, допомоги по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування, а також допомоги на дітей самотніми матерями.

Важливе значення у сфері призначення та виплати державної соціальної допомоги дітям має Постанова КМУ «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, грошового забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною».

Забезпечити оптимальне функціонування цілісної системи захисту прав дітей в Україні має на меті ЗУ «Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року».

21 жовтня 2009 року КМУ затверджено Розпорядження «Про затвердження плану заходів з виконання у 2010 році Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року». Він спрямований на забезпечення прав

дитини на здоровий розвиток, окремі заходи передбачають сприяння культурному та духовному розвитку дитини. Увага приділяється захисту прав дітей різних категорій.

Отже, аналізуючи законодавство України у сфері захисту прав та свобод дитини, варто відзначити наявність позитивних змін, які мають соціально-правову природу. Поряд з чималими зрушеннями залишилось ряд проблемних питань, які вказують на необхідність удосконалення законодавчого забезпечення захисту прав дитини. Існують норми законодавчих актів, які «не спрацьовують», або не в повній мірі відповідають Конвенції про права дитини.

Якщо звернутися до основного міжнародно-правового документа, в якому закладені найзагальніші принципи, фундаментальні положення щодо забезпечення та захисту прав, свобод і законних інтересів дитини, то таким документом, безумовно, є Конвенція ООН про права дитини, яка юридично формулює систему прав дитини, виділяючи громадянські, політичні, економічні, соціальні, культурні права дітей.

Конвенція серед даних категорій прав містить, зокрема, такі основні права дітей: право на життя, виживання і вільний розвиток; право на ім'я і набуття громадянства; право знати своїх батьків і користуватися батьківською турботою: право не розлучатися з батьками всупереч їх бажанню; право підтримувати контакти з обома батьками; право на об'єднання з сім'єю, яка перебуває в іншій державі; право залишати будь-яку країну і повертатися в свою країну; право на захист у випадку незаконного переміщення і повернення із-за кордону; право вільно висловлювати свої думки з усіх питань; свобода думки, совісті, релігії; свобода асоціацій і мирного зібрання; право на повну інформацію, яка сприяє благополуччю дитини; право на користування послугами системи охорони здоров'я; право користуватися благами соціального забезпечення; право на освіту; право на відпочинок і розваги; право на захист від економічної експлуатації; право на захист від незаконного зловживання наркотичними засобами і

психотропними речовинами, від усіх форм сексуальної експлуатації і сексуальних розбещень; право на гуманне ставлення, на захист від незаконного і свавільного позбавлення волі [171].

Конвенція проголошує також принцип рівної відповідальності обох батьків і законних опікунів за виховання дитини; встановлено обов'язок держави турбуватися, поважати і забезпечувати усі права дитини. На виконання вимог Конвенції, Конституція України закріплює рівність дітей в правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза шлюбом. Законом переслідується будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація (ст. 52 Конституції України) [78]. Чільним буде зазначити, що міжнародний досвід забезпечення прав дитини передбачає наявність у батьків чіткого обов'язку опікування над нею, а також навчання поведінці в соціумі, відповідно до тих стандартів і норм, що чітко визначаються в суспільстві. Невиконання цього обов'язку може мати негативні наслідки для таких батьків, оскільки держава, до прикладу в Німеччині, забезпечує контроль за дотриманням прав і свобод дитини, як з боку соціуму відносно неї, так і з боку батьків що забезпечують її виховання.

Вирішення питань, пов'язаних з забезпеченням і захистом прав дитини в Україні, на нормативно-правовому рівні відбувається відповідно до Сімейного кодексу України, Закону України «Про основні засади державної, молодіжної політики», Закону України «Про освіту», Закону України «Про дошкільну освіту», Закону України «Про середню освіту», Закону України «Про вищу освіту». Закону України «Про професійно-технічну освіту», Закону України «Про молодіжні та дитячі громадські організації» тощо. Про це також свідчить зміст і структура Закону України «Про охорону дитинства». Так, розділ II зазначеного Закону присвячений загальним питанням прав і свобод дитини (ст. 6 – право дитини на життя та охорону здоров'я, ст. 7 – право на ім'я та громадянство, ст. 8 – право на достатній життєвий рівень, ст. 9 – право дитини на вільне висловлення думки та отримання інформації, ст. 10 – право на захист від усіх форм насильства);

розділ III Закону присвячено взаємовідносинам дитини і сім'ї, в якій вона виховується, а також питанням прав дитини на майно та житло; розділ IV закріплює стандарти взаємовідносин дитини і суспільства, передбачаючи такі права дитини, як: право на освіту; право бути долученим до здобутків національної та світової культури; право на працю; право на зайняття підприємницькою діяльністю; право на об'єднання в дитячі та молодіжні організації тощо.

Як бачимо, всі зазначені вище права дитини є дотичними до відповідної важливої сфери суспільного життя (наприклад, охорона здоров'я, освіта, культура тощо). Це означає, що реалізація вказаних прав пов'язана з конкретними нормами відповідних законів, які регулюють відносини у цих сферах. Наведемо такий приклад. Гарантуючи дитині право на охорону здоров'я, відповідно до ст. 6 Закону України «Про охорону дитинства» держава вживає, зокрема, заходи щодо:

- 1) зниження рівня смертності немовлят і дитячої смертності;
- 2) забезпечення надання медичної допомоги всім дітям;
- 3) боротьби з хворобами і недоїданням, у тому числі шляхом надання дітям доступу до достатньої кількості якісних харчових продуктів та чистої питної води;
- 4) створення безпечних і здорових умов праці;
- 5) пільгового забезпечення дітей ліками та харчуванням у порядку, установленому законодавством.

Одним з недоліків законодавства у сфері соціально-правового захисту дитини є і проблема правового регулювання проведення профілактичних щеплень дітей. Цю проблему неодноразово піднімали представники Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні.

Загальновідомими стали летальні випадки або значні погіршення стану здоров'я дітей після проведення вакцинації. Однозначного висновку експертів, що саме стало причиною погіршення стану здоров'я, немає. Однак певна кількість батьків відмовляється робити щеплення своїм дітям. Крім

того, в Україні існує велика кількість дітей, котрим щеплення протипоказані за станом здоров'я. Зокрема це діти, котрі страждають на алергічні захворювання та ін [165].

Як зазначає О.М. Куракін і М.Ю. Романов, посилаючись на позицію В.А. Ліпкана, ключовим видається підхід, за яким право створене суспільством, а закон – державою [94], що засвідчує співвідношення верховенства права та закону в контексті соціологічної концепції праворозуміння, що дає підстави ствердити про верховенство природного права над законами, а також обов'язок будь-якої держави «санкціонувати» такі права в спосіб, визначений загальнонародним договором про юридичні засади співіснування – конституцією [89].

Також хотілося б зазначити в даному контексті нове особистісне право, «право на цілісність особи», необхідність якого обумовлена науково-технічним прогресом, особливо в сфері медицини і біологічної науки (ст. 2 Хартії основних прав Європейського Союзу від 07.12.2000 р.). Це право включає поінформованість і згоду людини щодо застосування медичних препаратів, процедур, а також інших заходів у межах медицини і біології. Одним із трактувань цього права є право людини на якісні медичні препарати. Проте, нажаль, сьогодні в Україні ще не поодинокими є випадки продажів в аптечних мережах та кіосках ліків із невеликим терміном придатності, «термінонепридатних» пігулок або проведення щеплень дітям вакцинами, термін придатності яких закінчився [120]. Відповідно, в даному контексті належить зауважити, що відповідальність за здійснення щеплення дитині неякісним препаратом нестиме, як лікар, так і батьки які не проконтролювали відповідний процес та несуть відповідальність за дитину. Крім цього, необхідно підкреслити, що в разі необхідності забезпечення компенсації або відновлення порушеного права, що має матеріальний вияв, цей процес буде здійснений за допомогою батьків (наприклад, в разі відшкодування певної суми коштів, такі кошти будуть зараховані на банківський рахунок чи передані в готівковому еквіваленті саме батькам, а не

дитині.)

Безумовно, що складовою частиною державної політики у сфері охорони здоров'я дітей, виходячи з названих заходів, є запобігання інфекційним захворюванням у дитячих закладах. Зокрема, ст. 15 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» містить норму, згідно із якою прийом дітей до виховних, навчальних, оздоровчих та інших навчальних закладів проводиться за наявності відповідної довідки закладу охорони здоров'я, в якому дитина перебуває під медичним наглядом. Довідка видається на підставі даних медичного огляду дитини, якщо відсутні медичні протипоказання для її перебування у цьому закладі, а також якщо їй проведено профілактичні щеплення згідно з календарем щеплень і вона не перебувала в контакті з хворими на інфекційні хвороби або бактеріоносіями.

Отже, обов'язковою умовою прийому дитини, наприклад, до дитячого садка або загальноосвітньої школи, є наявність довідки, яка підтверджує проведення профілактичних щеплень відповідно до офіційно встановленого календаря щеплень. При цьому у ч. 2 ст. 15 вказаного Закону прямо зазначається, що дітям, які не отримали профілактичних щеплень згідно з календарем щеплень, відвідування навчальних закладів не дозволяється, а у разі, якщо профілактичні щеплення дітям проведено з порушенням встановлених строків у зв'язку із медичними протипоказаннями, при сприятливій епідемічній ситуації за рішенням консилиуму відповідних лікарів вони можуть бути прийняті до відповідного дитячого закладу та відвідувати його. Це означає, що відсутність за будь-яких причин довідки, яка підтверджує проведення профілактичних щеплень дитини, є законною підставою для відмови наданні відповідного рівня освіти такій дитині.

Слід зазначити, що зазначена норма суперечить ст. 53 Конституції України у частині встановлення обов'язковості здобуття повної загальної середньої освіти, яка відтворена у ч. 2 ст. 35 Закону України «Про освіту».

Крім цього, вказана норма також суперечить і ч. 6 ст. 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб», яка фактично

закріплює право, а не обов'язок батьків давати згоду на проведення профілактичних щеплень своїх дітей, а саме:

1) повнолітнім дієздатним громадянам профілактичні щеплення проводяться за їх згодою після надання об'єктивної інформації про щеплення, наслідки відмови від них та можливі поствакцинальні ускладнення;

2) недієздатним особам або особам віком до 15 років профілактичні щеплення проводяться за згодою їх об'єктивно інформованих батьків або інших законних представників;

3) особам віком від 15 до 18 років чи визнаним судом обмежено дієздатними профілактичні щеплення за їх згодою після надання об'єктивної інформації та за згодою об'єктивно інформованих батьків або інших законних представників цих осіб;

4) якщо особа та/або її законні представники відмовляються від обов'язкових профілактичних щеплень, лікар має право взяти у них відповідне письмове підтвердження, а в разі відмови дати таке підтвердження – засвідчити це актом у присутності свідків.

Виходячи із зазначеного, законодавець встановив можливість відмови особи від проведення обов'язкових профілактичних щеплень. При цьому мотиви такої відмови можуть бути різні. Отже, є незрозумілим чому наявність довідки про проведення обов'язкових профілактичних щеплень є обов'язковою умовою для прийому дитини у дошкільний чи загальноосвітній навчальний заклад, враховуючи, зокрема, обов'язковість здобуття повної середньої освіти в Україні. Незважаючи на право особи відмовитися від проведення профілактичних щеплень або вакцинації, на практиці нерідко трапляються випадки, коли особа, в тому числі дитина, внаслідок такої відмови не може реалізувати свої конституційні права і, зокрема, фундаментальне право і одночасно обов'язок дитини отримати загальну середню освіту.

Така ситуація порушує конституційно закріплену рівність громадян у

своїх правах незалежно від їх походження, політичних, релігійних та інших переконань, майнового стану, місця проживання, кольору шкіри, а також інших ознак (ст. 24 Конституції України), а отже, є недопустимою.

Водночас ми погоджуємося з тим, що загроза спалаху епідемії у зв'язку із масовою відмовою громадян від проведення профілактичних щеплень також є порушенням права інших громадян на охорону здоров'я. Саме вказана об'єктивно існуюча практична колізія і є тим «камнем спотикання», навколо якого висловлюються думки щодо доцільності або недоцільності проведення обов'язкової для всіх вакцинації або профілактичних щеплень. При цьому зазначена колізія доповнюється ще й відсутністю належного державного контролю за якістю вакцин в Україні, хоча він передбачений на нормативно-правовому рівні, а також непоодинокими випадками поствакцинальних ускладнень аж до летальних наслідків, про що свідчать відповідні публікації у засобах масової інформації.

Одним із варіантів вирішення зазначеної ситуації, на що звертається увага у сучасній юридичній літературі, може бути створення дитячих закладів, що зможуть відвідувати діти, які не отримали профілактичних щеплень за станом здоров'я чи переконанням батьків. Зазначені дитячі заклади, у тому числі дошкільні та загальноосвітні, мають відповідати усім вимогам законодавства, а особлива увага має приділятися здоров'ю дітей та створенню всіх необхідних умов для забезпечення відвернення можливих спалахів епідемії. Для цього заклади необхідно забезпечити відповідними спеціалістами та кваліфікованим медперсоналом. За умови створення таких дитячих закладів діти, які не отримали щеплень, зможуть реалізувати, зокрема, гарантоване державою право на доступність дошкільної та повної загальної середньої освіти та одночасно виконати конституційний обов'язок, а держава зможе належним чином гарантувати право на охорону здоров'я, у тому числі й від загрози спалаху епідемії, здійснюючи відповідний контроль у таких закладах.

З урахуванням зазначеного, слід підтримати пропозицію українських

вчених, які вважають, що ч. 2 ст. 15 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» потрібно змінити та викласти у такій редакції: «діти, які з різних причин, у тому числі і у зв'язку із відмовою своїх батьків (усиновлювачів) або осіб, які їх замінюють, не отримали профілактичних щеплень згідно із календарем щеплень, можуть відвідувати дитячі заклади, у тому числі освітні, які створені для таких дітей. Якщо профілактичні щеплення дітям проведено з порушенням установлених строків у зв'язку із медичними протипоказаннями, при сприятливій епідемічній ситуації за рішенням консилиуму відповідних лікарів, вони можуть бути прийняті до відповідного дитячого закладу та відвідувати його».

Разом з тим вказана проблема є надто складною, а тому потребує глибшої розробки та може стати предметом проведення подальших досліджень у цій сфері.

Таким чином, приймаючи нові або змінюючи чинні правові норми, які регулюють питання правового статусу дитини, потрібно особливо приділяти увагу такому принципу правотворчої діяльності, як системність, який полягає в тому, що процес створення правових норм – це єдине ціле. Іншими словами, з позицій системності будь-який нормативно-правовий акт, що розробляється, повинен органічно інтегруватися в існуюче правове поле і у цьому зв'язку обов'язково потрібно враховувати чинне законодавство, узгоджуватися з його положеннями, орієнтуючись при цьому на перспективні соціальні очікування. Лише таким чином можна забезпечити справжню стабільність правового регулювання та уникнути «перевиробництва» нормативного матеріалу [30].

По-друге, невід'ємною складовою державної політики у сфері забезпечення та захисту прав дитини має бути врахування вимог традиційної для українського суспільства моралі, яка завжди була і є тим виміром або «мірилом» відносин у сфері забезпечення прав відповідних категорій населення, а також інших важливих для суспільства відносин, особливо тих, які спрямовані на розвиток технологічних інновацій. Таке твердження

пов'язано з тим, що права дитини в будь-якому випадку не є самоціллю, а є лише однією із форм задоволення її різноманітних потреб (матеріальних та духовних). У зв'язку із цим корисний результат від реалізації дитиною своїх прав буде досягнутий лише тоді, коли вони будуть включені в систему традиційних для суспільства соціальних цінностей (моральних, релігійних, ідеологічних тощо), тобто коли вони будуть мати відповідну аксіологічну виправданість, яка органічно поєднує основоположні права дитини з її обов'язками, що мають, насамперед історично обумовлені культурні витоки. Продовжуючи вказану думку, слід погодитися з тим що «специфічною ознакою ювенального права України, тобто системи правових норм, спрямованих на забезпечення виживання, розвиток та захист прав, свобод та інтересів дитини, є його ціннісний, моральний та релігійний вимір. Етичною основою ювенального права є низка моральних аксіом, які нерозривно поєднуються з правовими приписами аж до взаємопроникненні, утворюючи систему основоположних принципів ювенального права [112]. Водночас належить зауважити, що формально-юридичний аспект відповідної тематики виражається у тому, що формально важливим та юридично значимим є виключно те діяння, що було реалізовано згідно, а не всупереч конкретним нормам законодавства України навіть якщо таке діяння не пов'язується із моральною, релігійною чи ідеологічною складовою, а відповідно слід зазначити, що вказані аспекти хоч і впливають на змістовне наповнення соціального виразу життєдіяльності дитини, проте юридичного значення нести не можуть до моменту поки не набудуть тих ознак, що конкретно корелюються з нормами законодавства України та дозволяють чи забороняють відповідну поведінку.

Слід зазначити, що вказана вимога, яка ґрунтується на основних міжнародних та європейських конвенціях, присвячених забезпеченню прав, свобод та інтересів дитини, в цілому втілена у національному законодавстві України. Зокрема, серед загальних засад регулювання сімейних відносин Сімейний кодекс України у ч. 9 ст. 7 закріплює, що сімейні відносини

регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства. Крім цього, ч. 3 ст. 151 Сімейного кодексу України передбачає, що батьки мають право обирати форми та методи виховання дитини, крім тих, які суперечать закону, моральним засадам суспільства.

Невід'ємним елементом сучасного українського суспільства є засоби масової інформації. Вони відіграють важливу роль у захисті прав дитини, оскільки спрямовують увагу громадськості до порушень прав дитини, інформують суспільство про закріплені права дитини, можливості їх реалізації. Узагальнюючи особливості захисту прав та свобод дитини з боку громадянського суспільства, можна зробити висновок, що йому характерні наступні ознаки: існує разом із державно-правовим захистом прав та свобод дитини, передбачає утвердження непорушності прав та свобод дитини у суспільній свідомості, може здійснюватись в процесуальній формі та виражатися у формі суспільного осуду, передбачає захист як визнаних прав дитини, так і формально не закріплених (моральних) прав, є важливим стимулом удосконалення забезпечення прав та свобод дитини державно-правовими інститутами [123].

Водночас, на нашу думку, недоцільним є виділення саме засобів масової інформації, як ефективних інструментів забезпечення прав і свобод дитини, а натомість необхідно підкреслити важливість публічності та прозорості в контексті життєдіяльності окремих осіб, оскільки саме гласність і публічність дозволяють забезпечувати дотримання прав і свобод дитини в цивілізованому демократичному суспільстві, що дозволяє ефективно використовувати механізми державно-правового захисту прав і свобод такої дитини, а також убезпечувати її від деструктивних соціально-правових факторів.

Водночас, на нашу думку, у підрозділі було надано змістовну та вичерпну теоретико-правову характеристику поняттю та змісту адміністративно-правового статусу дитини та засад її правової охорони, що

сукупно з аналізовуваними положеннями законодавства України та думками вчених надалі, дозволить обґрунтувати важливі теоретико-практичні висновки.

1.2. Права і свободи дитини як об'єкт адміністративно-правової охорони

Права й свободи дитини, як об'єкт адміністративно-правової охорони досліджувалися вченими неодноразово, що на нашу думку хоч і дозволяє говорити про наявність певного фундаменту у відповідній теоретико-практичній тематиці проте з урахуванням сучасних вимог та динаміки суспільства, а також діючого правового режиму воєнного стану в Україні та за умови тотального й кричущого порушення прав і свобод дитини, зокрема в спосіб вчинення злочинів пов'язаних з військовою агресією росії проти України, зазначений правовий інститут потребує додаткового аналізу. Зокрема, ми вважаємо що такий аналіз може бути можливим за умови якщо матеріал для дослідження буде проаналізовано якомога більш ретроспективно, що дозволить встановити певні закономірності у функціонуванні інституту забезпечення прав і свобод дитини способами адміністративно-правової охорони та законодавства загалом.

У першій половині ХХ ст. філософ, психолог і педагог В. Зеньковський (1881-1962), досліджуючи філософський портрет дитини, вбачав у ній органічну єдність мудрості й наївності водночас, яка з перших хвилин життя наділена індивідуальними особливостями, що поступово під впливом життєвих обставин починають по-особливому яскраво відображатися. Панування реального «Я», слабка влада емпіричного «Я» призводить до того, що в дітях немає нічого штучного, вимушеного, немає ніякого підправлення; дитина безпосередньо діє відповідно до своїх потягів і почуттів; саме завдяки цьому дитинство сповнене справді духовної волі [83].

Суттєвий внесок у дослідження дитинства як суспільного феномену зробили представники етнографічного підходу. Зокрема, А. Богуш виділяє два напрями: перший напрям: дитинство розглядають як культурно-історичну цінність, ідеться про психологічну антропологію дитинства (Ф. Боас, Е. Куруленко, Б. Маліновський, М. Мід); другий напрям: дитинство вивчають в історичному аспекті, досліджують історію дитинства, способи виховання та світ дитинства (В. Абраменкова, Ф. Арієс, Л. Демоз, Е. Еріксон, В. Кудрявцев, М. Осоріна та ін.) [35; 84].

М. Кейлі та Д. Гітінс виокремили три напрями досліджень стосовно вивчення історії дитинства:

- дослідження, які вивчають матеріальні умови сім'ї в різні історичні періоди, розглядаються, насамперед, суспільно-економічні характеристики сім'ї в різні історичні періоди;

- дослідження, які ґрунтуються на теорії З. Фрейда, зосереджується увага, перш за все, на вивченні емоційних та психологічних змін у вихованні дітей крізь призму історичного досвіду;

- дослідження, які стосуються політичної та правової політики держави й суспільства з питань захисту дитинства [187; 188].

Першим ученим-антропологом, об'єктом дослідження якого було дитинство, вважається М. Мід (1901-1978). Вона вивчала становище дитини в різних культурах. На думку М. Мід, в будь-якому суспільстві дитина народжується з універсальними біологічними задатками. Проте кожна культура використовує їх по-своєму. М. Мід у своїй концепції виокремлює три типи культури, що характеризуються різними міжпоколінними стосунками: пост фігуративна культура, одна з найдавніших, згідно з якою діти переймали традиції і досвід попередніх поколінь; конфігуративна культура, за якої центром зіткнення цінностей стає сучасність, для дітей вже більш вагомим є група однолітків; пре фігуративна культура, в якій ми живемо, швидко трансформується, їй властива постійна динаміка й

життєтворчість, що вимагає від дітей і дорослих партнерських стосунків, при цьому життєві цінності проектуються на майбутнє. Аналізуючи концепцію М. Мід, цілком погоджуємося з академіком А. Богуш, яка слушно зауважила, що «головним висновком, що випливає з концепції М. Мід, повинен бути той, що специфічний характер сьогодення вимагає принципово нового, відмінного від попередніх, характеру взаємин між поколіннями». Ф. Арієс першим дійшов висновку про те, що категорія «дитинство» має не лише біологічний (природний) характер, а й суспільний та історичний. У своєму дослідженні він доводить, що підходи до трактування дітей були різними в різні історичні періоди, відповідно змінним ставало і поняття «дитинство», воно не лише природна універсальна фаза людського розвитку, а поняття, що має складний, неоднаковий у різні епохи соціальний і культурний зміст. Акцентуючи увагу на дитинстві як історичному конструкті, дослідження Ф. Арієса детонувало справжній вибух дослідницьких студій із зазначеної проблематики у другій половині ХХ ст. [84].

Відповідно розуміння соціологічного та правового змісту поняття та категорії дитинства загалом, а також усвідомлення необхідності конструювання нормативно-правового контексту адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини, зумовлюють нову правову реальність в якій застосування до дитини людино центристського підходу є надзвичайно важливими. Відповідно, з огляду на те, що дитина, як молодий член соціуму потребує роботи з собою та роз'яснення тих чи інших норм і правил соціуму в якому вона зростає, відповідальність за невиконання відповідного обов'язку та нанесення деструктивної шкоди такій дитині має бути релевантною.

Серед прихильників ідей Ф. Арієса варто відмітити І. С. Кона, О. Є. Кошельову, О. Є. Сапогову та ін. На противагу поглядам Ф. Арієса висунув свої твердження норвезький теолог та історик Одц Матне Бакке, який довів, що саме християнство вплинуло на сприйняття дитинства як особливого періоду в житті людини. Християнська релігія сприяла забороні інфантициду, абортів, залишенню дітей без піклування сексуальної

експлуатації дітей, висунувши натомість ідею чистоти та невинності дітей, їхньої подібності до образу Божого [185]. Слід зауважити, що вплив християнської релігії був не тільки позитивним, але і негативним, що виражалося у становленні нерівності прав позашлюбних дітей, дочок та синів при спадкуванні майна тощо. Визначними дослідженнями у галузі антропології дитинства були праці Л. Демоза та М. Мід [123].

На нашу думку, необхідно звернути увагу на деякі особливості соціологічно-правової концепції розуміння сутності і змісту окремих законодавчих конструкцій. На думку низки вчених, положення та норми законодавства України, маючи глибоке історичне та соціальне коріння, черпають свої стандарти та цінності з релігії та сталих традицій суспільства, що на нашу думку корелюється із тим за якими принципами сконструйоване українське законодавство, а відповідно дана позиція має місце в системі нормотворення України та має бути врахована під час формування архітектури адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини.

Психологічною концепцією історії дитинства є «психологічна теорія історії» американського психоаналітика, соціолога й історика Л. Демоза, що встановлює загальні закони й причини історичного розвитку, які кореняться у взаєминах батьків і дітей. Заслуговує на особливу увагу його періодизація всієї історії дитинства на шість періодів, кожному з яких відповідає конкретний стиль виховання й форма взаємин між батьками та дітьми: інфантицидний стиль (зі стародавності до IV ст.) відзначався негативним ставленням до маленьких дітей, які розцінювались як перешкода дорослому суспільству. За масові дітовбивства влада навіть не карала, а ті діти, які виживали, теж ставали жертвами насильства дорослих; стиль ігнорування (IV-XIII ст.), для якого характерним було прагнення віддалитися від дитини (годувальниця, виховання в монастирі або в чужій родині), хоча і визнавалося, що в дитини є душа, ігнорування інтересів дитини, її бажань, проблем (занедбаність, пригнобленість – характерні риси ставлення до дитини в родині); амбівалентний стиль (XIV-XVII ст.) відзначався

підвищенням статусу дитинства, до дітей починають ставитися з увагою, передусім у фізичному догляді, однак їм ще відмовляють у самостійному духовному існуванні, кожен рух дитини жорстко контролюється та регламентується; нав'язливий стиль (XVIII ст.), за якого залишилась контролююча позиція дорослих до дитинства, які нав'язливо прагнули контролювати не тільки поведінку, а й внутрішній світ, думки й волю дитини; стиль, що соціалізує (XIX ст. – середина XX ст.) характеризувався тим, що метою виховання є не стільки завоювання та підпорядкування дитини, скільки тренування її волі, підготовка до майбутнього самостійного життя. У дитині вбачають об'єкт виховного впливу, який розглядається як єдино можливий спосіб набуття позитивного соціального досвіду. дослідження Л. Демоза висвітлюють залежність історичного розвитку країни від особливостей процесу виховання дитини [84].

Водночас архаїчні ставлення XIV-XIX століть мають бути інтерпретовані в контексті сучасного демократичного законодавства де дитина є рівноправним членом соціуму та несе релевантну відповідальність за свої дії і вчинки, за виключенням певних умов і обставин. Відповідно, дитина не є власністю батьків і не є власністю держави, а є самостійним індивідом котрий має комплекс прав і обов'язків, роз'яснення щодо правореалізації яких має забезпечити, як держава так і батьки або особи, що виконують їх обов'язки. Важливість накопичення відповідних знань дитиною до вступу в повну правоздатність є безперечною, оскільки за умови неповного розуміння цих процесів, неможливим буде адекватно та повноправно проживати у відповідному соціумі не завдаючи шкоди собі чи оточуючим.

Активізація вітчизняних досліджень щодо розвитку ідеї рівності дитини, забезпечення потреб та інтересів, захисту її прав спостерігається з кінця XIX ст. Доцільно розмежувати погляди щодо визнання та забезпечення прав дитини правознавців та педагогів цього періоду. Зокрема, окремі зарубіжні правознавці присвячували свої роботи проблемам захисту прав дитини,

можливості усвідомлення інтересів та задоволення потреб. Досліджували проблемні питання взаємовідносин батьків та дітей, виділяючи їх від суто цивільних. Так, увагу таким питанням приділяв М. Капустін. У праці «Теорія права. Загальна догматика» (1868р.) дослідник визнав рушійною силою людства необхідність доповнення недосконалого сприяння розвитку інших. Таким характером відзначається підтримка слабких більш сильними, милосердя, виховання [123].

На нашу думку, саме крізь призму такої концепції можливим є надання повної характеристики адміністративно-правовому механізму охорони прав і свобод дитини, оскільки доповнення, як законодавства України так і соціально-правової реальності, в контексті і динаміки, сучасними демократичними цінностями, щодо поводження з дитиною, надання їй власної й унікальної правосуб'єктності в контексті її усвідомлення, є запорукою ефективного та невинного розвитку такої дитини, як самостійного члена відповідного соціуму, що в подальшому дозволить розбудовувати демократичні засади та основи правової державності в конкретній країні. Саме крізь призму такого підходу розглядається екзистенційна суть і зміст сучасної світової державності спрямованої на невинний розвиток та розширення можливостей.

Окрім цього, цікавим є визначення вищенаведеного поняття з точки зору філософії та логіки. Зокрема, авторський колектив філософського енциклопедичного словника зауважує, що засада – це достатня і (або) необхідна умова для чого-небудь: буття, пізнання, думки, діяльності. Наприклад, необхідні (але не достатні) засади матеріальних явищ – закони природи; достатні (але не необхідні) засади вчинків – їх мотиви; достатні засади суджень – інші судження (посилки) або досвід. Існують різні рівні, глибина засад. У сфері дедукції останніми засадами є логічні закони: кожен з них обґрунтовує логічно правильний зв'язок суджень; тому, щоб обґрунтувати будь-який зв'язок суджень, треба привести її до форми логічного закону. Разом з тим вибір логічних законів сам потребує засад, які

можуть і не належати логіці. Звичайно, неможливість вказати засаду для будь-якого судження не є ще свідченням хибності цього судження, якщо тільки сама ця неможливість, у свою чергу, не обґрунтована логічно [174].

У зазначений період досліджувались також питання зловживання батьківською владою та зростання злочинності серед дітей. А.І. Загоровский у монографії «Курс сімейного права» (1909) вказав, що існує багато батьків, які експлуатують дітей, незаконно використовують їхнє майно. Дослідник зазначив, що на міжнародних тюремних конгресах неодноразово піднімалось питання зростання дитячої злочинності. Серед причин ранніх проявів злочинності у дітей він визначав низький моральний рівень їх батьків, бідність та нужду. Нерідко злочинність дітей була результатом зловживання батьківською владою [44]. У медико-біологічному підході дитинство досліджують у межах таких наук, як педіатрія, анатомія, фізіологія та зосереджують увагу на вивченні періоду зростання людини, фізіологічному розвитку дітей, дитячих захворюваннях тощо. Ці науки враховували у періодизації дитини, насамперед, морфологічні ознаки: зміна молочних зубів, завершення статевого дозрівання, формування кістяка тощо. Вагомий внесок у розвиток та дослідження проблем дитинства зробив І. Сікорський (1842-1919) – психолог і педагог, доктор медицини, професор. Одним із провідних напрямів досліджень І. Сікорського було з'ясування значення дитинства, зокрема дошкільного. Учений одним із перших у вітчизняній науці виокремив дошкільний період життя дитини як один із найважливіших [170, с. 71]. Вважаємо, що О. І. Левицький висвітлив важливі приклади зловживання батьками своєю владою та порушення особистих прав дитини, оскільки окремі дослідники не визнають, що на території України практикувались різні форми насилля над дитиною, які в зазначений період відбувались у багатьох країнах світу [91; 123]. Проте, на нашу думку, не можна розглядати механізм правового захисту дитини крізь призму лише сімейного чи будь-якого іншого права, оскільки комплекс норм, що

забезпечують права і свободи дитини, наприклад в Україні, визначається саме адміністративним законодавством, що передбачає чіткий механізм правореалізації для дитини, а також можливості притягнення до відповідальності тих осіб, що зобов'язані були виконувати свої батьківські обов'язки відносно неї та сприяти всебічному розвитку такого індивіда.

Психологічний підхід здебільшого репрезентують концептуальні дослідження щодо психічного розвитку дитини, які можна згрупувати за такими напрямками: концепції психологічного розвитку дітей (Л. Божович, П.Блонський, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, О. Кононко, Г.Люблінська, С. Холл); концепції періодизації дитячого розвитку (Л.Виготський, Д. Ельконін); концепції пізнавального розвитку дітей (Л. Венгер, В. Давидов, О. Дяченко, Ж. Піаже, Е. Торндайк); концепції психодинамічного розвитку дітей (З. Фрейд); концепції соціально-психологічного розвитку (В. Абраменкова, В. Москаленко, Л. Обухова, Е. Субботський, Д. Фельдштейн).

Зазначені проблеми злилися у потужному педагогічному русі. Реформації налаштовані педагоги оголосили ХХ ст. «Століттям дитини» [133]. Цей період і ця потужна реформаційна хвиля породили і підняли на вершину наукових здобутків багато діячів освіти та культури.

Думка К. Н. Вентееля є слушною у тому, що виховання особистості дитини як зручного члена суспільства – це грубе порушення прав дитини системою виховання. Не був прихильником виховання дитини у руслі соціальних ідеалів Я. А. Мамонтов, який у своїх працях відстоював ідею творчого розвитку особистості. Він вказав, що вихователь, у першу чергу має враховувати інтереси дитини, її психофізіологічні особливості. У статті «Право держави та право дитини» (1922 р.) Я. А. Мамонтов вказав на недосконалість процесу виховання дітей в комуністичній державі. Важливим є переконання дослідника, що право дитини на вільний розвиток не залежить від індивідуальних і соціальних ідеалів, а є кінцевим висновком довгих педагогічних шукань [64; 96].

Отже, тенденції досліджень правознавців кінця XIX – початку XX ст. щодо прав та свобод дитини були спрямовані на боротьбу з дитячою злочинністю, вдосконалення сімейних відносин. Певний вплив на їх погляди мала християнська релігія, яка була основою формування права. Цим зумовлене уповільнене обмеження широких повноважень батьківської влади. Наукові дослідження у педагогічній галузі зазначеного періоду дещо випереджали напрацювання правознавців. Прогресивні погляди педагогів були спрямовані на встановлення демократичних відносин між батьками і дітьми та вказували на необхідність поваги до особистості дитини, визнання права на індивідуальність дитини, відмежування процесу виховання від соціальних ідеалів, заміну покарань дитини заходами виховного характеру, недопущення будь-яких форм насилля в процесі фізичного та психологічного розвитку дитини [123].

Розглядаючи історіографічну базу наукових досліджень, присвячених тим чи іншим аспектам прав дитини, окремо слід зупинитися на наукових працях, опублікованих у 50-70-ті роки XX століття. У той же час недостатня увага приділяється формуванню у дітей громадянської позиції, яка б дозволяла їм свідомо, із знанням суті справи, у різних сферах життєдіяльності захищати власні права, роблячи це самостійно, або звертаючись за відповідною допомогою до компетентних осіб.

Комплексне дослідження правовідносин відповідальності батьків за неналежне виховання дітей за сімейним і цивільним законодавством України здійснила В. П. Мироненко у праці «Відповідальність батьків за неналежне виховання дітей за сімейним та цивільним законодавством України» [111]. На нашу думку дослідження відповідальності батьків за незалежне виховання дітей за сімейним та цивільним законодавством України прямопропорційно пов'язуються з адміністративно-правовим механізмом забезпечення прав і свобод дитини, оскільки саме завдяки адміністративному інституту права втілюється в правову реальність можливості держави, щодо притягнення до відповідальності таких несвідомих батьків. У подальшому адміністративно-

правові норми забезпечують можливість позбавлення батьківських прав, а також інші форми впливу на соціально-правову реальність пов'язану із захистом прав дитини.

У праці «Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України» Л. А. Ольховик запропонувала конкретизувати поняття дитини та ввести поняття «підліток» та «неповнолітня повністю дієздатна особа» [119]. Проблеми правового забезпечення, утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, в Україні досліджувала О. І. Карпенко у роботі «Правові засади утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» [52]. В контексті забезпечення адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини в Україні важливим є зазначення того, що як процедура виховання дітей так і наявність та можливість правореалізації майнових і немайнових прав дитини безпосередньо пов'язується з тими особами, що відповідають за її виховання, батьками або особами, що виконують такі обов'язки до моменту повноліття дитини. Саме тому, важливість розгляду тематики майнових і немайнових прав за різними видами законодавства України, змісту і сутності дієздатності і правоздатності дітей, а також правових засад утримання та виховання дітей сиріт і дітей позбавлених батьківського піклування, безпосередньо пов'язано з адміністративно-правовою охороною прав і свобод дитини та має бути розглянуто в контексті цього дослідження.

О. І. Вінгловська у дослідженні «Імплементация міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України» здійснила аналіз виконання Україною зобов'язань згідно з Конвенцією про права дитини. Важливим для нашого дослідження є висновок дослідниці про необхідність удосконалення національного механізму реалізації прав та свобод дитини та підвищення відповідальності державних органів і посадових осіб за порушення прав дитини [19]. Ми вважаємо що в контексті стрімкої євроінтеграції України до Європейського простору, а також наявності

сформованої, системної та сталої конструкції, щодо забезпечення адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини в Європейському Союзі системи, Україні, як державі, що володіє певним комплексом соціально-правових норм, необхідно пропрацювати питання вдосконалення механізму адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини, зокрема крізь призму застосування практики Європейського суду з прав людини в повсякденній судовій та юридичній діяльності, а також, щодо використання новітніх методів та віктимологічних досліджень в сфері кримінології, щодо запобігання неповнолітній (дитячій) злочинності.

Наукове дослідження теоретичних і практичних аспектів кримінально-правової та кримінологічної характеристики умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини здійснила О. Л. Старко у дисертації «Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини». Інтерес для нашого дослідження складають сучасні дані щодо рівня, динаміки дітовбивств. У праці також визначено причини й умови їх вчинення [161]. Фактори, що обумовлюють вчинення статевих злочинів щодо неповнолітніх та механізм їх дії, роль поведінки потерпілого у даній ситуації, досліджувала С. С. Косенко у дисертації «Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх». Науковець вказала, що негативні якості особи злочинця є «внутрішніми» причинами здійснення статевих злочинів щодо неповнолітніх. Важливим є удосконалення наукових підходів щодо кримінологічної характеристики неповнолітніх, потерпілих від статевих злочинів [76]. Відповідно, хоч кримінально-правова охорона прав і свобод дитини і виходить за межі поняття адміністративно-правової охорони, на нашу думку необхідним є зазначення відповідних меж з метою розділення зазначених інститутів між собою. Так адміністративно-правова охорона прав і свобод дитини може охоплювати інститут адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень щодо дитини, а також адміністративно-правові процедури та відповідну адміністративну юрисдикційну діяльність пов'язану

з правореалізацією прав і свобод дитини, як нею самою так і уповноваженими на це особами. У той же час інститут кримінально-правової охорони прав і свобод дитини являє собою санкційний механізм що передбачає притягнення до кримінальної відповідальності осіб що вчинили відповідні правопорушення щодо дитини.

Важливе значення у сфері профілактики дитячої злочинності має праця Т. Л. Кальченко «Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами». У ній досліджено проблемні питання запобігання поширенню злочинності неповнолітніх в Україні [50]. Ю.І. Ковальчук досліджував особливості правового становища неповнолітніх та інститут їх відповідальності в адміністративному праві України у праці «Неповнолітній як суб'єкт адміністративної відповідальності» [62]. Відповідно, як і зазначено було попередньо, відмежування змісту і сутності кримінально-правової охорони прав і свобод дитини, а також відповідного адміністративно-правового механізму перебуває в полі зору науковців та практиків, а також чітко розмежується нормами законодавства України, що на нашу думку сприяє утвердженню прав і свобод дитини в загально-правовому розумінні, а також убезпечує її від деструктивного впливу соціуму.

Оскільки діти в сучасному соціумі мають комплекс проблем, які призводять до кризи дитинства, то виникає потреба пошуку та розробки такого наукового підходу, який би виводив дитинство з цієї кризи, розв'язував комплекс проблем дітей та сприяв їх всебічному розвитку та благополуччю. На думку А. Богуш, потреба в розробці нових підходів, зокрема нового повороту в системі знання про дитину та дитинство, зумовлена виникненням парадоксів і суперечностей, характерних для ситуації взаємин дитинства й дорослого суспільства: демократизація дитячого життя, юридичні свободи, зафіксовані в міжнародних, державних та інших документах, з одного боку, та обмеження (особливо у великих містах)

простору дитячої життєдіяльності, фактичне позбавлення невід'ємного права дитини на гру, насамперед, традиційну для всіх культур гру з однолітками, з іншого боку; цінність дітей і шлюбу, формування батьківських установок і особливого емоційного зв'язку з дитиною, життя родини «заради дітей» вступає у протиріччя із сучасним станом народжуваності, усвідомленої безшлюбності та бездітності; підвищення в останнє десятиліття рівня життя дитини й родини (збільшення споживання товарів і послуг, зокрема дитячих, підвищення життєвого комфорту, механізація побуту, кількість і якість дитячої індустрії розваг – книг, фільмів, іграшок для дітей тощо) і водночас зниження якості життя (суб'єктивної задоволеності дитини умовами життя); з одного боку, інфантицид як відвернення від дитини, дітовбивство у формах відмовлення від здорових дітей, мільйонів абортів, соціального сирітства, дитячої безпритульності; з іншого боку, дедалі частіше спостерігається таке явище як адопція (усиновлення/удочеріння) чужих дітей, включаючи дітей-інвалідів (на жаль, українських дітей цієї категорії переважно всиновлюють не громадяни України) [35; 85].

Так, на нашу думку, вказана позиція чітко підкреслює необхідність вдосконалення механізму адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини, як у національному законодавстві так і на міжнародному рівні, що в свою чергу може бути забезпечена у спосіб доповнення законодавства відповідними дискретними нормами, що забезпечать як суб'єктивну задоволеність дитини тим комплексом прав і свобод, що вона має, так і об'єктивно спричинять можливість правореалізації прав і свобод дитиною та неможливість порушень цього інституту.

Відповідно, крізь призму проаналізованого, на нашу думку важливим в удосконаленні механізму адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини є забезпечення соціально-правового формулювання феномену дитинства, як важливого етапу становлення свідомості молодого громадянина, що в подальшому впливатиме на можливість та бажання виконання ним покладених обов'язків, щодо розвитку та захисту своєї

держави. В цьому контексті чітко розглядається можливість та реальний спосіб реалізації функції з національно-патріотичного виховання населення, а саме дітей, у спосіб розширення можливостей правореалізації ними та укріплення механізму адміністративного правової охорони реалізації таких прав, що в подальшому спричинить зародження раннього відчуття відповідальності за свої вчинки та відповідно сприятиме дорослішанню.

1.3. Поняття, особливості та окремі аспекти адміністративно-правового регулювання охорони прав і свобод дитини

У сучасних умовах проблема поліпшення становища дітей, в тому числі їх фізичного здоров'я, набула особливого значення. Гострота зазначеної проблеми зумовлена погіршенням демографічної ситуації, негативною динамікою показників стану здоров'я дітей на тлі обмеженого бюджетного фінансування закладів охорони здоров'я, невідповідністю сучасним потребам рівня їх оснащеності медичним обладнанням та санітарним транспортом. Особливо це притаманно закладам охорони здоров'я, де надається медична допомога дітям і матерям. Порушення прав дітей є одним із чинників, який ускладнює криміногенну ситуацію у молодіжному середовищі. Незважаючи на деяку стабілізацію рівня злочинності серед неповнолітніх, загалом відбулося його зростання. Значну частку становить групова та рецидивна злочинність, до скоєння протиправних дій активно залучаються діти молодшого віку [117].

Так, Законом України «Про охорону дитинства», який є спеціальним нормативно-правовим актом у сфері забезпечення прав, свобод та законних інтересів дитини, закріплюються окремі норми щодо необхідності забезпечення повноцінного морального та духовного розвитку дитини. Серед таких приписів слід насамперед виділити ч. 1 ст. 12, яка закріплює, що батьки або особи, які їх замінюють, мають право і зобов'язані виховувати

дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці [140]. Також, ч. 4 ст. 20 зазначеного Закону встановлює, що забороняється пропагування у засобах масової інформації культу насильства і жорстокості, розповсюдження порнографії та інформації, що зневажає людську гідність і завдає шкоди моральному благополуччю дитини [48; 140]. Належить зауважити, що міжнародні нормативно-правові акти більш стійко та системно забезпечують права і свободи дитини в будь-яких правових умовах, що в свою чергу дозволяє свідчити про інституційність та стійкість даної системи в контексті довгострокової перспективи, задекларовані демократичними цінностями в конкретній державі.

Так, ч. 1 ст. 3 Конвенції встановлено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини [72]. Частина 2 статті 155 Сімейного кодексу України визначає, що батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини [156], а ч. 3 ст. 11 Закону України «Про охорону дитинства» зазначає, що предметом основної турботи та основним обов'язком батьків є забезпечення інтересів своєї дитини [48; 140]. Слід зазначити, що співвідношення норм європейського права та національного українського законодавства є досить гострим питанням, зокрема в світлі української євроінтеграції, а права і свободи дитини, як комплексна теоретико-правова та практична категорія мають бути оптимізовані на високому демократичному рівні з урахуванням всіх особливостей європейського законодавства, у спосіб приведення у відповідність національних нормативно-правових актів до нього.

З урахуванням вказаного, а також того беззаперечного факту, що

корисні інтереси дитини є пріоритетними по відношенню до інтересів будь-кого та повинні у зв'язку із цим охоронятися законом, все ж статтю I Закону України «Про охорону дитинства» вважаємо за доцільне доповнити абзацом 19, у якому визначити поняття «законний інтерес дитини». При цьому під законним інтересом дитини пропонуємо розуміти «об'єктивно-суб'єктивно обумовлений мотив діяння (дії або бездіяльності) дитини, що охороняється законом, визначає напрямок її поведінки та спрямований на досягнення нею повноцінного фізичного, інтелектуального, культурного і соціального розвитку з урахуванням традиційних моральних засад суспільства» [48].

Теоретико-правова категорія законного інтересу дитини чітко співвідноситься із нормами національного законодавства та засадами європейського права у даній галузі, оскільки взаємодоповнення зазначених нормативно-правових актів лише сприятиме оптимізації та укріпленню функціонування інституту прав і свобод дитини, як в національному законодавстві, так і на міжнародному рівні.

Слід зазначити, що закріплюючи такі обмеження у можливості, самостійного здійснення дитиною своїх прав, законодавець виходив з об'єктивної неможливості дитини повністю усвідомлювати значення своїх дій та керувати ними в силу багатьох факторів і, насамперед, недостатньої сформованості свідомості, знань та адекватних життєво необхідних якостей дитини, що забезпечують їй «путівку» у повноцінне майбутнє доросле життя.

У цьому контексті необхідно звернути увагу на те, що чинне законодавство, зокрема, Сімейний кодекс України та Закон України «Про охорону дитинства» дещо розширює обсяг дієздатності дітей. Так, частини 3 та 4 статті 152 Сімейного кодексу України визначають, що дитина має право звернутися за захистом своїх прав та інтересів до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій (при цьому вік дитини немає значення), а з 14 років дитина має право звертатися за захистом своїх прав та інтересів

безпосередньо до суду [156]. Крім цього, ч. 2 ст. 9 Закону України «Про охорону дитинства» закріплено, що діти мають право звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями стосовно їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення (при цьому вік дитини також немає значення) [140]. Отже, з метою забезпечення належної реалізації, охорони та захисту прав і законних інтересів дітей законодавство наділяє їх частковою адміністративною та цивільно-процесуальною дієздатністю, не враховуючи при цьому особливостей їх свідомості та волі, які далеко не завжди можуть бути достатньо сформовані для участі у подібних складних за своїм змістом правовідносинах, особливо судово-процесуальних.

У зв'язку із зазначеним та враховуючи те, що Конвенція надає право, а не зобов'язує держави поширювати її дію на одностатеві пари і так звані «шведські сім'ї», пропонуємо доповнити частину 1 статті 212 Сімейного кодексу України пунктом «14», у якому передбачити наступне: не можуть бути усиновлювачами особи, які: «14) є іноземцями, які перебувають в одностатевому «шлюбі або в одностатевому партнерстві (цивільному шлюбі), а також іноземці, які перебувають у різностатевих та/або одностатевих шлюбах чи партнерствах (цивільних шлюбах) і разом проживають у постійних стосунках» [156].

Крім зазначеного, варто також наголосити і на такій важливій проблемі сьогодення як захист дітей від шкідливої інформації, яка може завдати шкоду їх здоров'ю та розвитку. Загальновідомо, що сучасний технологічний розвиток на перше місце висунув проблему правового забезпечення інформаційної безпеки держави, неодмінною складовою якої є інформаційна безпека підростаючого покоління. При цьому весь суспільний обіг інформації регулюється багатьма видами соціальних норм, основними серед

яких є: правові та моральні. Однак, якщо в минулі століття правовий обіг інформації охоплював лише найбільш важливу частину суспільного обігу інформації, то в сучасних умовах назріла нагальна необхідність розширення кола інформаційно-комунікативних відносин, що мають підпадати під правове регулювання. Особливо ця проблема стосується проблем правового регулювання інформаційного обігу та комунікації у всесвітній мережі Інтернет, до якої в наш час долучаються діти вже навіть дошкільного віку [93].

У контексті дії правового режиму воєнного стану в Україні, важливою є інформаційна політика щодо запобігання деструктивному впливу збройної агресії росії на українській соціум. Зокрема, такому деструктивному впливу піддаються молоді представники українського населення, а саме діти й висвітлення окремих, більш делікатних аспектів і наслідків незаконного російського вторгнення на територію України, може сприяти подальшому формуванню належних національно-патріотичних стандартів у відповідних осіб та сприяння реалізації ними свого громадянського обов'язку щодо захисту держави в подальшому.

Слід наголосити, що складність забезпечення ефективності правового регулювання мережі Інтернет не тільки і навіть не стільки полягає у відсутності систематизованого або узгодженого законодавства, що регулює відповідні види відносин у Всесвітній мережі, скільки в об'єктивних особливостях та закономірностях функціонування самого Інтернету, які фактично «дозволяють» будь-кому анонімно робити в цій інформаційній мережі загального користування що завгодно. При цьому в найбільшій мірі Інтернет підриває майже всі основні традиційні принципи юридичної відповідальності, які слугують вихідними засадами застосування компетентними органами державної влади санкцій правових норм до відповідних правопорушників (наприклад, принципи невідворотності, персоніфікації, своєчасності, обґрунтованості та, як наслідок, законності застосування юридичної відповідальності певного виду до правопорушника).

Саме фактична неможливість законного притягнення до юридичної відповідальності правопорушники у мережі Інтернет, що особливо проявляється на прикладі адміністративної та кримінальної відповідальності, зумовлює майже безмежну свободу дій, яку нині можна спостерігати у віртуальному кіберпросторі [121].

Водночас, в контексті адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини важливим є звернення цього аспекту у бік недотримання обов'язків по догляду за дитиною особами, що їх мають, а саме тому перспективне вчинення тими чи іншими особами діянь, що інформаційно можуть повпливати на свідомість і викривити правову свідомість дитини має бути превентивно зупинено, шляхом обмеження такої інформації від дитини, до моменту поки вона не набуде зрілих і сталих звичок і уявлень про правову конструкцію суспільства та міру належної і неналежної поведінки.

Найважливішими, на нашу думку, є встановлення 11 принципів державної політики у сфері захисту дитини від інформації, що завдає шкоду їх здоров'ю та розвитку; нормативне визначення на міжнародному рівні таких понять, як: «вікова категорія інформаційної продукції», «вікова класифікація інформаційної продукції», «демонстрація жорстокості», «демонстрація насильства», «доступ дитини до інформації», «доступний для дитини час», «інформаційна безпека дітей», «інформаційна продукція, призначена для дітей», «інформація, що дискредитує соціальний статус сім'ї», «інформація, що завдає шкоду здоров'ю та розвитку дітей», «інформація, що провокує дітей на антисупільні та протиправні дії», «інформація, що провокує дітей на дії, потенційно небезпечні для їх життя і здоров'я», «інформація, що провокує дітей на кримінально карані діяння (злочини)», «інформація, що включає в себе ненормативну лексику», «пропаганда антисупільних та протиправних дій», «пропаганда насильства та жорстокості», «пропаганда злочинів» тощо; закріплення критеріїв визначення інформаційної продукції для відповідної вікової категорії дітей; визначення додаткових вимог до розповсюдження інформаційної продукції з

використанням інформаційно-телекомунікаційних мереж загального користування, в тому числі через мережу Інтернет, а також додаткових вимог до розповсюдження комп'ютерних та інших електронних ігор; встановлення вимог до експертизи інформаційної продукції з метою здійснення її вікової класифікації та маркування тощо [121].

Водночас, сучасне інформаційний простір надає широкий спектр можливостей батьків та осіб, що виконують їх обов'язки щодо обмеження дитини в соціальних мережах та убезпеченні її від тих протиправних видів діяльності, що там проводяться окремими особами. Так, до прикладу, певний період на території України актуальною була тематика діяльності груп підлітків у соціальних мережах, так званої спільноти “Синій кит”, що шляхом психологічного впливу, в ігровій формі, спричиняли психологічні порушення в дітей та змушували їх вчиняти самогубство. Так, широкий інструментарій щодо взаємодії з гаджетами котрі дають можливість взаємодіяти в соціальних мережах, а також використання ефективних інструментів батьківського контролю в поводженні з такими електронно-комунікаційними системами та гаджетами, дає можливість втілити на практиці механізм адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини, як з боку батьків чи осіб, що виконують їх обов'язки так і з боку держави.

Усунення негативних соціальних явищ, зниження темпів правопорушень, здійснення заходів щодо зниження рівня соціальної апатії у суспільстві, зневіра у силі закону та влади є вкрай важливими при застосуванні принципу законності на сучасному етапі історичного розвитку. При цьому важливо керуватися новою філософією поліцейської діяльності, в основі якої – перехід від реактивної, репресивної моделі, тобто виявлення, розслідування злочинів та покарання правопорушників, до проєктивної моделі служіння громадянам з акцентом на попередження правопорушень та спільну роботу з населенням. Як наслідок – значення ролі так званої соціальної компетенції, тісного співробітництва з населенням. Тобто поліція, як репресивний інструмент держави, перетворилася на «помічника,

партнера» для громадян. Технологічний прогрес призводить до появи нових викликів для прав людини, адже правове регулювання, як правило, регулює існуючі правовідносини і не розраховане на появу нових форм [6].

Водночас, роль місце держави у даному контексті полягає в необхідності притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності осіб, що провадять незаконну діяльність та інформаційно-деструктивно впливають на дитячу свідомість тим самим порушуючи права і свободи дітей.

Слід зазначити, що принципи державної політики України у сфері захисту дитини від інформації, що завдає шкоду їх здоров'ю та розвитку, відповідають європейським стандартам у цій сфері, що закріплені у міжнародних конвенціях. Серед цих принципів потрібно насамперед виділити: 1) принцип пріоритетності прав і законних інтересів дітей, забезпечення державою їх особливого захисту; 2) створення державою умов обігу інформаційної продукції, яка є безпечною для життя і здоров'я дітей та забезпечує їх повноцінний розвиток і соціалізацію; 3) пріоритетності прав дитини на охорону моральності, здоров'я та забезпечення повноцінного розвитку перед інтересами забезпечення свободи слова та масової інформації, іншими правами і свободами дорослих споживачів інформаційної продукції, а також її виробників та розповсюджувачів; 4) неприпустимості використання засобів масової інформації, інформаційно-телекомунікаційних мереж загального користування та інших засобів масової комунікації з метою пропаганди порнографії, насильства і жорстокості, наркотичних засобів та психотропних речовин, антисуспільної поведінки, для розповсюдження іншої інформації, обіг якої заборонений законами держави, для здійснення злочинів проти дітей з використанням інформаційних технологій; 5) поваги до історичних та інших традицій і культурних цінностей держави тощо [121].

Науковець О.В. Скурко. у своїй монографії щодо сутності принципів зазначає, що «розглядати принципи як «міст» між абстрактністю і казуальністю юридичної регламентації, що дає змогу в сучасних умовах

«раціонального законодавства» зберегти необхідний рівень казуїстики в юридичній діяльності з метою, як може здатися парадоксальним, досягнення одноманітності застосування права, забезпечуючи тим самим цілісність правової системи і ефективність права як соціального регулятора» [162].

Висновки до розділу 1

За результатами аналізу норм і положень законодавства України, що належить привести у відповідність до європейського законодавства автором досягнуто низки теоретичних та практичних рекомендацій що безпосередньо пов'язані з укріпленням інституту прав і свобод дитини як на національному так і на міжнародному рівні.

Перш за все охарактеризовано поняття і сутність адміністративно-правового статусу дитини як базової теоретико-правової категорії та правозастосовного інструменту що в свою чергу дозволило укріпити розуміння даного правового явища та оптимізувати процеси пов'язані з його щоденним застосуванням.

Гостро постає необхідність виховання самих батьків стосовно власних дітей. Наше суспільство психологічно не готове прийняти дитину як індивідуальну особу з власним баченням світу та ставленням до нього. Формування таких взаємин – це справа не одного покоління, але розпочинати потрібно зараз, тому що ті відносини, що закладаються у батьківській родині, з часом проєктуються на відношення до власних дітей, тобто відбиваються на наступних поколіннях.

Методами неправильного виховання дітей у сім'ї, які спричиняють конфліктні ситуації у взаєминах між її членами, а також фізичне та психологічне насилля над дітьми, де батьки через дитину намагаються втілити у життя власні надії та сподівання, які самі не змогли досягти. У таких випадках виникають умови жорстких взаємостосунків – вимоги

батьками результатів, більших ніж може досягнути дитина. До уваги не беруться можливості самої дитини, її індивідуальність; мета виховання враховує тільки власні бажання та сподівання дорослих. Як наслідок, дитина часто хворіє, впадає в депресивний стан, можливі психологічні зриви.

Діти, які регулярно проживають в умовах регулярних сварок між батьками, перебувають у стані постійного психологічного тиску, тому що стоять перед необхідністю вибору між матір'ю та батьком. Вони відчувають себе зайвими, нікому непотрібними, кинутими напризволяще. Дитина не завжди може розібратися у суті конфліктів дорослих, але сам факт їхнього існування, афективна поведінка батьків гнітюче діють на психіку, можуть спричинювати негативні емоційні стани, неврози. Діти з таких родин виростають озлобленими, замкненими, з порушенням вольової активності. Часто в пошуках виходу з несприятливого сімейного становища вони втікають з дому.

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ЗДІЙСНЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ В УКРАЇНІ

2.1. Напрями адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні

Адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод дитини в Україні, як було зауважено в попередніх підрозділах є досить багатокомпонентним і суттєво впливає на правореалізацію в сфері забезпечення прав дитини. Водночас, правозахист, є дещо відмінною категорією від правоохорони й тісно пов'язується з практичною діяльністю конкретних органів державної влади, котрі відповідальні за забезпечення функціонування цього інституту.

Так, окремо в дослідженнях учених і мислителів постає питання про визначення конкретних напрямів адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини, оскільки це питання, особливо в умовах широкомасштабного вторгнення в Україну є досить важливим і пріоритетним, з-поміж інших. Водночас, слід зауважити, що специфіка та особливості функціонування механізму адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні, під час поділу на конкретні напрями, може бути фрагментовано за різними критеріями та ознаками, що дозволяє ефективізувати відповідну діяльність.

Дослідники та вчені зазначають, що дитинство належить до тих соціальних феноменів, які дуже тісно взаємопов'язані й чутливі до всіх змін, що відбуваються у суспільстві, є своєрідними індикаторами його благополуччя. Внаслідок особливої вразливості в умовах нестабільного стану сучасного суспільства вони виявилися найменш соціально і емоційно

захищеними і опинилися у кризовому стані [45]. Відповідно, напрями адміністративно-правового захисту дитини в Україні, суттєво впливатимуть на можливість забезпечення благополучного та всебічно забезпеченого зростання молодих громадян і підготовку їх до дорослого життя та сприянні в утвердженні громадянської позиції.

Українські діти потребують захисту, а держава у своїй Конституції зобов'язалася захищати права найбільш уразливих категорій дітей. Державними структурами постійно здійснюється оцінка ситуації у сфері захисту прав дітей в Україні. Щороку багато дітей залишаються без батьківського піклування через складні життєві обставини, вживання батьками алкоголю, вживання наркотичних засобів, безвідповідальне ставлення та жорстоке поводження батьків з дитиною. Також існує термін «соціальні сироти» – це діти, які внаслідок економічних, соціальних і моральнопсихологічних причин при живих батьках залишилися сиротами. «Соціальні сироти» – особлива соціально-демографічна група дітей. Бездоглядні та безпритульні діти відносяться до цієї групи дітей, тобто дітей вулиці [24, с. 89]. Відповідно, слід зауважити, що одним із найбільш актуальних і пріоритетних напрямів захисту прав і свобод дитини в Україні є нормативно-правове забезпечення даної галузі, визначеність в законодавстві України засад і меж суспільних правовідносин у даному сегменті, створення належних умов для убезпечення дітей від протиправних посягань, а також захист тих, чий права вже піддалися спробі порушення. Відповідно, слід також акцентувати увагу на тому, що співвідношення меж і кордонів взаємозв'язку прав і свобод, а також обов'язків дітей і батьків є окремим предметом для дослідження, хоч фрагментарно й розглядатиметься нами, з метою відмежування одна від одної.

Одним із найбільш вагомих інструментів забезпечення захисту прав і свобод дитини в Україні є прийняття відповідних нормативно-правових актів, державних програм і стратегій, хоч слід указати, що як правило вони приймаються та утверджуються на виконання міжнародних нормативно-

правоваих актів. Так, Загальнодержавною програмою «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини», що діяла на період до 2016 року, Україна як член міжнародного співтовариства брала участь у діяльності зі створення сприятливого для матерів та дітей середовища, в якому їх гідний розвиток і захист прав забезпечувався з дотриманням принципів демократії, рівності, миру, соціальної справедливості з урахуванням моральних засад та традиційних цінностей українського суспільства [136]. Слід зауважити, що основні положення таких стратегічних нормативно-правових актів, враховують всі необхідні аспекти й вектори діяльності держави в сфері захисту прав і свобод дитини, а відповідно, зазначений нормативно-правовий акт суттєво впливав на державну політику в даному векторі, а також визначає й досі, основні напрями адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні.

Слід також зауважити, на тому, що одним із напрямів у теорії адміністративно-правових відносин, слід взначати за принципом інституційності та діяльності конкретних органів державної влади. Так, дослідники неодноразово зазначають, що наприклад, дитячі соціально-виховні заклади ставлять перед собою завдання: забезпечити оптимальні умови життєдіяльності дітейсиріт та дітей, позбавлених батьківської опіки. У справі виховання й утримання дітей в інтернатах наша держава має певні напрацювання: впроваджуються нові навчально-виховні технології; вихованці інтернату залучаються до навчання у загальноосвітніх школах; при інтернатах створюються мініпідприємства, цехи, мініпекарні, що частково допомагає вирішити фінансові проблеми, відкриваються профорієнтаційні центри. Значна частина дитячих будинків та шкіл-інтернатів має слабку матеріально-технічну базу, потребує ремонту житлових та службових приміщень. Вихованці інтернатних закладів забезпечені одягом і взуттям на 60–70%. Матеріальні потреби дітей адміністрація дитячих закладів змушена вирішувати за рахунок спонсорських коштів, отримати які дуже не просто [34, с. 202]. Відповідно,

захист і найбільш основний аспект – відповідальність за вказаних дітей несуть працівники та адміністрація таких закладів, що й виступає основним запобіжником халатного поводження з відповідними особами. Крім цього, належить звернути увагу на тому, що основні вектори адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні, в межах діяльності даного органу влади, зводяться до того, що він уповноважений на забезпечення сприятливих умов для розвитку дітей, а також убезпечення їх від деструктивних соціальних факторів, а в разі виникнення обставин для притягнення таких осіб до адміністративної чи кримінальної відповідальності, частково такі юридичні наслідки можуть бути застосовані до відповідальних осіб із числа вихователів.

Дослідники та вчені вказують, що сукупність факторів і тенденцій законодавства України свідчить про те, що питанням захисту материнства і дитинства у державі приділяється значно менша увага, оскільки «першочергово вирішуються питання економічного характеру як підґрунтя для розв’язання всіх інших соціальних проблем. Історія розвитку людства свідчить, що залишення проблеми материнства і дитинства без належної уваги може завдати невіправної шкоди державі і суспільству» [52]. Водночас, нами підтримується відповідна позиція, та додатково вказується на те, що на сучасному етапі державотворення, а також високої загрози з боку росії, для територіальної цілісності та незалежності України, важливо приділяти увагу питанням захисту прав і свобод дитини, оскільки це докорінно впливатиме на укріплення інституту прав і свобод людини і громадянина загалом, сталість розвитку демократичних процесів й інші аспекти функціонування держави.

Ще одним важливим аспектом і напрямом адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод дитини в Україні, стало закріплення в 2018 році юридичної відповідальності за дії, які кваліфікуються як булінг (цькування). Така необхідність запровадження заходів впливу за фізичне, економічне, сексуальне насильство над дитиною назріла вже давно. Адже за

результатами дослідження, проведеного ЮНІСЕФ у 2017 році, було встановлено, що 67% дітей в Україні у віці від 11 до 17 років стикалися з проблемою булінгу [14]. Відповідно, започаткування юридичної відповідальності за такі дії відносно дітей, тобто осіб неповнолітніх і таких, що потребують особливої правової уваги є наріжним каменем і основною складовою частиною фундаменту забезпечення прав і свобод дитини в Україні, а також їх охорони та захисту. Проте, на нашу думку, відповідний інститут станом на сьогодні потребує додаткового опрацювання й удосконалення в частині градації ступенів здійснюваного цькування.

Адміністративно-правовий захист дитинства і материнства є ключовою категорією діяльності органів публічної адміністрації у цій сфері, через визначення її мети, напрямків та завдань, задля реалізації комплексної державної політики щодо дитинства та материнства як загальнонаціонального стратегічного пріоритету в Україні. Зважаючи на комплексний, системний характер адміністративно-правового захисту дитинства та материнства, дослідники зазначають, що мета (як план досягнення задекларованих цілей у визначених напрямках) та завдання (як певні кроки-дії, що містять терміни (строки) і ресурси для досягнення визначеної мети) є визначальними категоріями саме для суб'єктів публічної адміністрації, які покликані реалізовувати державну політику у сфері захисту дитинства і материнства [15]. Відповідно, окремим напрямом адміністративно-правового механізму захисту прав дитини в Україні є досягнення й сталий розвиток у межах окреслених стратегічних цілей і завдань, котрі спрямовані на утвердження відповідного правового статусу та спрямовані на укріплення засад і підвалин функціонування адміністративно-правового механізму в даному сегменті. Належить зауважити, що ключовим у даному напрямі є визначення правильних цілей – їх декларування, а також розроблення на основі сформованого уявлення про ризики, основних інструментів і засобів, що спрямовані на усунення

відповідних перешкод і подальшу оптимізацію функціонування цього інституту.

Ще одним актуальним напрямом функціонування механізму адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні є захист дітей-сиріт, котрі потребують більш глибокої та фундаментальної як соціальної так і правової уваги з боку суспільства та держави, особливо в умовах активних бойових дій.

На думку провідних учених, держава повинна впроваджувати такі заходи для зменшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: дітям, які залишилися без піклування батьків, забезпечувати своєчасне виявлення й облік та надавати їм статус дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування; активізувати роботу щодо пошуку кандидатів у потенційні усиновителі, опікуни, піклувальники, прийомні батьки та батьки-вихователі; підвищувати рівень матеріального забезпечення населення, що можливе за умов створення робочих місць та адекватного життєвим потребам розміру оплати праці; реалізовувати соціальні програми, спрямовані на матеріальну та соціальну підтримку сімей з дітьми, молодих сімей, неповних сімей; соціальну політику, спрямовану на піднесення сімейних цінностей, формування культу сім'ї, виховання в батьків відповідальності за виконання батьківських обов'язків; боротися з алкоголізацією та наркоманією суттєві причини поширення соціального сирітства [24, с. 90]. Відповідно, слід указати, що напрям забезпечення і захисту прав дітей-сиріт, перебуває на високому рівні нормативно-правового забезпечення та сприяє утвердженню правового статусу відповідних осіб, а також утворення основних підвалин і засад пов'язаних із цим вектором діяльності. Належить підкреслити, що основні питання пов'язані з захистом дітей-сиріт, уміщаються в один напрям та потребують нормативно-правового та законодавчого систематизування.

Напрями адміністративно-правового захисту, багато в чому корелюються з його основною метою, а в умовах специфічності предмету правового регулювання – прав і свобод дитини в Україні, це питання потребує додаткового вивчення та окреслення, на нашу думку, а також спираючись на позиції багатьох авторитетних учених.

Так, зазначається, що метою адміністративно-правового захисту дитинства і материнства є досягнення стану ефективного захисту матері та дитини, який передбачає здійснення органами публічної адміністрації дій управлінського характеру шляхом реалізації удосконалених адміністративно-правових норм, що відповідають основним стандартам європейської політики захисту дитинства та материнства. Для визначення пріоритетних напрямів у сфері адміністративно-правового захисту дитинства в Україні вчені та дослідники пропонують звернутися до ключового європейського документу, що має характер «дорожньої карти» щодо забезпечення прав дитини. Мова йде про Стратегію Ради Європи з прав дитини (2016–2021) [15; 163]. Ми аналогічно вважаємо, що спиратись в нормопроектувальній техніці та в визначенні пріоритетів державної та регіональної політики варто з огляду на тенденції Європейського простору, котрий у свою чергу формується з огляду на найбільш поширені тенденції в сфері захисту прав і свобод людини і громадянина як в кожній державі окремо, так і на міждержавному рівні, що суттєво впливає на правові тенденції та тренди в галузі демократії та правової державності.

Водночас, крізь призму інституційного підходу до дії адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні, багато дослідників звертають увагу на тому, що державний захист має бути насамперед направлений на такі категорії дітей: діти-сироти, соціальні сироти, діти з особливими потребами, неповнолітні правопорушники, діти з неблагополучних сімей, діти вимушених внутрішніх переселенців. Вуличні й працюючі діти, зазвичай, живуть у жахливих обставинах і є жертвами всіх видів насильства. Багато хто з них страждає різними захворюваннями.

Багато хто з них навряд чи коли-небудь ходив до школи або вже не ходить більше до школи. Якщо ці діти переживуть голод, проституцію, сексуальне насильство, хвороби, соціальне відчуження, проблеми, пов'язані з порушенням закону, тюремне ув'язнення, вживання дешевих руйнівних наркотиків, небезпечну і низькооплачувану роботу, включаючи рівносильні рабству домашні роботи, вони виростуть та перетворяться на безграмотних дорослих [37]. На нашу думку, визначення окреслених проблем, як стратегічних, узагальнення їх на державному рівні, встановлення закономірностей і вивчення сталого міжнародного досвіду, котрий дозволить ефективно вирішувати ці проблемні питання є пріоритетним завданням будь-якої держави та відповідних посадових осіб.

Зміст і сутність адміністративно-правового захисту дітей в Україні й відповідного напрямку в його структурі полягає в тому, що мають бути враховані всі фактори та чинники, що тією чи іншою мірою впливають на забезпечення і дотримання прав і свобод дитини в Україні, а оскільки проблематика забезпечення правами і свободами дітей є багатовекторною, ключовим напрямом у даній діяльності є системний і впорядкований аналіз.

Про це зазначається також й іншими вченими та дослідниками, а також у стратегічних нормативно-правових актах Європейського Союзу, що є визначальними в формуванні державної політики України. Так, Раду Європи визначено ключовим ініціатором щодо прав дітей на європейському та міжнародному рівнях. Діяльність Ради Європи в сфері прав дитини ґрунтується на Конвенції ООН про права дитини і, зокрема, її чотирьох загальних принципах: 1) відсутність дискримінації; 2) першочерговість інтересів дитини; 3) забезпечення повноцінного життя; 4) залучення до життя спільноти [72]. Зазначені напрями, можна вважати як такі, що є аналогічно пріоритетними й побудовані за предметним принципом забезпечення прав і свобод дитини та мають враховуватись як у внутрішньодержавній політиці так і під час побудови міжнародної взаємодії.

Крім цього, у внутрішньодержавних взаєминах, науковці та дослідники зазначаються на важливості дотримання батьками своїх прав, відносно забезпечення належного життя дітей, що також може стати окремим напрямом у контексті адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні. Так, Н.В. Коломоєць зазначає, що мінімальним доглядом за розвитком дитини варто вважати дії батьків або осіб, що їх замінюють, які спрямовані на: забезпечення дитині достатнього життєвого рівня, який включає в себе, окрім харчування, житла та одягу, ще й можливість отримувати медичні та освітні послуги; нівелювання будь-яких проявів завдання фізичної, моральної або матеріальної шкоди дитині; недопущення випадків зловживання алкогольними, наркотичними чи психотропними речовинами чи залишення дитини без догляду тощо. До основних ознак неналежного поводження з дитиною, при цьому, варто віднести: очевидні прояви недоїдання, апатію та млявість; випрошування їжі в сторонніх осіб та жебрацтво; низький рівень особистої гігієни; залишення дитини без нагляду; потреба в медичному догляді тощо [68]. Відповідно, необхідно зазначити, що адміністративно-правовий механізм захисту прав дитини в Україні, поширює свою діяльність на правовідносини батьків і дітей, що безпосередньо обґрунтовується в працях багатьох учених і має на меті сприяння укріпленню інституту прав і свобод дитини безпосередньо. Роль і місце держави, як регулятора й запобіжника (основного захисника) полягає в необхідності комплексного аналізу наявності всіх необхідних благ для розвитку дитини, а також вжиття відповідних заходів у разі виявлення порушень та ризиків для розвитку такої дитини.

На погляд науковців, внутрішньоорганізаційні відносини в органах публічної влади слід розглядати як окрему складову предмета адміністративного права, яка має особливий характер. Специфічна риса цієї групи відносин полягає в тому, що вони існують та регулюються переважно на єдиних базових засадах незалежно від того, до якої підсистеми публічної

влади (державна влада або місцеве самоврядування) або до якої складової державної влади (законодавча, виконавча, судова гілка тощо) належить відповідний орган. Основним призначенням адміністративно-правового регулювання внутрішньоорганізаційних відносин необхідно вважати визначення внутрішніх структур та форм і методів взаємодії між ними в органах публічної влади та їх апаратах, які дозволяють реалізувати покладені на них завдання та функції [11; 144].

Нормативно-правовими актами української юрисдикції визначається, що забезпечення рівних можливостей для всіх дітей має досягатися у результаті: удосконалення системи захисту прав та інтересів дитини з інвалідністю, інтегрування їх в соціум; впровадження інтегрованих послуг для дітей зазначеної категорії в територіальній громаді; зміцнення системи захисту прав та інтересів дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; забезпечення прав дітей–іноземців, дітей-біженців, дітей із національних меншин та дітей, яких визнано особами, що потребують додаткового захисту; врахування індивідуальних потреб дівчат і хлопців під час здійснення заходів, спрямованих на забезпечення їх прав; створення умов для всебічного розвитку дітей із сільської місцевості [74], що загалом корелюється з попередньо визначеними напрямками й аспектами, котрі формувались за предметним принципом і полягали в необхідності розроблення та затвердження державних цільових документів, спрямованих на укріплення функціонування механізму захисту прав і свобод дитини в Україні.

Добре організована праця впливає на моральну атмосферу колективу, розвиток соціальної та естетичної культури, а найголовніше — сприяє організованості, дисциплінованості особового складу, та є запорукою забезпечення особистої безпеки правоохоронців [152; 153; 155, с. 72].

Водночас, належить зауважити, що збройна агресія росії проти України, принесла низку ризиків і суттєвих загроз у життя суспільства загалом і дітей зокрема, а відповідно, це дає підстави стверджувати про те,

що в правовій системі та адміністративно-правовому полі виник ще один напрям адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні – цей напрям пов'язаний із порушенням прав дітей, внаслідок збройної агресії.

Внутрішньоорганізаційні відносини тісно пов'язані з зовнішньоорганізаційними, які виникають при створенні, реорганізації та ліквідації органів публічної влади, визначенні їх повноважень, а також визначенні способів та порядку взаємодії між органами публічної влади. Ці зовнішньоорганізаційні відносини можуть регулюватися нормами як безпосередньо адміністративного права, так і нормами конституційного та інших галузей права (якщо йдеться про реалізацію компетенції вищих посадових осіб та органів державної влади, а також систему місцевого самоврядування), а також мати значний вплив на зміст внутрішньоорганізаційних відносин. Крім того, в індивідуальних актах, які впорядковують конкретні зовнішньоорганізаційні відносини, можуть міститися приписи щодо змісту та строків регулювання певних внутрішньоорганізаційних відносин. Також слід відзначити взаємозв'язок між внутрішньоорганізаційними та публічно-службовими відносинами, які також регулюються адміністративним правом. Якщо внутрішньоорганізаційні відносини насамперед стосуються окремих внутрішніх організаційних ланок (підрозділів, посад тощо) органів публічної влади та їх апаратів, то публічно-службові відносини, як правило, виникають, змінюються та припиняються для конкретних фізичних осіб, які залучаються на посади публічної служби. При цьому успішність динаміки публічно-службових відносин залежить значною мірою від змісту внутрішньоорганізаційних відносин [11].

Як зазначає В.О. Джуган, національним та міжнародним законодавством передбачено механізми захисту прав дітей під час воєнних дій, однак якщо одна зі сторін не виконує зобов'язання, то реалізувати їх складно. Однак українська влада та народ України, міжнародна світова

спільнота та санкції, введені щодо Російської Федерації «запустили» цей механізм, зокрема, щодо відновлення та захисту прав дітей. Українські громадяни добре ознайомлені з програмами допомоги, можливостями роботи та проживання за кордоном. Влада зарубіжних країн надає тимчасові притулки або заохочує до цього своїх громадян, їхні уряди забезпечують українців медичною допомогою, організують шкільні та позашкільні заняття для дітей. Сьогодні, окрім оборонної сфери, посилено евакуаційний механізм у Донецькій, Луганській, Харківській, Херсонській, інших областях та механізми доставки гуманітарної допомоги. Проводяться інформаційно-роз'яснювальні заходи про дії під час повітряної тривоги. Організовано способи фіксації усіх правопорушень, в тому числі щодо дітей, особливо злочинів. Ведеться облік внутрішньо переміщених осіб та осіб, які отримали тимчасовий захист та статус біженців. Паралельно підготовлені захисні споруди цивільного захисту тощо [33]. Відповідно, спираючись на попередні напрацювання, нами зазначається, що важливим аспектом є виявлення фактів порушень прав і свобод дитини, в межах цього напрямку – за ознакою вчинення «в результаті збройної агресії», обмін відповідною інформацією в міжнародному просторі з метою убезпечення від наслідків інших осіб, а також створення належного соціально-правового підґрунтя, що сприятиме подальшим діям щодо захисту прав і свобод дитини як на національному рівні так і на міжнародній арені. Важливим є факт того, що багато українських дітей були примусово вивезені з території України та це питання, також може складати окремий напрям адміністративно-правового захисту прав і свобод дітей, оскільки масштаб учинення такого діяння суттєво виходить за рамки поняття цивілізованості та демократії, як явища.

Важливим у контексті розуміння правових принципів використання фіксації правопорушень технічними засобами є їх виникнення та формулювання. У цьому визначенні принципи відповідають як загальним традиціям, так і мають власні особливості. А.М. Колодій, автор

монографічного дослідження з проблематики принципів права, вказує на те, що процес утворення принципів права відповідає такій схемі: суспільні відносини – право положення юридичної практики – норми-принципи [67, с. 13].

Посилаючись на позицію В.О. Джуган, слід зауважити про те, що факти вчинення злочинів проти дітей, потребуватимуть й потребують адекватної захисної реакції як від батьків таких дітей, України як держави так і від міжнародної спільноти, котра має неабиякий вплив. Так, російські військові вчиняють злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи. Наприклад, порушено ст. 34 про право на захист від сексуального насильства Конвенції ООН про права дитини [33; 72]. Так, після звільнення окупованих міст і сіл Полісся, Сіверщини й Слобожанщини стало відомо про масові випадки зґвалтувань окупантами, зокрема, на жаль, і дітей [18; 33]. Наприклад, у місті Буча російські окупанти зґвалтували одинадцятирічного хлопчика тощо [31; 33]. Відомо про випадок, коли російський військовий зґвалтував немовля, знявши це на відео – про це згадував Президент Володимир Зеленський у своєму зверненні до Литви [27; 33]. Крім завданої дитині шкоди, цю ситуацію можна класифікувати і як злочин щодо використання дітей у порнографічних матеріалах. Існують також випадки завдання психічних травм через скоєння сексуальних злочинів на очах у дітей, зокрема коли жертвами зґвалтування є рідні дитини. 6. Російські військові порушують право дитини на захист від вербування і участі у війні, передбачені в ст. 38 Конвенції ООН про права дитини та ст. 77 Протоколу I [33]. Реакція на всі ці факти й обставини значно виходить за межі притягнення до адміністративної відповідальності, проте ведучи мову про адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод дитини, належить підкреслити, що інституційно-адміністративна структура органів державної влади та інших міждержавних інституцій спрямована та побудована таким чином, що винні мають бути притягнуті до юридичної відповідальності в міру своєї вини.

Одним із напрямків, учені визначають обов'язок органів публічної адміністрації захищати права та інтереси дітей, які мають обмежені можливості, або дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дітей, що потребують додаткового захисту, не лише шляхом засобів адміністративно-правового впливу, а і за допомогою пропагування культу доброзичливого і толерантного ставлення та соціалізації дітей зазначеної категорії у суспільстві. Зміцнення інституту сім'ї та формування відповідального батьківства, а саме: підвищення рівня добробуту українських сімей, зокрема, за рахунок зростання доходів від трудової діяльності; підвищення адресності соціальної підтримки малозабезпечених сімей з дітьми; запровадження в територіальних громадах широкого спектра превентивних послуг з метою забезпечення рівного доступу до соціальних послуг за потребою; забезпечення догляду та виховання дітей, у тому числі дітей з інвалідністю, в сім'ях або в умовах, максимально наближених до сімейних, реформування та реорганізація інтернатних закладів; посилення роботи з профілактики бездоглядності та безпритульності дітей; запровадження раннього виявлення, своєчасної та ефективної медичної та соціальної допомоги сім'ям з дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах; удосконалення соціально-педагогічної роботи з формування відповідального батьківства, сімейних цінностей у підлітків, підготовка молоді до сімейного життя [15; 74]. Дану категорію заходів, на нашу думку необхідно віднести до сфери організаційного напрямку адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини в Україні, що дозволяє створювати комплементарні та логічно побудовані підвалини для правореалізації низки норм і положень законодавства України, спрямованих на убезпечення від посягання на права і свободи дитини в Україні. У даному контексті також може мати місце предметний напрям, що охоплює захист дітей-сиріт (та інших вразливих верств дитячого населення України), а також дітей, постраждалих від збройної агресії росії проти Української незалежності та територіальної цілісності.

Розгляд органів Національної поліції як функціональної підсистеми органів виконавчої влади, безумовно, також визначає розділення структури її діяльності на вказані напрями. Зовнішня діяльність органів Національної поліції забезпечує: безпеку особи; запобігання і припинення злочинів і адміністративних правопорушень; виявлення і розкриття злочинів; підтримання публічного порядку і забезпечення публічної безпеки; захист усіх форм власності; надання допомоги фізичним і юридичним особам в захисті їх прав і законних інтересів. До сфери внутрішньоорганізаційної адміністративної діяльності органів Національної поліції можна віднести роботу з інформацією, процеси прийняття і виконання управлінських рішень, різні форми організаційної діяльності, які утворюють в сукупності процес управління. У числі видів організаційної діяльності важливе місце займає кадрове забезпечення [177].

Крім цього, окремим напрямом дії адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод дитини в Україні є забезпечення належного стану функціонування системи нормативно-правового забезпечення. В цьому напрямі вже функціонує низка нормативно-правових актів, котра розглядалась нами попередньо, проте, неодноразово дослідники звертали увагу на те, що вона потребує систематизації з метою ефективного впливу на вказане коло правовідносин.

Як справедливо зауважує Х. П. Ярмачі «широта регульованих суспільних відносин, різноманітність способів впливу на них і форми вираження визначили провідну роль норм, що розглядаються в механізмі адміністративно-правового регулювання. Саме через це адміністративне право не без підстав претендує на роль супергалузії українського права, що задає правовий режим організації й діяльності органів і посадових осіб виконавчої влади, а також поведінку інших учасників управлінських відносин» [182, с. 83].

На думку Н.В. Коломоєць, прийняття Ювенального кодексу, значно спростило б правозастосування норм у сфері захисту прав дитини, а також

сприяло би інституціоналізації даного механізму. На її думку, цей кодекс міг би складатись із таких структурних частин: загальні положення – має увібрати в себе норми, пов'язані із загальним визначенням термінів, основами ювенального законодавства; визначити, що є благополуччям дитини і що є захистом її прав; права дитини, де має бути акумульований максимальний перелік прав, свобод та законних інтересів дитини, який має ґрунтуватися на рівності всіх дітей і враховувати положення міжнародних стандартів; основи ювенального законодавства у сфері освіти» – має містити положення щодо врегулювання суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації дитиною її конституційного права на освіту; основи ювенального законодавства у сфері охорони здоров'я, який має складатися з норм, спрямованих на врегулювання суспільних відносин, що виникають у процесі реалізації дитиною її конституційного права на охорону здоров'я; основи ювенального законодавства у сфері реалізації дитиною її трудових прав – має містити перелік норм і стандартів, необхідних і достатніх для того, щоб дитина була обізнаною у своїх трудових правах та могла їх захистити в разі порушення; обов'язки дитини – має складатися з переліку обов'язків дитини, які покладають на неї в різних сферах суспільних відносин; суб'єкти захисту прав дитини – має складатися з вичерпного переліку суб'єктів, уповноважених на захист прав дитини; ювенальна юстиція – також дуже важливий розділ, оскільки він надасть можливість нарешті впровадити стандарти ювенального правосуддя у вітчизняну практику тощо [68]. У даному випадку, важливим є застосування також інструментів післядипломної освіти, на чому наголошує М.Ю. Романов, зауважуючи, що стажування, перепідготовка та спеціалізація є надважливими опціями, що безпосередньо впливають на професіоналізм поліцейських кадрів [149; 151; 154].

Відповідна позиція, на нашу думку потребує подальшого опрацювання та вдосконалення в межах предмету та об'єкту даного дослідження, оскільки є досить поширеною в наукових колах і на нашу

думку однією з найбільш пріоритетних у системі (структурі) напрямів функціонування адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод дитини в Україні.

Так, у підрозділі було надано вичерпний аналіз змісту та сутності напрямів адміністративно-правового механізму охорони прав і свобод дитини в Україні та окреслено, що вони можуть бути диференційовані з огляду на коло застосування, предмет відносно якого діють. Крім цього, спираючись на дослідження учених слід зазначити, що напрями можуть охоплювати як міждержавний рівень так і внутрішньодержавні взаємини, проте кінцева мета дії такого механізму залишається незмінною.

Визначено також суттєву роль окремих інституцій у реалізації окреслених напрямів адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод дитини в Україні, що й пропонується до аналізу в наступному підрозділі дослідження та подальших структурних елементах.

2.2. Система й повноваження суб'єктів адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини

Адміністративно-правовий захист прав і свобод дитини в Україні потребує суттєвого вдосконалення, з огляду на проаналізовані попередньо структурні елементи даного правового механізму, проте, на нашу думку, чільне місце в цій системі займає саме коло суб'єктів визначених за даним напрямом і до компетенції якого відноситься забезпечення адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні.

Суспільний розвиток уже традиційно пов'язується з посиленням участі народу в управлінні державними справами, власне, демократією та демократизацією. Проте також традиційно, починаючи з часів Античності і до сьогодення, не вщухають дискусії щодо розуміння сутності народовладдя. Основні концепції демократичної ідеї акцентовано на двох

основних напрямках реалізації народовладдя: прямого та представницького. Але ж обидва зазначені напрямки відображають суто формальний аспект залучення громадськості до державних справ і потребують додаткових роз'яснень. Саме в цьому сенсі непересічне значення відводиться “участі”, за допомогою чого і вдається з'ясувати міру причетності громадськості до здійснення владарювання, а також надати вихідному терміну “влада народу” більшої міри операційної значущості. З часів становлення сучасної держави і до недавніх часів дискусії на тему участі громадськості в державних справах загалом проводилися в руслі зіставлення прямої та представницької демократії. Проте поряд з такими дискусіями час від часу ставиться й питання щодо постійної участі громадян у державотворчих процесах та щодо надання “демократії” більшої міри операційної значущості [39].

Так, із огляду на широту українського законодавства, кількість таких суб'єктів може бути досить значною, що відповідно, зумовлює потребу в аналізі їх системи, а також визначених для них, законодавством України повноважень. Крім цього, належить зауважити, що суб'єкти (та відповідно їх повноваження) міжнародного масштабу буде розглянуто нами в третьому розділі даного дослідження, оскільки цей елемент адміністративно-правового механізму захисту прав дитини в Україні є досить фундаментальним і уособленим.

І.І. Волкова зазначає, що питання захисту прав дітей залишаються актуальними протягом усього часу існування людства. В Україні в останні роки динамічно розвивається інститут захисту прав дитини, вводяться нові посади, до повноважень яких віднесено охорону інтересів дітей, розвивається законодавство з метою наближення до міжнародних та європейських стандартів [20, с. 105]. Відповідно, на нашу думку, такі кроки позитивно впливають на можливість відповідної системи ефективно функціонувати, забезпечувати права і свободи дитини та організувати дію адміністративно-правового захисту відповідного кола прав і свобод. Проте,

безперечно, в законодавчому конструюванні та інституційному розподілі всіх ймовірних кіл повноважень, важливим є забезпечення даного механізму від взаємопоглинання повноваженнями, коли один орган, виконує аналогічні функції з іншим, що неминуче призводить до нераціонального використання державницького й людського ресурсів.

Дослідники та вчені неодноразово зауважували, що забезпечення прав і свобод людини є однією з найактуальніших проблем для юридичної науки та державної діяльності. Важливе місце серед її складових посідає захист прав дітей, специфіка якого обумовлюється як особливостями вікового, фізичного та психічного стану дітей, так і сферою діяльності органів державної влади, щодо охорони, захисту та гарантування їх прав і свобод [114]. Саме органи влади, котрі є правореалізаторами державних повноважень в даному контексті виступають основною підвалиною й гарантією захисту прав і свобод дитини в Україні. Лише ефективна їх робота, належна поінформованість та здатність ефективно впливати на долю тієї чи іншої дитини, чиї права і свободи було порушено, дозволить оптимізувати правозахист у вказаній сфері соціальних відносин загалом і прав дитини, зокрема.

На думку Н.В. Коломоець, органи державної влади, органи місцевого самоврядування та органи делегованих повноважень в умовах сьогодення відіграють важливу роль у сфері розвитку та захисту основних прав, свобод і законних інтересів дитини. Проте в ході реформування системи державного управління, що здійснювалася останнім часом, постійно відбувалися інституційні зміни у сфері забезпечення прав дитини. Як наслідок, утворювалися нові загальнодержавні та регіональні інституції, спрямовані на недопущення порушення прав дитини в тій чи іншій сфері суспільних відносин [68]. Ми вважаємо, що, як правило, розширення кола органів влади, котрі відповідають за реалізацію тієї чи іншої державної політики, не призводить до ефективізації відповідного процесу, але в даному випадку, коли сфер правозахисту в сфері соціальних відносин із

дітьми безліч, така побудова архітектури органів державної влади та потреба щільного розподілу компетенцій є необхідною умовою стабільної дії механізму адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини.

Дотримання законності під час проведення досудового і судового розслідування, прийняття адміністративних заходів цілком і повністю розповсюджується на усі випадки (факти) застосування при цьому технічних засобів. Застосування технічних засобів у правоохоронній діяльності повинно суворо відповідати вимогам чинного законодавства та існуючій нормативній базі. При цьому повинні бути всебічно забезпечені гарантії прав, свобод і інтересів громадян та юридичних осіб, що гарантуються Конституцією України. Принципи додержання законності при використанні технічних засобів в адміністративному судочинстві – це: правомірність застосування технічних засобів; науково-технічна обґрунтованість технічних засобів; етична допустимість застосування технічних засобів; суворо цільовий характер застосування технічних засобів; наявність фактичних підстав для застосування технічних засобів; відповідність застосування технічних засобів; документальне оформлення застосування технічних засобів; правомірність використання даних, одержаних внаслідок застосування технічних засобів; взаємодія з населенням на засадах партнерства у заходах із застосуванням технічних засобів [6].

Відповідно, належить зауважити, що кожен такий орган, володіючи виключною компетенцією має свій правовий статус, сутність і зміст якого викладається в різних аспектах і вкладається в зміст законодавства, що регламентує його діяльність. Так, щодо особливостей правового статусу, то Р. Веприцький визначив, що, по-перше, категорія «правовий статус» нерозривно пов'язана з доктриною природного права; по-друге, постійно розвиваються уявлення наукової спільноти про зміст основних прав і свобод особи; по-третє, права і свободи особи вийшли за межі внутрішньої компетенції держави, стали предметом міжнародного захисту [3; 17]. Таким

чином, можна констатувати, що всі, без виключення, елементи системи органів державної влади, що забезпечують права і свободи дитини мають свій виключний, і характерний лише ним правовий статус, що вможливило реалізацію ними покладених обов'язків і повноважень, в межах компетенції.

В свою чергу, О. Харитонova наголошує на наступних характерних рисах правового статусу: у ньому знаходиться відображення і вираження воля держави; його зміст, що має певну стабільність, змінюється не з волі осіб, а з волі законодавця; елементи правового статусу – загальні (статусні) права та обов'язки суб'єкта об'єктивного права, його юридична відповідальність – формуються та існують у формі правових приписів. Як у загальній теорії права, так і в галузевих науках наголошується передусім на єдності правового статусу для всіх, водночас, його диференціація визначається необхідною для будь-якого серйозного дослідження даної проблеми [25]. Водночас, уміщення в одній системі органів, декількох суб'єктів, компетенція яких значно перетинається, на нашу думку є досить кропіткою справою, адже система, як правове явище сама по собі взаємопоглинута зсередини загальною метою функціонування, а тому питанню внутрішнього розподілу повноважень, належить приділяти чільну увагу як під час формування так і в процесі адміністративно-правового забезпечення їх функціонування.

На жаль, доводиться констатувати, що в законодавстві України відсутнє правове визначення законності, хоча, на нашу думку, формування правової держави зумовлює об'єктивну потребу в формулюванні такої дефініції та її правовому закріпленні. З урахуванням розуміння способів реалізації норм права можна зробити спробу сформулювати поняття законності, а саме: законність – це точне дотримання громадянами, їх об'єднаннями, юридичними особами Конституції України, законів України та інших нормативно-правових і підзаконних актів, а також однакове виконання їх усіма посадовими і службовими особами державних органів та органів місцевого самоврядування. Іншим істотним елементом діяльності

органів виконавчої влади є дисципліна. Вона тісно пов'язана із законністю, але не тотожна з нею. У наукових джерелах дисципліну (лат. *disciplina*) розуміють або як певний порядок поведінки людей, що відповідає ustalеним в суспільстві нормам права і моралі або вимогам певної організації, або як обов'язкове для всіх членів будь-якого колективу підпорядкування встановленому порядку, правилам. Співвідношення між ними полягає в тому, що якщо поняття законності не закріплено нормативними правовими актами, то поняття дисципліни в основному має правове регулювання. По-друге, законність, не маючи правового визначення, водночас передбачає передусім дотримання і виконання фізичними і юридичними особами законів та інших нормативних правових актів. Дисципліну ж розглядають у правовій літературі як ширшу категорію, ніж законність, і відмінність між ними полягає в тому, що дисципліна охоплює порядок поведінки людей не тільки у сфері правової регламентації суспільних відносин (трудова, фінансова, службова, військова дисципліна тощо), але і в сфері дії інших норм, що функціонують у суспільстві (профспілкова, дисципліна побуту тощо) [98].

Так, відповідно до тлумачного словника, поняття «система» трактується у різних значеннях, зокрема, як порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв'язком частин чого-небудь; форма організації, будова чого-небудь (державних, політичних, господарських одиниць, установ); сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; сукупність принципів, які є основою певного вчення; будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [12]. Відповідно, належить підвести та резюмувати те, що на сучасному етапі функціонування системи органів (суб'єктів) захисту прав і свобод дитини в Україні чільне місце в цьому явищі відіграють питання, пов'язані з кінцевою метою, предметом діяльності

(самим явищем адміністративно-правового захисту), а також галузева сфера діяльності, котра й звужує коло компетенції.

Зазначаючи, в даному контексті про основні категорії, слід зауважити, що під адміністративно-правовим захистом прав, свобод та законних інтересів людини» в науці адміністративного права прийнято розуміти сукупність застосовуваних у порядку, врегульованому нормами адміністративного права, засобів, спрямованих на здійснення уповноваженими на те органами (посадовими особами), а також особами та громадянами відповідних процесуальних дій (процедур) щодо припинення незаконного посягання на права, свободи та інтереси громадян; ліквідацію будь-яких перешкод, що виникають при їх здійсненні; визнання або підтвердження, поновлення та примусове виконання прав, невиконаних або неналежним чином виконаних обов'язків з притягненням винної особи до відповідальності [4, с. 378]. Відповідно, така діяльність, як можна зауважити, відбувається на декількох напрямках і в декількох площинах правозахисту, оскільки питання, пов'язані з діяльністю відповідних суб'єктів захисту прав і свобод дитини, фрагментуються на ті, що працюють з різними проблемними напрямками, вже порушених прав і свобод дитини.

На погляд науковців, внутрішньоорганізаційні відносини в органах публічної влади слід розглядати як окрему складову предмета адміністративного права, яка має особливий характер. Специфічна риса цієї групи відносин полягає в тому, що вони існують та регулюються переважно на єдиних базових засадах незалежно від того, до якої підсистеми публічної влади (державна влада або місцеве самоврядування) або до якої складової державної влади (законодавча, виконавча, судова гілка тощо) належить відповідний орган. Основним призначенням адміністративно-правового регулювання внутрішньоорганізаційних відносин необхідно вважати визначення внутрішніх структур та форм і методів взаємодії між ними в органах публічної влади та їх апаратах, які дозволяють реалізувати покладені на них завдання та функції [11; 144].

Р.Ф, Гнитюк зазначає, що діяльність суб'єктів із забезпечення захисту прав і свобод – це діяльність уповноважених осіб щодо забезпечення прав, свобод та законних інтересів людини в рамках визначеної компетенції, де, відповідно, сутністю адміністративно-правового захисту є застосування заходів адміністративного примусу, спрямованих на відновлення, визнання прав та припинення порушень прав громадян, здійснюваних органами публічної влади за заявами громадян або з ініціативи компетентних органів [23, с. 127]. Відповідно, належить зауважити, що крім ознаки системності, такий орган має володіти колом виключної компетенції, бути наділеним повноваженнями, що дають змогу займатись правозахисною діяльністю (в тому числі застосовувати заходи примусу та переконання, як основні методи адміністративного та будь-якого державницького права), мати права, обов'язки та бути професійним у своїй діяльності, що вможливить досягнення окресленої мети та забезпечення стабільного функціонування механізму адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні.

Так, нами пропонується розглянути декілька органів і в тому числі їх підрозділів, чия діяльність спрямовується на забезпечення захисту прав і свобод дитини в Україні, визначивши при цьому зміст і сутність їх діяльності, коло компетенції та розробивши ймовірні пропозиції, щодо оптимізації їх функціонування.

Перш за все, на нашу думку слід звернути увагу на таку інституцію, як Уповноважений Президента України з прав дитини, який забезпечує здійснення Президентом України конституційних повноважень щодо забезпечення додержання конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері. Основними завданнями Уповноваженого є: постійний моніторинг додержання в Україні конституційних прав дитини, виконання Україною міжнародних зобов'язань у цій сфері та внесення в установленому порядку Президентові України пропозицій щодо припинення і запобігання повторенню порушень

прав і законних інтересів дитини; внесення Президентіві України пропозицій щодо підготовки проектів законів, актів Президента України з питань прав та законних інтересів дитини; здійснення заходів, спрямованих на захист і відновлення порушених прав та законних інтересів дитини, інформування громадськості про такі заходи та їх результати; підготовка заходів за участю Президента України, у тому числі міжнародного характеру, з питань, що стосуються дітей; здійснення заходів щодо налагодження взаємодії органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань захисту прав та законних інтересів дитини [127].

Належить зауважити, що інституція уповноваженого, медійно поглинається однією особою, хоча юридично й інституційно – на виконання покладених завдань працює офіс уповноваженого, котрий складається, як правило із декількох підрозділів. Будучи органом формування та часткової реалізації (але здебільшого – контролю) державної політики в сфері захисту прав і свобод дитини в Україні, дана інституція є надзвичайно корисною, зокрема й через те, що володіє всебічним інформуванням про актуальну проблематику функціонування відповідного механізму, має можливість впливати інституційно на основні перепони правореалізації механізму захисту прав і свобод дитини.

А.А. Навроцький також зазначає, що наділяючи уповноваженого широким спектром прав у цій сфері, вкрай важливе на законодавчому рівні визначення його обов'язків щодо дотримання Конституції України і законів України, інших правових актів, міжнародних договорів, що є частиною законодавства України, а також обов'язків у своїй діяльності керуватися принципами пріоритетності прав та законних інтересів дитини, забезпечувати виконання покладених на нього функцій (які теж повинні бути регламентовані) та повною мірою використовувати у своїй діяльності, яка спрямована на забезпечення прав дитини, надані йому права, що дасть можливість реалізувати свою діяльність більш ефективно та всебічно [115].

Належить зауважити, що будучи суб'єктом відносно Президента України,

уповноважений має компетенцію вирішення проблемних питань пов'язаних із державною політикою в сфері захисту прав і свобод дитини як у всіх гілках влади (законодавчій, виконавчій, судовій) так і на міждержавному (міжнародному) рівні, що зараз демонструється, зокрема в питанні захисту прав і свобод дітей, який російська окупаційна армія та влада, що базується на тимчасово окупованих територіях України вивезли за її межі та насильно утримують.

Крім цього, слід також указати на ефективність роботи єдиного законодавчого органу державної влади – Верховної Ради України, котра в межах своєї компетенції відіграє надзвичайно важливу роль в питанні забезпечення захисту прав і свобод дитини в Україні.

Н.В. Коломоєць, посилаючись на Конституцію України зазначає, що Верховна Рада України відіграє важливу роль у сфері захисту прав дитини, оскільки вона є єдиним законодавчим органом у державі, а тому приймає нормативно-правові акти, які мають вищу юридичну силу в Україні. Зокрема, Парламент з метою захисту прав дитини: 1) затверджує Державний бюджет України, в якому містяться видатки на забезпеченість прав дитини в різних сферах суспільних відносин та охорону дитинства, вносить зміни до нього, здійснює контроль за його виконанням та приймає рішення щодо його виконання; 2) визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики у сфері захисту прав дитини; 3) затверджує загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля, які впливають на розвиток прав дитини; 4) призначає на посаду та звільняє з посади Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; заслуховує його щорічні доповіді про стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні тощо [68; 73]. Слід, на нашу думку зазначити, що можливість визначення в структурі Державного бюджету України сегменту, що безпосередньо фінансує сферу захисту прав і свобод дитини (мова йде не лише про поточні видатки на грошове та матеріальне утримання відповідних органів державної влади, а й

на проєкти, спеціально розроблені та втілювані в життя з метою покращення адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод дитини) є досить впливовим повноваженням, що виносить Верховну Раду України на перший план і виділяє її серед інших суб'єктів. Також, додатково слід зазначити, що як народні депутати України так і Комітети Верховної Ради України, уповноважені в межах парламентського чи депутатського контролю здійснювати заходи щодо захисту прав і свобод дитини в індивідуальному порядку, що безперечно лише посилює інституційно даний напрям.

Крім цього, ми вважаємо, що належить звернути увагу також на вищий орган виконавчої влади в Україні, котрим є Кабінет Міністрів України, що в свою чергу здійснює координацію, контроль та фактичне управління Міністерством молоді та спорту України, а також сферами освіти, науки, інформаційної політики та культури, а також іншими, через відповідні міністерства (центральні органи виконавчої влади).

Дослідники зазначають на незначній ролі безпосередньо Кабінету Міністрів України в формуванні державної політики в сфері захисту прав і свобод дитини в Україні, а тому, закон повинен чітко регламентувати, що Кабінет Міністрів України у сфері забезпечення прав дитини повинен:

- 1) здійснювати контроль за діяльністю органів публічного адміністрування у сфері забезпечення прав дитини;
- 2) взаємодіяти з органами державної влади та органами місцевого самоврядування з питань забезпечення прав дитини;
- 3) вносити до Верховної Ради України як суб'єкт законодавчої ініціативи проєкти Законів України, які спрямовані на забезпечення прав дитини, захисту їх прав та законних інтересів, посилення їх безпеки та статусу.

На наш погляд, запропонована тріада повноважень є мінімальним необхідним стандартом, який вищий орган державної виконавчої влади повинен здійснювати у сфері забезпечення прав дитини та яким повинен бути доповнений Закон України «Про Кабінет Міністрів України» [167]. Водночас, наразі законодавча практика свідчить про те, що Кабінетом

Міністрів України системно вносяться на розгляд Верховної Ради України відповідні проекти Законів України щодо забезпечення адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод дитини в Україні, ініціатором і розробником яких переважно стає Міністерство юстиції України та Міністерство молоді та спорту України, а крім цього, вертикальна та горизонтальна взаємодії, передбачені в законодавстві України та здійснюються Кабінетом Міністрів України в штатному порядку, тому належить визнати ефективність та всеохопність діяльності даного органу державної влади України в окресленому векторі.

Л.А. Мельник, поряд із зауваженнями до роботи Кабінету Міністрів України вказує, що визначаючи компетенцію державних органів влади у сфері забезпечення прав дитини, не можна обійти увагою суди, які розглядають справи щодо неповнолітніх, які вчинили кримінальні правопорушення; про адміністративну відповідальність батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників) неповнолітніх за невиконання ними своїх обов'язків щодо виховання і навчання дітей; про обмеження батьків у дієздатності, відібрання дітей та позбавлення батьківських прав, виселення осіб, позбавлених батьківських прав, якщо їх спільне проживання з дітьми, щодо яких вони позбавлені батьківських прав, неможливе; про поновлення батьківських прав і розв'язання спорів між батьками щодо місця проживання дітей; щодо інших питань, пов'язаних з особистими, житловими і майновими правами неповнолітніх. Сьогодні підіймається дискусійне питання щодо впровадження ювенальних судів і центрів в Україні [110]. Нами також підтримується позиція дослідників, що фондує таку позицію про діяльність органів судової влади. Слід указати, що суд – є кінцевою точкою правозахисту будь-якого правового спору, завдяки належній процедурі, чітко визначеній у законодавстві України судом відправляється правосуддя та забезпечується безпосередньо захист прав і свобод дитини. Рішення суду, крім цього є обов'язковими до виконання на території

України, що посилює та укріплює даний інструмент, з-поміж інших у системі методів і форм захисту прав і свобод дитини.

Абстрагуючись від концепту вищих органів державної влади та діяльності судової її гілки, на нашу думку слід звернутись до діяльності найбільш наближених до побутових і повсякденних проблем правозахисту дитини в Україні органів, а саме – Служби у справах дітей.

Відповідно до Закону України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», Служба у справах дітей: бере участь у здійсненні заходів щодо соціального захисту і захисту прав та інтересів дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і несе відповідальність за їх дотримання, а також координує здійснення таких заходів; оформляє документи на усиновлення і застосування інших форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; оформляє клопотання щодо переведення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на інші форми влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; здійснює контроль за умовами влаштування і утримання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; здійснює моніторинг діяльності стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; здійснює інші заходи стосовно дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування [66; 135]. Не складно помітити, що зміст і сутність діяльності служби у справах дітей, перш за звужується до забезпечення захисту дітей-сиріт, що є одним із вузьконаправлених напрямів у даному адміністративно-правовому механізмі, а з огляду на різке збільшення кількості дітей-сиріт в результаті збройної агресії росії проти України, а також рівень дитячої осиротілості, що невпинно зростає із часів здобуття незалежності Україною, питання забезпечення ефективного функціонування цього органу залишаються відкритими, а здійснювана ними діяльність, досить впливовою на механізм адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні.

Крім цього, слід звернути увагу на ще один орган, котрий діє на території України й діяльність якого спрямована на захист прав і свобод дитини в Україні.

Центр соціально-психологічної реабілітації дітей є важливим елементом системи забезпечення адміністративно-правового захисту дітей в Україні. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей» він є закладом соціального захисту, що створюється для тривалого (стаціонарного) або денного перебування дітей віком від 3 до 18 років, які опинились у складних життєвих обставинах, надання їм комплексної соціальної, психологічної, педагогічної, медичної, правової та інших видів допомоги. Основними завданнями центру є: здійснення соціального захисту дітей, прийнятих до центру; надання дітям комплексу соціальних послуг; проведення соціально-педагогічної корекції з урахуванням індивідуальних потреб кожної дитини; сприяння поверненню дитини до біологічної сім'ї; забезпечення відвідування дітьми загальноосвітніх або інших навчальних закладів чи індивідуальному навчанню з урахуванням потреб та можливостей дитини; сприяння формуванню у дітей власної життєвої позиції для подолання звичок асоціальної поведінки; надання психологічної та інших видів допомоги батькам (або особам, які їх замінюють) дітей, які перебувають в центрі, спрямованої на повернення дитини до сім'ї; розроблення рекомендацій з питань соціально-психологічної адаптації дитини для педагогічних та соціальних працівників і батьків [137]. Відповідно, посилаючись на компетенцію відповідного органу належить зауважити на тому, що його діяльність спрямована безпосередньо на соціально-правових захист, або ж на захист соціальних прав і свобод дитини, що за своїм змістом є найбільш важливим на ранніх етапах розвитку та розглядається психологами та педагогами як основоположне в формуванні молодшої особистості. Так, належна центру соціально-психологічної реабілітації компетенція дозволяє

в широкому розумінні здійснювати не лише реалізацію державної політики в сфері захисту прав дитини, а й виконувати конкретні, фрагментарні та точкові повноваження, котрі чітко закріплені за нею та мають на меті досягнення конкретного результату.

Поряд із цим, аналогічного змісту, проте іншого предмету діяльності слід привести приклад функціонування Центрів медико-соціальної реабілітації дітей, котрі створюються в державній системі охорони здоров'я за визначенням спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді і центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, для дітей, які вживають алкоголь, наркотики, а також для дітей, які за станом здоров'я не можуть бути направлені до шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації. Основним завданням центрів медико-соціальної реабілітації є створення умов і забезпечення лікування дітей від алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та їх психосоціальної реабілітація і корекція [100]. Слід зауважити, що відповідні підрозділи мають конкретну компетенцію, що відрізняється від діяльності інших суб'єктів системи забезпечення захисту прав і свобод дитини, й така діяльність має подвійний характер – убезпечення дитини від шкідливого впливу суспільства та соціуму в цілому, а також створення не шкідливих і безпечних умов для зростання, навчання та проживання, що як показує практика не є тотожними напрямками діяльності.

Крім цього, коло адміністративно-юрисдикційних повноважень, пов'язаних із реалізацією та практичним втіленням у життя державної політики у сфері охорони здоров'я, для дітей, які вживають алкоголь, наркотики, а також для дітей, які за станом здоров'я не можуть бути направлені до шкіл соціальної реабілітації та професійних училищ соціальної реабілітації. Деякі дослідники, поширюють також позицію про роль і місце Комісії з питань захисту прав дитини, котра є консультативно-дорадчим органом, що утворюється головою районної, районної у м. Києві

та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської, районної у місті ради [184].

Основним завданням комісії є сприяння забезпеченню реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, сімейне виховання та всебічний розвиток [126]. Проте, на нашу думку роль і місце функціонування такого підрозділу, при наявності в відповідній державній адміністрації профільного департаменту (чи іншого суб'єкта реалізації політики в даному напрямі) зводиться до шаблонних повноважень і функцій, а також розгалуження системи контролю та нагляду.

Натомість, важливим є вказання про те, що систему суб'єктів адміністративно-правового захисту дитинства і материнства в Україні складають також уповноважені підрозділи органів Національної поліції. Уповноважені підрозділи органів Національної поліції зобов'язані: проводити роботу щодо запобігання правопорушенням дітей; виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, вчинені дітьми; розшукувати дітей, що зникли; виявляти дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво; виявляти батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей; вести облік правопорушників, що не досягли 18 років; викликати дітей, їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), а також інших осіб у справах та інших матеріалах про правопорушення, а у разі ухилення без поважних причин від явки за викликом – піддавати їх приводу; затримувати і тримати у спеціально відведених для цього приміщеннях дітей віком від 11 років; здійснювати згідно з чинним законодавством гласні та негласні оперативно-розшукові заходи з метою розкриття кримінальних правопорушень, вчинених дітьми або за їх участю; складати протоколи про адміністративні правопорушення дітей, а також їх батьків (усиновителів) або опікунів (піклувальників), які не виконують обов'язків щодо виховання і навчання дітей, інформувати

відповідні служби у справах дітей; вносити підприємствам, установам та організаціям незалежно від форм власності обов'язкові для розгляду подання про необхідність усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми; інформувати відповідні служби у справах дітей про дітей, які затримані чи яким повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень. Уповноважені підрозділи органів Національної поліції виконують також інші обов'язки та мають інші права, передбачені законодавством [138; 139]. Проте, на нашу думку, діяльність Національної поліції України є на стільки широкою та всеохопною в контексті забезпечення захисту прав дитини, що його потрібно й необхідно розглядати на рівні окремого підрозділу дослідження.

Водночас, у підрозділі нами було проаналізовано систему суб'єктів адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні та зауважено, що вона складається з вищих органів державної влади, котрі в межах своєї компетенції впливають на формування державної політики в сфері захисту прав і свобод дитини в Україні. Водночас, галузевий рівень відповідних органів державної влади, здійснює свою діяльність за предметним принципом – одні з них забезпечують захист прав дітей-сиріт, інші захист соціальних прав дитини тощо. Межі компетенції функціонування даних підрозділів потребують коригування та систематизації з урахуванням практик сьогодення та триваючої збройної агресії росії проти України й подальшої необхідності захисту прав і свобод дитини на міждержавному (міжнародному рівні).

2.3. Місце та роль Національної поліції України в адміністративно-правовому захисті прав і свобод дитини

Діяльність поліції – одна з основ у справі зміцнення та розвитку загальноєвропейських цінностей. Проте, щоб вона була ефективною, дуже важливо, щоб поліція поважала права людини, законність і принципи демократії – інакше ці загальноєвропейські цінності опиняться під загрозою. Вимоги до дотримання прав людини відображаються через повагу до законності, яка, у свою чергу, є суттєвим елементом демократії. Діяльність поліції необхідно розуміти як один із важливих засобів захисту, зміцнення та розвитку загальноєвропейських цінностей – дотримуватися вимог закону, а для поліції – дотримуватися юридичних правил і процедур. Дотримання основних прав і свобод людини у діяльності поліції є головною характерною рисою поліції, що служить суспільству, в якому панує закон [6; 56].

Слід зауважити, що Національна поліція України є органом державної влади, правоохоронного змісту, котрий має одну з найширших компетенцій у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина загалом, а також прав і свобод дитини, зокрема. Чисельність поліції, наразі не може перевищувати 130 тисяч осіб і чільне місце серед сформованих підрозділів займають ті, що забезпечують захист прав і свобод дитини в Україні. Саме тому, це питання, на нашу думку потребує висвітлення на рівні окремого підрозділу.

М.Ю. Романов і О.Ф. Кобзар зауважують, посилаючись на Закон України «Про Національну поліцію», що законодавство України чітко регламентує забезпечення публічної безпеки й порядку, охорону прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави, протидію злочинності й надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [58; 59; 138], поміж

пріоритетних завдань поліції, що дає підстави розглядати функціонування підрозділів дізнання відповідного органу не як «ціле» та «частину», а як взаємообумовлений, систематизований і неподільний механізм, що діє для забезпечення прав і свобод людини й громадянина [145; 146].

Для забезпечення дотримання законів та встановленого правопорядку, формування правової держави, потрібно постійно вдосконалювати роботу органів Національної поліції з метою забезпечення безпеки та правопорядку, прав та свобод людини і громадянина. Досягнення поставлених цілей можливо лише за допомогою встановлення умов та причин дитячої злочинності і як результат – протидії злочинності шляхом проведення превентивної та профілактичної діяльності серед молодого покоління. Саме ведення профілактичного обліку слугує тим процесом, який в подальшому зумовлює зменшення показників адміністративних правопорушень, допомагає вживати вищезгадані заходи щодо їх усунення [13; 55]. У загально правовому розумінні відповідні цілі, що ставляться перед найбільшим правоохоронним органом держави в будь-якому випадку фрагментуються на декілька напрямів, одним із яких є захист прав і свобод дитини в Україні. Належить зауважити, що захист відбувається в декілька способів і реалізується різноманітними форами, в тому числі в превентивному форматі, оскільки зміст і сутність адміністративної діяльності поліції, дозволяє їй виконувати правозахисну функцію (виносячи при цьому адміністративно-юрисдикційні рішення) навіть в контексті превенції та з загальною метою – попередження вчинення правопорушень, як дітьми так і відносно дітей.

А.А. Дмитрієв зазначає, що побудова України як європейської та демократичної держави можлива за умови забезпечення національної безпеки, що покладено саме на органи й підрозділи НП України [36; 51], що також корелюється з позицією викладеною в дисертаційному дослідженні М.Ю. Романова, котрий звертає увагу, що неможливо здійснювати захист певних прав і свобод людини виключно окремими підрозділами

Національної поліції України. Цей комплексний процес є взаємообумовленою діяльністю всіх структур й утворень, що спрямована на комплексне забезпечення прав і свобод людини та громадянина – усіх без винятку, зокрема громадян й осіб, яких підозрюють чи вже обвинувачено в учиненні кримінальних та адміністративних правопорушень. Такий зміст функціонування та основних напрямів діяльності як їх базових компонентів у кримінальній (адміністративній) процесуальній процедурі визначений змістом і спрямованістю прав людини [147; 148].

Водночас, дослідники зазначають, що адміністративна діяльність Національної поліції – це виконавчо-розпорядча, державно-владна діяльність з організації та здійснення Національною поліцією функцій з охорони публічного порядку, забезпечення публічної безпеки, попередження й припинення правопорушень адміністративно-правовими засобами та надання публічно-сервісних послуг [1]. Дане коло повноважень, перш за все відноситься до компетенції Національної поліції України та окремих її підрозділів, оскільки саме вони уповноважені на здійснення зазначених функцій і відповідальні за захист прав і свобод дитини в Україні в межах своєї компетенції. Багато в чому, саме зміст і сутність правового статусу поліцейського, відповідно до законодавства України сприяє в вирішенні поставлених перед ним завдань та цілей.

Загострення політичної ситуації, в останні роки, призвело до виведення даної проблеми на перші щаблі. У зв'язку з переходом країни на європейський шлях розвитку і зміни пріоритетів в діяльності з колишньої «міліції» в органи Національної поліції, переорієнтація їх на виконання функцій соціальноправового обслуговування населення. В даний час вирішити ці завдання можливо за умови пильної уваги керівництва Національної поліції до кадрової політики. З точки зору системного підходу до управління вона розглядається в двох значеннях – зовнішньому і внутрішньому. Зовнішній аспект управлінської діяльності пов'язаний із здійсненням широкого комплексу функцій органу управління виходячи з

його соціального призначення. Внутрішній характеризує її як власне управлінську працю, що виражається в реалізації функцій органу шляхом законодавчо визначеного впливу у внутрішньому функціонуванні середовища [47; 150; 177].

Адміністративно-правовий статус працівника Національної поліції – це регламентована нормами адміністративного законодавства система складових елементів, що визначають правове становище працівника поліції в правовідносинах з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, фізичними та юридичними особами, а також з іншими поліцейськими при виконанні посадових обов'язків, що характеризує його як суб'єкта державно-владних повноважень [92]. Відповідно, ця теоретико-правова категорія дозволяє посадовій особі підрозділу поліції здійснювати функції та виконувати завдання не лише в одному напрямі, а й у тісній взаємодії з іншими правоохоронними й правозахисними органами та структурами.

Підтримуючи наведену думку, В.В. Сокурєнко, О.М. Бандурки, О.І. Безпалова та О.В. Джафарова наголошують на тому, що керівник органу (підрозділу) поліції повинен: 1) бути прикладом дотримання Конституції та законів України, інших нормативноправових актів, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, професійно-етичних вимог, основних принципів професійної діяльності та правил поведінки поліцейських, а також вимагати їх дотримання від підлеглих; 2) відповідати за віддані (видані) розпорядження (доручення) і накази, наслідки їх реалізації, відповідність їх законодавству України; 3) об'єктивно оцінювати виконання службових обов'язків підлеглими, а в разі порушення норм законодавства України або недотримання їх вимог – ініціювати притягнення їх до відповідальності згідно із законодавством України [2; 10; 169, с. 250–251].

В. Шатіло та інші дослідники вказують, що загальновідомим є положення про те, що в конституціях та законах, які юридично визначають основи конституційного ладу та його взаємодію із суспільством, чітко

викристалізовується тенденція до формального визначення як принципів, так і методів впливу держави на суспільство [38; 175, с. 66]. Ми вважаємо, що зазначена теза чітко відображає загальноправовий принцип діяльності Національної поліції України, котра зобов'язана, як і всі посадові особи діяти виключно в межах і у спосіб визначені Конституцією та законами України.

На загальні аспекти виникнення та формулювання принципів звернув увагу й О.А. Коваль. Так, виникнення та формулювання принципів права можна уявити як процес, що складається з низки стадій, а саме: виникнення суспільних відносин, що потребують правового регулювання; зміни у правосвідомості, тобто усвідомлення необхідності такого регулювання та визначення його можливих шляхів; здійснення правовою наукою та юридичною практикою підтвердження необхідності правового регулювання цих суспільних відносин, а також формулювання необхідних принципів права; законодавче закріплення принципів права, що здійснюється двома шляхами: пряме формулювання або фактичне закріплення у правових нормах [61, с. 26].

В. В. Коваленко та інші автори зазначають, що поняття адміністративно-правового статусу охоплює комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом нормами адміністративного права [26; 90, с. 54]. Такими нормами в даному випадку виступатимуть положення Закону України «Про Національну поліцію», а також Кодексу України про адміністративні правопорушення, що прикріплюються також і галузевими інструкціями та наказами Міністерства внутрішніх справ України.

О.М. Алтуніна вказує, що класичний елементний склад адміністративно-правового статусу характерний для фізичних осіб – суб'єктів адміністративного права. Для юридичних осіб доцільно до елементів адміністративно-правового статусу відносити мету, завдання, функції, повноваження та відповідальність [5]. Відповідно, першочерговим,

на нашу думку, з урахуванням предмета та об'єкта дослідження належить вивчити, якою є мета, завдання та функції діяльності підрозділів захисту прав і свобод дитини Національної поліції України.

Ураховуючи викладене, дисциплінарна відповідальність співробітників поліції характеризується: спеціальним суб'єктом дисциплінарного проступку (таким суб'єктом виступає виключно особа рядового або начальницького складу, зарахована до кадрового складу органів внутрішніх справ; працівники органів внутрішніх справ підлягають дисциплінарній відповідальності на підставі трудового законодавства); особливим характером дисциплінарного проступку (визначається родовим об'єктом дисциплінарного правопорушення – службовою дисципліною, а також безпосередніми об'єктами – службовими обов'язками, правилами дотримання службової дисципліни, загальними правилами поведінки державних службовців поза службою); спеціальними видами дисциплінарних стягнень (наявність особливих заходів дисциплінарного впливу, метою яких є підтримання службової дисципліни, забезпечення режиму законності в органах внутрішніх справ, попередження вчинення в майбутньому подібних правопорушень як із боку самої винної особи, так і іншими співробітниками органів внутрішніх справ); особливим порядком накладення та оскарження дисциплінарного стягнення (стягнення застосовують здебільшого прямі начальники (керівники); рішення про накладення дисциплінарного стягнення оформляється наказом, виданню якого передуює службова перевірка. Застосовуючи до працівника поліції, який учинив дисциплінарний проступок, заходи дисциплінарного стягнення, керівник повинен мати чітку внутрішню впевненість у винності підлеглого, підтверджену фактами. Також важливо керуватися принципом справедливості і пропорційності дисциплінарного проступку з покаранням за його вчинення [138; 158].

Г. Шевчук указує в своїх наукових працях про те, що Національна поліція України сьогодні, завершуючи черговий етап свого функціонування

та розвитку, повинна весь час будувати свою діяльність на основі тих демократичних цінностей та керівних принципів, які покладені в основу їхньої діяльності. Водночас передумовою успішної та ефективною реалізації поліцією своїх завдань є досконале законодавство, що наразі повинно бути більш точним, зрозумілим та доступним [176]. Відповідно, така позиція нашою науковій та законодавчій кола на розроблення основних шляхів подолання перешкод функціонування основних праворегулювальних механізмів у діяльності. Питання захисту прав дитини Національною поліцією України та відповідне коло нормативно-правових актів України, також потребують вдосконалення, проте вектор такого вдосконалення, належить визначити в процесі аналізу та синтезу наявної в дослідженнях і законодавстві інформації.

Підсумовуючи, слід зазначити, що загалом, думка дослідників сходиться на тому, що юридичній літературі адміністративно-правовий статус прийнято розглядати як складне явище, і поряд з класичними його елементами: правами, обов'язками, відповідальністю, виділяти й інші елементи: гарантії, принципи, завдання, цілі, компетенцію тощо. Пропонуючи різні підходи до кількості елементів адміністративно-правового статусу, учені висловлюють думки багато в чому протилежні одна одній. Основу, яку визначає вихідний елемент будь-якого статусу, його головний зміст, складають відповідні права та обов'язки, гарантії та юридична відповідальність [132]. Відповідна позиція свідчить про те, що на сьогоднішній день, як Національна поліція України так і відповідні підрозділи на які покладено захист прав дитини в Україні, мають характеризуватись відповідними правами в цій сфері та конкретними обов'язками, а також гарантіями вказаної діяльності та юридичною відповідальністю.

Створення в Україні Національної поліції та наділення її відповідною компетенцією у сфері забезпечення прав дитини відіграє важливу роль, адже діяльність цих органів спрямована на те, щоб зменшувати рівень

зростання потенційних майбутніх злочинців, притягувати до відповідальності винних дітей за скоєння правопорушення, чим виховувати у неповнолітніх правомірну поведінку, у деякій мірі правову культуру та «дружити з законом». У цьому напрямі органами Національної поліції неухильно проводиться діяльність щодо виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, що вчинені дітьми, та вжиття з цією метою оперативно-розшукових і профілактичних заходів, передбачених чинним законодавством; розгляду заяв і повідомлень про правопорушення, вчинені дітьми; виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень дітьми, та ужиття заходів до їх усунення; участь у правовому вихованні дітей; розшуку дітей, що зникли; виявлення дорослих осіб, які втягують дітей у злочинну діяльність, проституцію, пияцтво, наркоманію та жебрацтво; виявлення батьків або осіб, що їх замінюють, які ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо створення належних умов для життя, навчання та виховання дітей; ведення обліку правопорушників, що не досягли 18 років, з метою проведення профілактичної роботи, інформування відповідних служб у справах дітей стосовно цих дітей тощо. Також слід звернути увагу й на те, що органи Національної поліції наділяються певними правами у ході законного затримування дітей. У свою чергу, спеціальними установами (юридичними особами) органів Національної поліції, призначеними для тимчасового тримання дітей віком від 11 років є приймальники-розподільники для дітей. Такі заклади створюються в областях, місті Києві та діють згідно з положенням, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України [110]. Відповідно, зазначене науковцями коло компетенції загалом відображає зміст і сутність повноважень поліції в сфері захисту прав і свобод дитини в Україні, а також фрагментарно окреслює права і завдання відповідних працівників. Водночас, погоджуючись із запропонованим, на нашу думку, більш уважно, слід звернути увагу на

діяльність підрозділів ювенальної превенції, до компетенції котрих відноситься безпосередній захист прав і свобод дитини в Україні.

У 2017 році у складі Департаменту превентивної діяльності створено Управління ювенальної превенції, а основними завданнями підрозділів ювенальної превенції Інструкцією з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України, визначено: профілактичну діяльність, спрямовану на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики; участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорстокому поводженню з дітьми; вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб та інші [32]. Захисна функція поліції в контексті реалізації зазначених прав поліцейського та повноважень вказаного підрозділу полягає не лише в превентивній функції, а й у тому, що поліцейський відповідного підрозділу уповноважений запобігати домашньому насильству щодо дитини, шляхом винесення термінового заборонного припису кривднику, що так само є однією з форм правозахисної діяльності та відноситься до категорії адміністративно-юрисдикційних.

Закон України «Про Національну поліцію» регламентує, що поліція відповідно до покладених на неї завдань, у межах своєї компетенції, визначеної вищезазначеним законом, здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування,

вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушенням серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі [138]. Реалізація даної функції здійснюється в контексті взаємодії зі Службою в справах дітей та на нашу думку потребує вдосконалення шляхом запровадження низки комунікаційних проєктів, що спрямовані на обмін інформацією про форми та методи забезпечення прав і свобод дитини в Україні з метою покращення функціонування механізму захисту прав людини загалом і дитини, зокрема.

Як зазначають дослідники, наведене зазначеним нормативно-правовим актом, перш за все, не лише вирізняє підрозділи ювенальної превенції з-поміж інших, а й декларує конкретні повноваження органу, щодо здійснення превентивної функції Національної поліції України в окремій галузі суспільного буття [164]. А з огляду на те, що органи державної влади, їх посадові особи, зобов'язані діяти виключно в межах і у спосіб визначені Конституцією та законами України, така регламентація та безпосереднє визначення не лише напрямів діяльності, а й конкретних форм та її методів є корисним у контексті посилення інституційної спроможності Національної поліції та її підрозділів до виконання завдань.

Неодноразово в дослідженнях учених зазначалось, що ювенальна поліція є ключовим суб'єктом превентивної діяльності у сфері захисту прав дітей, що володіє спеціальними повноваженнями відповідно до Закону України «Про Національну поліцію». Однак, функціональні повноваження саме підрозділів ювенальної превенції, що діють в структурі Національної поліції, сьогодні нормативно не визначені. Інструкція з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей вже не відповідає чинному правовому полю. Проблемою, яка потребує негайного вирішення, залишатиметься також відсутність правового механізму взаємодії ювенальної поліції та усіх соціальних та державних суб'єктів, що забезпечують захист прав дітей [75]. Проте, на нашу думку, така позиція потребує додаткового обґрунтування, зокрема крізь призму компетенції

Національної поліції України в даній галузі, оскільки вона є чітко розмежованою, як це вбачається з попереднього підрозділу й єдиним способом оптимізації цього механізму є проведення аудиту діяльності та характеристики всебічності та розгалуженості адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні всіма суб'єктами.

Підрозділи ювенальної превенції Національної поліції України забезпечують реалізацію превентивних функцій у галузі ювенальної юстиції та реалізують відповідні функції виключно в вузькій галузі, що дозволяє більш якісно та змістовно забезпечити права і свободи людини і громадянина, а також не допустити вчинення правопорушення в спосіб його профілактики [189], що попередньо й аналізувалось та доводилось нами, під час зазначення про зміст і сутність компетенції Національної поліції України в правозахисному механізмі даного напрямку.

Не менш важливим напрямом роботи органів ювенальної превенції є налагодження активної взаємодії з громадськістю та навчальними закладами. Продовжується реалізація проекту, «Шкільний офіцер поліції», який було започатковано ще з 2016 року: Налагоджуючи тісну співпрацю з населенням, працівники поліції проводять виховні бесіди з неповнолітніми, зокрема, з таких питань, як особливості адміністративної та кримінальної відповідальності за вчинення правопорушень, протидія булінгу, запобігання домашньому насильству тощо. Така діяльність спрямована на підвищення присутності поліції та її роботи з населенням у різних сферах його життєдіяльності, зокрема, у галузі існування певного соціуму на конкретній території, забезпечення публічної безпеки в межах останньої, профілактики правопорушень в школі та підвищення правосвідомості неповнолітніх, а також усієї частини населення тощо [16]. Відповідно, хоч зазначені аспекти діяльності можуть характеризуватись як правоохоронні, а не правозахисні, на нашу думку мають бути враховані в правозахисному механізмі, адже мають низку контрольних компетенцій, котрі в разі виявлення неточностей чи суперечностей у функціонуванні,

потребуватимуть прийняття управлінського (чи адміністративного) рішення, що за своїм змістом уже є правозахистом.

Державний інститут проблем сім'ї та молоді виділяє шість основних причин злочинної поведінки неповнолітніх: соціальні та економічні аспекти становища сучасного українського суспільства; функціональну неадекватність сім'ї; відчуження від шкільного середовища; вади й обмеженість соціалізації дітей в інтернативних закладах; проблеми в організації дозвілля; негативний вплив засобів масової інформації [77]. На нашу думку, дані наукові напрацювання, мають бути враховані під час подальшого опрацювання проблемних питань пов'язаних із право захистом дітей в Україні та можуть стати в нагоді під час прогнозування ризиків, а також розроблення державних програм із реагування та вжиття заходів у сфері захисту прав дитини в Україні та за її межами.

І.Л. Булик і С.С. Гончарук, апелюючи позиціями інших учених зазначають, що на початок 2019 року в сфері ювенальної превенції чітко виділено: персональну відповідальність осіб віком від 16 до 18 років (зазначено в положеннях статті 13 КУпАП); відповідальність батьків та осіб, які замінюють їх за неналежне виконання свого обов'язку щодо виховання дитини (згідно зі ст. 184 КУпАП); відповідальність інших осіб за вчинені правопорушення, що визначають негативну дитячу поведінку (деліктність) (визначено статтями 173-2, 180, 180-1 КУпАП); порушення посадовими особами порядку або строків подання інформації про дітей-сиріт і дітей, які залишилися без опіки (піклування) батьків, і як результат – відповідальність даних посадових осіб за неналежне виконання покладених на них обов'язків (ст. 184-2 КУпАП) [13; 63]. Про це в продовження вказував також і В.К. Колпаков, підкреслюючи, що адміністративна відповідальність виступає основним засобом підтримки та забезпечення правопорядку, регулюючи відносини, що виникають при вчиненні зазначених вище правопорушень [71, с. 7–8]. Відповідно, одним із основних напрямів правозахисту дитини є застосування норм законодавства України,

що відноситься, переважно, до компетенції Національної поліції України, а також органів судової влади, як фінішної інстанції й остаточного етапу процесу правозахисту. Водночас, на нашу думку, спектр і зміст норм Кодексу України про адміністративні правопорушення має бути вдосконалений до рівня рекомендацій партнерів із Європейського Союзу та систематизований таким чином, щоб норми і їх структурні елементи, пов'язані з захистом прав дитини, були виділені в окремий розділ, були розширені та фрагментовані з урахуванням сучасних реалій.

Разом з тим, статистика кримінальних проваджень, учасниками яких є неповнолітні, вказує на те, що навіть зі створенням та реформуванням органів ювенальної превенції ситуація зі злочинністю серед цієї вікової категорії змінюється поволі. Тому гостро постає питання щодо подальшого реформування діяльності поліції у цій сфері, приведення законодавства у відповідність до міжнародних стандартів та створення умов щодо його реалізації в нашій країні, а також підготовки кадрів у сфері ювенальної превенції. Окремо варто наголосити на тому, що забезпечення безпеки суспільства Національною поліцією України неможливо без розуміння якісної співпраці усіх підрозділів, в тому числі, і підрозділів ювенальної превенції. Вищезазначені питання впливають не тільки на чітке та ефективно виконання норм чинного законодавства, але й на досягнення відповідного високого рівня безпеки суспільства та держави. Актуальність проблем дитинства для перспективи розвитку держави разом із завданням посилення результативності ювенальної превенції як напрямку діяльності органів поліції України обумовлюють необхідність вироблення якісно нового підходу щодо забезпечення дітям нашої країни повноцінного розвитку відповідно до їх потреб, докорінних змін у механізмах співпраці органів влади і громадськості [183].

Саме тому, урахуовуючи широту та поліваріативність правозастосування компетенції Національної поліції України, цей орган державної влади має виключні повноваження щодо адміністративно-

правового захисту прав і свобод дитини в Україні й як демонструють здобуті результати аналізу думок учених і дослідників, а також законодавства України з цього питання, окремі аспекти її діяльності потребують вдосконалення та систематизації.

Висновки до розділу 2

Так, у розділі, автором було надано вичерпний аналіз основних питань, пов'язаних із організаційно-правовим механізмом здійснення адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні, а саме, надано характеристику його напрямам, окреслено систему суб'єктів забезпечення захисту прав дитини та сформульовано розуміння ролі та місця Національної поліції України в даному контексті.

Доводиться позиція про те, що напрями адміністративно-правового захисту можуть диференціюватись за ознакою сфери застосування, предмету відносно якого діють тощо. Крім цього, спираючись на дослідження учених слід зазначити, що напрями можуть охоплювати як міждержавний рівень так і внутрішньодержавні взаємини, проте кінцева мета дії такого механізму залишається незмінною. Вказується, що роль окремих інституцій у реалізації окреслених напрямів адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод дитини в Україні є визначальною, оскільки всі вони діють з однією метою, створені для реалізації різних завдань, котрі складають напрями досягнення єдиної мети.

Система суб'єктів адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні складається з вищих органів державної влади, котрі в межах своєї компетенції впливають на формування державної політики в сфері захисту прав і свобод дитини в Україні, а галузевий рівень відповідних органів, здійснює свою діяльність за предметним принципом – одні з них забезпечують захист прав дітей-сиріт, інші захист соціальних

прав дитини тощо. Межі компетенції функціонування даних підрозділів потребують коригування та систематизації з урахуванням практик сьогодення та триваючої збройної агресії росії проти України й подальшої необхідності захисту прав і свобод дитини на міждержавному (міжнародному рівні).

Водночас, роль і місце Національної поліції України в даному контексті є провідною, оскільки саме цей правоохоронний орган має компетенцію, як превентивної діяльності (що хоч за змістом і сутністю відноситься до правоохоронної, проте за формою реагування набуває правозахисних рис), так і безпосереднього адміністративно-юрисдикційного реагування на порушення прав і свобод дитини.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ В УКРАЇНІ

3.1. Вплив міжнародного законодавства на механізм адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні

До числа найважливіших належать угоди, пов'язані з правами дитини.

Це аргументується тим, що діти представляють ту категорію населення, яка не може мати та не має здатності захистити себе. На щастя, міжнародне співтовариство усвідомило цей незаперечний факт і зрозуміло, що угоди, які стосуються прав людини в цілому, без зауважень щодо конкретних прав дітей, не є достатнім для того, щоб охороняти права цієї групи населення.

Конвенція про права дитини була схвалена Генеральною асамблеєю ООН у листопаді 1989 р. під час 30-ї річниці прийняття Декларації прав дитини, що збіглося в часі з кінцем десятиріччя, коли був проголошений Міжнародний рік дитини.

Приєднавшись до Конвенції, Україна окрім того що взяла на себе зобов'язання вживати усіх можливих заходів так і отримала можливість брати участь у міжнародному механізмі, який своєю ціллю ставить вирішення питань швидкого повернення незаконного вивезених або утримуваних дітей, чиї права були порушені протиправними діями одного із батьків або інших родичів, діями якого порушуються права іншого з батьків на піклування за дитиною.

Участь України у Конвенції встановлює факт того, що усі питання між батьками, різне бачення та розбіжності щодо батьківських прав, способи реалізації спорів щодо батьківських прав і обов'язків будуть визначатися законодавством постійного проживання дитини та вирішуватися

відповідними і компетентними органами цієї ж країни що є наслідком ст. 3 Конвенції.

Головним досягнення Конвенції є те, що вона дозволяє забезпечити права дитини від протиправного вивезення або тримання, захистити її та її права, гарантувати право кожної дитини на стабільні умови життя.

Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей укладена 25 жовтня 1980 року в м. Гаага. Конвенція набула чинності для України 1 вересня 2006 року. Постановою КМ України від 10.07.2006р. № 952 затверджено порядок виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Згідно зі статтею 9 Конституції України та статтею 19 Закону України «Про міжнародні договори України» – чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України є частиною національного законодавства України та застосовуються в порядку, який передбачено нормами національного законодавства. Головною її ідеєю є те, що інтереси дітей – це найважливіше в справі турботи про них. Головною ціллю конвенції є надати дітям захист у міжнародному масштабі від шкідливих наслідків їхнього незаконного переміщення або утримування і створити процедури для забезпечення їхнього негайного повернення до держави постійного проживання, а також забезпечити захист прав доступу. Фундаментальний принцип Конвенції – необхідність припинити правопорушення, що є міжнародним викраденням, застосувати превентивні заходи щодо унеможливлення тривалого характеру зазначених дій [168].

Одним з пріоритетних напрямків нашої держави є розвиток механізмів захисту прав дітей, вдосконалення кадрового складу та розбудова потенціалу суб'єктів захисту прав неповнолітніх для забезпечення інтересів та благополуччя дитини, дотримуючись національних та міжнародних стандартів. Слід зазначити, що держава звертає увагу безпосередньо й на структурні підрозділи Національної поліції України, оскільки поряд з іншими суб'єктами захисту прав дітей, поліція займає одне з провідних

місце у цій системі. У будь-яких правовідносинах де є діти, важливо звертати увагу на коректне дотримання їх прав та інтересів, надання ефективної допомоги у разі потреби, вміння правильно реагувати на звернення, учасником якого може бути дитина, вміло та коректно спілкуватися з різними категоріями дітей, уникати конфліктних ситуацій. Діти потребують особливої уваги, тому що вони є найменш захищеними, залежать від рішень дорослих, непоодинокі випадки, коли вони не можуть самостійно звернутися по допомогу внаслідок порушення їх прав, оскільки не мають навичок та розуміння щодо захисту своїх інтересів. Діти – відіграють важливу роль у розбудові нашої держави. Саме з цією віковою групою суспільство пов'язує своє сучасне та майбутнє. Тому органи державної влади повинні приділяти значну увагу правовому регулюванню захисту прав дітей. Національне законодавство України з питань забезпечення прав дитини, що передбачені Конвенцією ООН про права дитини розвивається доволі повільно. Необхідна трансформація законодавства у цьому напрямку враховуючи потреби дитини, запозичувати міжнародно-правові норми, оскільки в нашій державі переважно застарілі форми роботи, які є неефективними і не дають результатів, застаріла нормативна база, відсутність єдиного ставлення та підходу до питання захисту дитини тощо. Для нас досвід європейських країн є важливий, оскільки інтереси дітей завжди потребують особливої уваги [131].

Слід зазначити, що як і у більшості міжнародних документів, усі терміни вживаються в Конвенції в загальному змісті, загалом, для спрощення їх розуміння. Тому сам термін «викрадення» слід розуміти як незаконне переміщення або утримування дитини. Таким чином, Конвенція не кваліфікує дії щодо порушення її положень як кримінальний злочин, звідси й слова у назві – цивільно-правові аспекти. Конвенція застосовується до будь-якої дитини, яка постійно проживає, наприклад, в Україні безпосередньо перед вчиненням акта порушення прав піклування або доступу. Застосування Конвенції припиняється, коли дитина досягає віку 16

років. Відповідно до статті 1, цілями цієї Конвенції є: а) забезпечення негайного повернення дітей, незаконно переміщених до будь-якої Договірних держав або утримуваних у будь-якій із Договірних держав; та б) забезпечення того, щоб права на опіку і на доступ, передбачені законодавством однієї Договірної держави, ефективно дотримувалися в інших Договірних державах. Відповідно до умов цієї Конвенції, переміщення або утримування дитини розглядаються як незаконні, якщо: а) при цьому порушуються права піклування про дитину, що належать будь-якій особі, установі або іншому органу, колективно або індивідуально, відповідно до законодавства держави, у якій дитина постійно мешкала до переміщення або утримування; та б) у момент переміщення або утримування ці права ефективно здійснювалися, колективно або індивідуально, або здійснювалися б, якби не переміщення або утримування [168].

На світовому рівні права дитини знайшли своє закріплення у Конвенції ООН про права дитини (1989 р.) як найбільш універсальному документі, який зобов'язує підписантів визнавати та захищати права дітей. Конвенція визначає основні права: право на освіту. Освіта є ключовим фактором розвитку дитини. Кожна дитина повинна мати можливість здобути якісну освіту. Право на охорону здоров'я. Доступ до медичної допомоги та здорового способу життя є фундаментальним правом кожної дитини. Недискримінація. Усі діти мають однакові права без будь-якої дискримінації. Вищий інтерес дитини. При всіх діях чи рішеннях, що стосуються дитини, першочерговим має бути інтерес дитини. Право на життя, виживання та розвиток. Кожна дитина має право на життя і захист від фізичного та психічного насильства. Гарантія базових прав для забезпечення розвитку дитини. Повага до думки дитини. Дитині слід давати змогу висловлюватися та враховувати її думку. Діти мають право висловлювати свою думку та бути почутими у питаннях, що їх стосуються. Право на захист від насильства та експлуатації. Діти повинні бути захищені

від всіх форм фізичного або психічного насильства, знущань, зловживань та експлуатації. Закріплені в Конвенції права слугують загальними принципами, на яких базуються закони більшості країн. Україна, як і багато інших країн, приєдналася до Конвенції та працює над її впровадженням на національному рівні. Для посилення міжнародних зусиль у боротьбі з усіма формами насильства проти дітей була створена посада Спеціального представника Генерального секретаря ООН з питань насильства проти дітей. Міжнародною організацією праці (МОП) була розроблена Міжнародна програма з викоренення найгірших форм дитячої праці (ІРЕС), спрямована на видалення найгірших форм дитячої праці [60].

Конвенція застосовується до будь-якої дитини, яка постійно проживала в Договірній державі безпосередньо перед вчиненням акта порушення прав піклування або доступу. Застосування Конвенції припиняється, коли дитина досягає віку 16 років. Відповідно до умов Конвенції, «права піклування» включають права, пов'язані з піклуванням будь-якої особи про дитину, і зокрема, право визначати місце проживання дитини, а «права доступу» включають право переміщення дитини на обмежений час у місце інше, ніж місце її постійного проживання. Договірна держава визначає Центральний орган для виконання функцій, покладених Конвенцією на такі органи. Відповідно до Постанови КМ України «Про виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей», функції центрального органу в Україні за Конвенцією виконує Міністерство юстиції України безпосередньо та через територіальні управління юстиції і вживає всіх заходів для забезпечення повернення дитини і виконання інших положень Конвенції [168].

У рамках Конвенції про права дитини 1989 р. був утворений спеціальний міжнародний орган, що здійснює контроль за додержанням прав дитини – Комітет з прав дитини. Усі держави-члени Конвенції зобов'язані періодично подавати Комітету звіти про проведені ними заходи щодо забезпечення прав дитини. Захист прав дітей у відповідних сферах

також здійснюють спеціалізовані установи ООН – Міжнародна організація праці (МОП), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВОЗ), Організація ООН з питань науки, культури і мистецтва (ЮНЕСКО) та інші. Аналіз міжнародно-правових актів із прав дитини дає підстави твердити про визнання міжнародною спільнотою за дитиною значного масиву її прав та інтересів, а також про напрацювання ефективного механізму їх захисту. Водночас, саме від суспільства та його державної влади залежить спроможність імплементації цих норм та їх реалізації в національному просторі цих держав [22].

Фізична або юридична особа (заявник), яка має право на опіку (піклування) над дитиною, може звернутися до Мін'юсту або центрального органу будь-якої іншої держави, що є Стороною Конвенції, із заявою про сприяння поверненню дитини, незалежно від напрямку її вивезення (переміщення) з-за кордону на територію України чи з території України за кордон, та заявою про забезпечення реалізації права доступу до дитини. Для України Стороною Конвенції вважається тільки та держава, що визнала приєднання України до Конвенції або приєднання якої до Конвенції визнано Україною відповідно до статті 38 Конвенції. У заяві про сприяння поверненню дитини та заяві про забезпечення реалізації права доступу до дитини повинна міститися вся відома заявникові інформація, яка може допомогти при встановленні місцезнаходження дитини і вирішенні питання щодо повернення її заявникові та реалізації права доступу до дитини. До зазначених заяв додаються документи, в яких міститься інформація, що стосується порушеного питання (засвідчена копія рішення або угоди щодо встановлення опіки (піклування) чи щодо права заявника на спілкування з дитиною; витяг з нормативно-правових актів з відповідних питань та/або обґрунтоване посилання на відповідні норми; довідка про стан здоров'я дитини і характеристика; довіреність заявника), та їх засвідчений переклад на офіційну мову держави, в якій ймовірно перебуває дитина, або англійську чи французьку мову. Однак, відповідно до статті 27 Конвенції,

якщо очевидно, що вимоги цієї Конвенції не виконані, або що заява є іншим чином недостатньо обґрунтованою, Центральний орган не зобов'язаний приймати заяву. У такому випадку Центральний орган негайно інформує про причини цього відповідного заявника або Центральний орган, через який була подана заява [168].

У сучасному світі спостерігається безліч збройних зіткнень, характер і кваліфікацію яких все важче стає визначити. По-перше, це пов'язано з ускладненням суб'єктного складу учасників збройного конфлікту, по-друге, з появою інших таких форм впливу на ведення збройного конфлікту, як, наприклад, здійснення «ефективного контролю» з боку держав, які не є стороною конфлікту, а так само з наявною термінологічною нечіткістю при характеристиці застосування сили між протиборчими сторонами, яка може привести до помилкової правової оцінки ситуації. Це однаково стосується як міжнародних, так і неміжнародних збройних конфліктів. Проблема застосування сили в міжнародному праві найтіснішим чином пов'язана з проблемою захисту цивільного населення. Слід зазначити, що норми міжнародного гуманітарного права (МГП) розвиваються в тісному зв'язку з нормами захисту прав людини і нормами національного кримінального права. І тут в світлі принципу гуманності, практика держав повинна бути спрямована на розширення наданих державам гарантій фізичним особам, як за допомогою механізмів національного права, так і за допомогою механізмів захисту прав людини наявних в між-народному праві, особливо в умовах збройного конфлікту [172].

Відповідно до п. 10 Постанови КМ України «Про виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей», у разі надходження від заявника або від центрального органу заяви про сприяння поверненню дитини з України до іноземної держави Мін'юст: 1) реєструє заяву і надсилає підтвердження про її надходження поштовим зв'язком, телефаксом або електронною поштою; 2)

перевіряє відповідність заяви вимогам Конвенції і повідомляє у разі потреби заявника і центральний орган про необхідність подання додаткової інформації; 3) інформує у разі, коли заява оформлена з порушенням вимог Конвенції чи недостатньо обґрунтована, заявника або центральний орган про причини відмови у прийнятті заяви; 4) повідомляє МВС та Адміністрацію Держприкордонслужби про необхідність вжиття заходів для запобігання вивезенню (переміщенню) дитини з території України особою, що незаконно її утримує, до вирішення питання щодо повернення дитини; 5) звертається до МВС з проханням про встановлення місцезнаходження дитини та особи, у якої ймовірно перебуває дитина; 6) повідомляє центральний орган про місцезнаходження дитини та вжиті заходи для запобігання заподіяння їй шкоди; 7) інформує центральний орган та/або заявника про заходи, що вживаються у ході розгляду заяви; 8) вживає заходів для забезпечення реалізації права заявника на спілкування з дитиною, а також сприяє наданню правової допомоги і консультацій; 9) повідомляє МЗС і Державний департамент з усиновлення та захисту прав дитини про надходження заяви; 10) звертається через свій територіальний орган на підставі довіреності заявника до суду за місцезнаходженням дитини з метою її повернення; 11) інформує у разі прийняття судом рішення про відмову в поверненні дитини центральний орган про порядок і строки оскарження рішення [168].

Великим досягненням світової спільноти є також те, що судові органи, керуючись принципом пріоритетного захисту дітей в період збройних конфліктів, стали брати під судовий контроль ситуації, пов'язані із захистом прав дітей під час збройного конфлікту. Прикладом однієї з гучних судових справ був розгляд у Міжнародному кримінальному суді (МКС) щодо Томаса Лубанга Дыло-лідера Союзу Конголезьких патріотів за примирення і мир (СКП). Як відомо, в період з 1 вересня 2002 р. по 13 серпня 2003 р. військове крило СКП проводило великомасштабний набір до своїх лав молодих людей, включаючи дітей молодше 15 років, як на

примусовій, так і на добровільній основі. Докази, отримані в ході розслідування, дозволили встановити, що СКП використовували дітей у віці до 15 років в якості військової охорони і участі в бойових діях, а також був створений спеціальний загін «Кадого», який складався переважно з дітей молодше 15 років. 10 липня 2012 р. був винесений вирок Томасу Лубанга Дыло з позбавленням його волі на 14 років [80].

Повернення дитини повинно бути здійснене протягом двох місяців з моменту набрання законної сили рішенням суду України про повернення, а у разі примусового виконання рішення суду в установленому законодавством порядку. Відповідно до п. 13 Постанови, територіальне управління юстиції за місцезнаходженням дитини в разі надходження від Міністерства заяви про сприяння її поверненню: 1) звертається: до місцевої служби у справах неповнолітніх для одержання висновку про умови проживання дитини; до суду за місцезнаходженням дитини на підставі довіреності заявника з метою її повернення; до суду у разі потреби на підставі висновку служби у справах неповнолітніх про умови проживання дитини з метою визначення тимчасового місця перебування дитини до вирішення питання щодо її повернення заявнику; 2) інформує суд про обмеження, встановлені статтею 16 Конвенції, стосовно розгляду по суті питання щодо встановлення опіки(піклування); 3) повідомляє Мін'юст про здійснення відповідних заходів, а також про рішення суду; 4) одержує в суді у разі відмови особи, у якої перебуває дитина, добровільно виконати рішення суду виконавчий документ, з яким звертається до органу державної виконавчої служби для відкриття в установленому порядку виконавчого провадження [168].

Права та свободи людини і громадянина визначаються та є найвищою цінністю. Дане твердження знайшло своє відображення в міжнародних документах з прав людини, а також на національному рівні демократичними країнами. На сучасному етапі розвитку міжнародного права, захист прав людини та громадянина займає одне з найважливіших місць. Права дитини

є невід'ємною складовою загальних прав людини. Діти потребують спеціального захисту, так як вони є найбільш вразливими верствами населення, тими, хто не може сам захистити свої права та основоположні свободи. Основні права та свободи дітей закріплено в низці міжнародно-правових документів, які направлені на їх захист. Історія людства практично не знає періодів, коли б не було війн та збройних зіткнень, під час яких не страждало б мирне населення і насамперед діти. Як відомо, діти належать до найуразливішої групи людей. Вразливість означає відсутність спеціального захисту тих, чиє існування чи самобутність наражається на небезпеку. На жаль, за останні роки ми спостерігаємо багато збройних конфліктів, які порушують більшість міжнародно-правових норм і наносять шкоду правам та свободам людини, у тому числі дітям. Під час збройних конфліктів діти наражаються на величезну кількість ризиків. Деякі перебувають у неймовірно складному становищі. Серед основних небезпек, що підстерігають дітей, найбільш очевидними є небезпека залишитися сиротою, померти, отримати каліцтво, опинитися в числі вимушених переселенців або втратити зв'язок зі своїми рідними. Через втрату доступу до послуг медичної допомоги діти також підлягають величезній загрозі, оскільки це може призвести до їх загибелі або спричинити довгострокові наслідки, внаслідок того, що захворювання або навіть найпримітивніше каліцтво не було вчасно виліковано [97].

Ця Конвенція не перешкоджає ніякій особі, установі або органу, що заявляє про порушення прав піклування або доступу, прямо звернутися до судових або адміністративних органів будь-якої Договірної держави, на основі положень цієї Конвенції або на іншій основі. Центральні органи можуть діяти самостійно або залучати інші компетентні органи, як-то: Міністерство внутрішніх справ, Національне центральне бюро Інтерполу в Україні, органи Державної прикордонної служби у справах дітей, органи опіки та піклування, суди тощо. Основними напрямками діяльності, тобто функціями Центрального органу відповідно до ст. 7 Конвенції є: сприяння

співробітництва між компетентними органами держави з метою забезпечення негайного повернення дітей; виявлення місцезнаходження дитини, що була незаконно переміщена або утримується; запобігання нанесення подальшої шкоди дитині або зацікавленим сторонам шляхом вжиття або спричинення вжиття тимчасових заходів; забезпечення добровільного повернення дитини або досягнення дружнього вирішення питань, так звана - медіація; обмін там, де це бажане, інформацією про соціальне походження дитини; надання інформації загального характеру про законодавство їхніх держав, пов'язане із застосуванням Конвенції; ініціювання судові або адміністративні процедури або забезпечення ефективного здійснення права доступу; у разі потреби надання або сприяння наданню юридичної допомоги і консультацій, включаючи участь адвокатів і юридичних радників; надання такої організаційної допомоги, яка може бути необхідна і доречна для забезпечення повернення дитини; обмін інформації про хід реалізації цієї Конвенції й у міру можливості усувати будь-які перешкоди до її застосування [168].

Заява, яку направляють на підставі Конвенції, повинна бути складена державною мовою і супроводжуватися перекладом на офіційну мову запитуваної держави або англійську чи французьку мову та містити: інформацію про заявника, дитину і про особу, яка ймовірно вивезла або утримує дитину, підстави, які обґрунтовують вимогу про повернення дитини; всю наявну інформацію про особу і про особу, з якою може перебувати дитина. До заяви додаються фото дитини та документи, які її обґрунтовують, наприклад, завірена копія судового рішення або договору між батьками, у якому визначено місце проживання дитини або порядок здійснення права піклування про дитину [46]. Необхідно звернути увагу на те, що описаний механізм чітко деталізує основні засади адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини хоча відповідний процес здійснюється зокрема в кримінально-правовий спосіб. Можливість притягнення до будь-якого виду відповідальності осіб що здійснили

порушення прав і свобод дитини має бути забезпечено в будь-який законний спосіб а відповідно під час приведення в дію зазначеного механізму має бути застосовано всі належні правові процедури.

Разом із заявою надають доручення, яким заявник надає Центральному органу тієї держави, на території якої знаходиться дитина, повноваження діяти від імені заявника, зокрема, звертатися до суду. Центральний орган перевіряє, чи відповідає заява вимогам Конвенції, а отже по ній можуть вживатися заходи, спрямовані на вирішення питання повернення дитини або забезпечення права доступу до дитини. Тобто основна діяльність з виконання функцій по Конвенції покладається на Міністерство юстиції України. При надходженні заяви щодо дитини, яка перебуває на території України, Мінюст, у разі потреби залучає компетентні органи для встановлення місцезнаходження дитини, вживає заходи для досягнення згоди на добровільне повернення дитини. Водночас у разі відмови від добровільного повернення дитини, документи передаються до суду з метою прийняття рішення. У той же час представництво інтересів заявника у суді забезпечують представники Міністерства юстиції та територіальних органів [46]. Слід зауважити на тому, що Міністерство юстиції України, як базовий орган у даних взаєминах не лише координує відповідну діяльність, а й забезпечує її правореалізацію, як на території України так і за її межами. Таким чином заявник, дитина якого потрапила в таку ситуацію, зобов'язаний надати Міністерство юстиції письмову згоду, таким чином уповноваживши її діяти від імені заявника та вчиняти ті правочини, що сприятимуть відновленню прав і свобод дитини та поверненню її на територію України.

У разі якщо особа має намір звернутися з заявою про повернення дитини до України або забезпечення реалізації права на доступ щодо дитини, яка знаходиться за кордоном, Мінюст роз'яснює порядок звернення надає або сприяє наданню юридичної допомоги і консультацій, допомагає, у разі потреби, заявнику у підготовці відповідної заяви. Після направлення

заяви і всіх документів до іноземного Центрального органу Мінюст сприяє заявнику в отриманні інформації про хід розгляду справи, а після надходження повідомлення про задоволення заяви, у разі потреби, допомагає заявнику виконати рішення суду. У прийнятті заяви може бути відмовлено Центральним органом лише, якщо буде встановлено, що: Конвенція не набула чинності у відносинах між державою, з якої дитина вивезена і державою, до якої її було переміщено (ст. 38 Конвенції); вивезення відбулося до тієї дати, з якої Конвенція набула чинності у відносинах між державами - учасницями (ст. 35 Конвенції); дитина досягла 16 років (с. 4 Конвенції); заява є явно необґрунтованою (ст. 27 Конвенції). Слід зазначити, що ключовим для виконання Конвенції є застосування найоперативніших процедур (ст.. 2, 11 (1) Конвенції) та прийняття рішення стосовно повернення дитини протягом 6 тижнів з дати порушення провадження по справі (ст. 11 (2) [46]). Слід також зауважити те, що під час здійснення відповідного судового провадження воно забезпечується в цивільному порядку, у той час як притягнення до відповідальності особи, що здійснила вивіз за кордон дитини нелегально, здійснюється в кримінальному процесуальному порядку та відповідно до норм Кримінального кодексу України. Проте, оскільки санкція відповідної статті Кримінального кодексу не передбачає спеціальної форми покарання та обов'язкового повернення дитини до України таке повернення забезпечується в Європейському цивільному судочинстві.

Серед норм Конвенції про права дитини також є норми, які торкаються та регулюють права дітей-біженців. В першу чергу це положення про забезпечення найкращих інтересів дитини, яким необхідно керуватись у всіх діях, які виконуються по відношенню до дітей. Ще одне положення Конвенції стосується несупроводжуваних та розлучених дітей-біженців, які мають право не розлучатися зі своїми батьками, якщо це не суперечить найкращим інтересам дитини. У разі визначення найкращих інтересів дитини необхідно, якщо підставою вимушеної міграції служить

жорстоке поводження батьків із дитиною. Діти страждають під час війни також від розлучення зі своїми сім'ями. Коли дитина втрачає батьків, підвищується не тільки ймовірність того, що вона не зможе сама вижити, знайти безпечне місце, а тим більше табір для біженців, а й ймовірність того, що вона візьме до рук зброю, буде чинити різні інші злочини. Тому захист несупроводжуваних дітей включає їхню ідентифікацію, тимчасове опікунство будь-якої організації або установи, яка могла б подбати про них, надання їм усіх необхідних засобів, пошуку батьків, відновлення зв'язку з родичами та підтримання контакту з ними доти, доки не буде знайдено. хоча б один із батьків [97; 186].

Ефективність запропонованого Конвенцією механізму забезпечується також спрощеним доступом осіб до компетентних органів. Зокрема, не передбачено будь-яких зборів у зв'язку з заявою, платежів з боку заявника на відшкодування витрат, пов'язаних з розглядом заяви в суді, крім випадків, коли Держава зробила застереження про відшкодування послуг адвокатів або радників. Також не вимагається ніякої легалізації або подібних їй формальностей для виконання положень цієї Конвенції. Разом з тим Конвенція дозволяє заінтересованій особі звернутися на її підставі безпосередньо до суду або компетентного адміністративного органу будь-якої договірної держави, не залучаючи Центральні органи. Однак, має конвенція й інші особливості у своєму застосуванні. Так, Конвенція не визначає порядку розгляду справи у судах, тобто суд керується національним процесуальним законодавством. Крім того, саме національне законодавство визначає порядок виконання рішення про повернення дитини або про право доступу до дитини. В Україні порядок роботи із заявами на підставі Конвенції та механізм взаємодії залучених органів визначається Порядком виконання на території України Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 10 липня 2006 року № 952. Суд розглядає заяви у позовному провадженні, у порядку, визначеному Цивільно-

процесуальним Кодексом, а примусове виконання рішень здійснюється відповідно до Закону «Про виконавче провадження» [46]. Важливим є зазначення про те, що попри застосування норм Закону України «Про виконавче провадження», а також загальний цивільно-процесуальний порядок забезпечення реалізації цілей позову, важливість сутності і змісту адміністративно-правового механізму захисту прав дитини в даному контексті є виключним, оскільки саме завдяки реалізації повноважень і прав держави, такій дитині може бути забезпечено права і свободи, звісно ж, на виконання рішення того чи іншого суду та способу реалізації батьками чи осіб що їх замінюють, прав, відносно такої дитини. Будь-які взаємини з державою пов'язані з правореалізацією в позасудовому порядку належить характеризувати як адміністративно-правові взаємини та в контексті взаємодії з дитиною характеризувати як адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод дитини.

Підтримаємо думку О.В. Ковальової, що на сьогодні в Україні основні підходи до осмислення й реалізації прав дітей, визначені міжнародним та вітчизняним законодавством, істотно змінюється. Це пов'язано з багатьма факторами: посиленням уваги з боку держави до інтересів дитини, удосконаленням механізму контролю за дотриманням чинного законодавство у сфері охорони дитинства, розвитком інституцій соціально-правового захисту дітей тощо [129, с. 428]. Варто звернути увагу, що перелік основних прав дітей систематизовані в основному міжнародно-правовому документі – в Конвенції ООН про права дитини. Конвенція ООН про права дитини, є основним документом, що визначає правові стандарти у сфері захисту прав дитини, була ратифікована Україною ще 27 лютого 1991 року і набула чинності 27 вересня 1991 року [131]. Головний акцент Конвенції передбачає, що держави, які прийняли та ратифікували зміст Конвенції повинні поважати всі права дитини, закріплені цим міжнародним правовим актом, яка перебуває в межах її юридичної площині, без будь-яких проявів дискримінації [72].

У Гаазькій Конвенції визначено наступне: у разі встановлення незаконності переміщення або утримування, та якщо минуло менш ніж 12 місяців до початку судового провадження, викрадені діти мають бути негайно повернені. Ст. 112. Разом з тим презумпція на користь повернення не є абсолютною, оскільки можна послатися на деякі винятки, та, у разі їх підтримки це надасть суду певну обмежену свободу діяти на власний розсуд щодо прийняття або не прийняття рішення про повернення. Конвенція містить вичерпний перелік обставин, за наявності яких суд має право відмовити у поверненні дитини до місця постійного проживання. Зокрема, якщо у ході розгляду справи суд виявить, що: особа, установа або інший орган, що мають піклуватися про дитину, фактично не здійснювали права піклування на момент переміщення або утримування (ст. 13 (1) а); особа, установа або інший орган, що мають піклуватися про дитину, дали згоду на переміщення або утримування, або згодом дали мовчазну згоду на переміщення або утримування (ст. 13 (1) а); існує серйозний ризик того, що повернення поставить дитину під загрозу заподіяння фізичної або психічної шкоди або іншим шляхом створить для дитини нетерпиму обстановку (ст. 13 (1) б); дитина заперечує проти повернення і досягла такого віку і рівня зрілості, при якому слід брати до уваги її думку (ст. 13 (2); (статтею 3 Європейської Конвенції «Про здійснення прав дітей» передбачено: «дитині, яка внутрішнім законодавством визнається такою, що має достатній рівень розуміння, під час розгляду судовим органом справи, яка її стосується, надаються такі права, здійснення яких вона може вимагати: а) отримувати всю відповідну інформацію; б) отримувати консультації та висловлювати свою думку; в) бути проінформованою про можливі наслідки врахування цієї думки та про можливі наслідки будь-якого рішення; г) з моменту переміщення пройшло більше року і дитина прижилася у новому середовищі (ст.12 (2) [168]. В даному контексті необхідно підкреслити виключність й демократичність положення норм Конвенції, оскільки в незалежності від віку дитини, вона розглядається, як самостійний суб'єкт

правовідносин котрий має права і обов'язки та зобов'язаний тлумачити ті чи інші соціально-правові процеси та впливати на прийняття рішення судом, що в контексті адміністративно-правового механізму захисту прав дитини позитивно впливає на дотримання вимог законодавства у відповідній сфері, а також убезпечує від маніпулювання позиціями однією чи іншою стороною в судовому провадженні.

Конвенція ООН про права дитини та Пекінські правила стали поштовхом до прийняття ЄрРядських керівних принципів. Вони визнають загальну думку, що запобігання злочинності неповнолітніх є найбільш дієвим засобом запобігання і боротьби із злочинністю загалом. Пріоритетом у превенції ювенальної злочинності визнається орієнтація на потреби дітей [72; 112; 160]. Першочергову увагу приділяється процесам виховання та підготовки до дорослого життя неповнолітніх осіб. Визначальне місце в цьому процесі надається стабільній та благополучній сім'ї. Всім дітям повинний забезпечуватися рівний доступ до освіти. Навчальні заклади повинні стати центрами з підготовки молоді до соціально-активного життя. На державному рівні необхідно впроваджувати політику, яка ставить у негативний ключ зловживання алкоголем, наркотиками та іншими речовинами. Надзвичайно особливу увагу Єр-Рядські принципи приділяють питанню впливу засобів масової інформації на формування молодих людей. ЗМІ повинні усвідомлювати свою величезну суспільну роль і відповідальність у справі виховання підростаючого покоління [160; 178].

Необхідно звернути увагу, що обов'язок доведення наявності підстав у поверненні дитини Конвенція покладає на особу, яка вчиняє протиправне вивезення або утримування дитини. Хотілося б зазначити, що, наприклад, при перевірці обставин щодо мовчазної згоди (ст. 13 (1) б) більшість судів вважають, що мовчазна згода встановлюється із суб'єктивного наміру того з батьків, хто був залишений і не надається оцінка при встановленні мовчазної згоди у випадках, коли той із батьків, хто був залишений, намагається забезпечити добровільне повернення, намагається примиритися

з іншою стороною, щоб досягти повернення дитини. Так, по справі за позовом Міністерства юстиції України в інтересах громадянина Італії Р. до К. про повернення малолітньої дитини до її постійного місця проживання в Італії (справа розглянута Апеляційним судом Дніпропетровської області 29 липня 2009 року) було встановлено, що відповідачка, скориставшись дозволом батька на тимчасовий виїзд з Італії до України, відмовилася повертатися до Італії у обумовлений строк і мала намір залишитися в Україні [168]. В даному контексті належить зауважити на тому що взаємини дитини та обох батьків обумовлюється нормами законодавства що діє на момент того прецеденту що мав місце у їх взаєминах а відповідно важливим є вказання на наявність чи відсутність факту звернення хоч однією із сторін до компетентного органу із відповідною проблемою. Так якщо відповідного звернення ні від дитини не від батька не від матері не надійшло справедливим буде зазначити що відповідна соціально-правова ситуація всіх влаштовує. Водночас сутність і зміст адміністративно-правового механізму захисту прав дитини з боку держави, як її основного гаранта полягає в забезпеченні законності поведження з дитиною, що не може бути оцінено нею об'єктивно з огляду на вік та поінформованість нормами законодавства.

Питання про необхідність регулювання прав дітей виникло порівняно недавно. Роль у цьому зіграли і наслідки Першої світової війни щодо цивільного населення, і зростаючий інтерес до проблеми захисту дітей у більшості країн Європи та Північної Америки. У 1919 році Лігою Націй був створений Комітет дитячого благополуччя. Комітет займався розробкою заходів, які необхідно було прийняти в відношенні безпритульних дітей, рабства, дитячої праці, торгівлі дітьми та проституції неповнолітніх. У 1924 році за пропозицією Міжнародного союзу порятунку дітей у Женеві Лігою Націй була прийнята Декларація прав дитини. Декларація стала першим міжнародно-правовим документом у сфері охорони прав та інтересів дитини і вперше сформулювала цілі та принципи захисту прав дитини. Але, на

жаль, декларація не змогла 190 згуртувати держави для міжнародного співробітництва в цій галузі, головним чином через відсутність єдиних принципів взаємодії і механізмів реалізації норм. Держави зверталися до цієї декларації лише фрагментарно з окремих питань у сфері охорони прав дитини. Тому можна зробити висновок про те, що в той час «міжнародний захист прав дитини як система міжнародно-правових норм ще не сформувалася» [22].

Батько, громадянин Італії Р., намагався примиритися з відповідачкою, надсилав їй листи, телефонував і приїхав до України щоб забезпечити добровільне повернення дитини до місця її постійного проживання. Враховуючи те, що під час його відвідування дитина хворіла, він дав дозвіл щоб деякий час, до покращення стану дитини, мати знаходилась в Україні, а сам за службовими обов'язками відбув до Італії. Між тим, мати до місця постійного проживання в Італію повертати дитину відмовлялася. Суд, розглядаючи позовні вимоги прийшов до висновку, що батько дитини дав мовчазну згоду на залишення дитини в Україні і в задоволенні позовних вимог відмовив. Переглядаючи рішення в апеляційному порядку суд апеляційної інстанції між тим зазначив, що з тих обставин, які були встановлені судом, висновок судового органу про застосування ст. 13 (1) а Конвенції є неправильним, так як намагання батька вирішити спір у добровільному порядку, додатковий дозвіл на тимчасове перебування в Україні на час хвороби дитини не свідчать про мовчазну згоду батька на переміщення (утримування) дитини [168]. Відповідно важливим є вивчення судом всіх об'єктивних обставин указаної справи та прийняття рішення по суті з урахуванням інтересів дитини котру незаконно не повернули на території України хоч таке переміщення першочергово і було законним. Крім цього, слід зауважити на тому, що національне законодавство України передбачає кримінальну відповідальність за незаконні дії відносно дитини навіть щодо вчинення таких діянь її близькими особами.

Проблема дитинства є важливою проблемою в усьому світі, бо діти –

це майбутнє будь-якої країни. Знаючи свої права з дитинства, людина зможе плідно й ефективно брати участь у розбудові правового суспільства держави. З часу утворення Організації Об'єднаних Націй об'єктом її особливої турботи і допомоги завжди були діти, їх благополуччя і права. Одним з перших результатів діяльності ООН було рішення, прийняте Генеральною Асамблеєю про утворення Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), як одного з органів ООН для надання допомоги дітям. ЮНІСЕФ є постійно діючою структурою, метою якої є задоволення довготривалих потреб дітей у країнах, що розвиваються. З плином часу, не дивлячись на певні досягнення окремих країн в забезпеченні більш благополучного стану дітей, місія ЮНІСЕФ не зазнала змін: діяти в інтересах дітей і залежності від їх потреб і без будь-якої дискримінації. При цьому важливо відзначити, що до цього часу ЮНІСЕФ є головним механізмом міжнародної допомоги дітям, які перебувають у важких умовах. Значимість ролі ЮНІСЕФ як провідника інтересів міжнародного співтовариства по впровадженню в усіх країнах світу положень Конвенції ООН про права дитини закладається перш за все в широкій пропаганді необхідності захисту прав і охорони законних інтересів неповнолітніх дітей і мобілізації ресурсів на покращення їх становища [118].

Відповідно до зобов'язань за Конвенцією, суд повинен швидко ухвалити рішення про повернення дитини, якщо вона: має вік менш ніж 16 років; має постійне місце проживання у Державі - учасниці Конвенції; була неправомірно переміщена до Договірної Держави або утримується у ній; жоден з шести винятків, передбачених Конвенцією, не був доведений відповідачем. Виходячи із змісту Конвенції, вбачається, що для прийняття рішення про повернення дитини суду важливо встановити, що: дитина постійно проживала в державі учасниці безпосередньо перед переміщенням або утримуванням (ст. 3 а); переміщення або утримування дитини було порушенням прав на Опіку або піклування згідно з законом тієї Держави (ст. 3 б). Заявник фактично здійснював такі права на опіку на час

переміщення або утримування дитини, або здійснював би такі права, якби не переміщення або утримування. Завжди слід пам'ятати, що обов'язок доведення того, що вимоги Конвенції щодо повернення дитини виконуються, покладається на заявника. А відповідач має довести, що існує один з винятків щодо неможливості повернення. При цьому, враховуючи скорочені строки розгляду цих справ, суд повинен виважено ставитися до клопотань сторін про витребування та надання доказів. Так, в судах Німеччини приймаються лише ті докази, які стосуються свідків або документів, які або вже знаходяться у суді, або ж які можна отримати у легкий та швидкий спосіб [168]. Важливо у даному контексті є звернення до того, що хоч прийняття відповідного рішення про повернення дитини з-за кордону на території України вноситься у цивільному судовому порядку, механізм котрий спрямований на переміщення такої дитини на території України фактично, є адміністративно-правовим оскільки реалізовує та втілює його в життя Міністерство юстиції України та державна виконавча служба.

Також в області міждержавного спілкування існують регіональні або локальні ініціативи, спрямовані на надання допомоги дітям в дуже вузьких сферах. Ось приклади такої ініціативи: 10 травня 2011 року німецький постійний представник ООН у справах дітей Пітер Віттіг і спеціальний представник ООН у справах дітей Радхіка Кумарасвами спільно запустили кампанію «Захисти свою шко-лу!», яка спрямована на більш ефективний захист шкіл і лікарень під час збройних конфліктів. На початку кампанії, посол Віттіг підкреслив: «Коли діти є жертвами збройних конфліктів, вони повинні отримати найкращий захист, так само як і місця, в яких про них піклуються - школи і лікарні. Напади на ці об'єкти жахливі. Ми хочемо, щоб ініціатори таких нападів були притягнуті до відповідальності і їх послідовники надалі утрималися б від подальших нападів» [86].

Суд може лише розглядати надані йому докази, до функцій суду не

належить пошук виправдань для відмови ухвалити рішення щодо повернення дитини. Якщо при розгляді справи про повернення дитини встановлено факт незаконного переміщення або утримування дитини, згідно з зобов'язанням за Гаазькою Конвенцією, це має однозначним наслідком повернення дитини до держави її постійного місця проживання. Стаття 16 Конвенції забороняє вирішувати по суті спір щодо піклування про дитину або визначення її місця проживання, поки не буде визначено, що дитина не повинна бути повернута відповідно до цієї Конвенції. Об'єднання справ про повернення із заявами про піклування не лише суперечить ст. 16 Конвенції, а також веде до порушення ст. 8 (і можливо також ст. 6) Європейської Конвенції з прав людини. Лише в єдиному випадку суд на підставі Конвенції уповноважений вирішувати по суті правовідносин між батьками і дитиною, а саме на підставі заяви про забезпечення права доступу до дитини (ст. 21 Конвенції). У цьому випадку суд розглядає справу та ухвалює рішення яким визначає способи участі у спілкуванні заявника з дитиною у тому числі місце зустрічей, їх періодичність, обумовленість їх проведення присутністю третіх осіб (наприклад представника служби у справах дітей) та інші аспекти [168]. В частині реалізації судового рішення, щодо способів участі у спілкуванні відповідної особи з дитиною, щодо формату зустрічей, а також можливості участі третіх осіб, вступає в дію адміністративно-правовий механізм захисту прав і свобод дитини, котрий в даному випадку виходить за межі відповідного судочинства та діє поза стінами суду, забезпечуючи дотримання прав і свобод дитини в повсякденному житті. У даному контексті держава здійснює свій контроль та забезпечує неможливість порушення прав і свобод дитини такою особою.

До функцій органів опіки і піклування відносяться: вжиття заходів для одержання від особи, у якій перебуває дитина, згоди на добровільне повернення дитини, а також інформування такої особи про Конвенцію; складання та подання територіальному органу Мін'юсту висновку про умови проживання дитини в Україні та інформація про її думку стосовно

повернення з урахуванням віку і рівня розвитку дитини; вжиття, у разі потреби заходів для запобігання заподіянню шкоди дитині або завданню збитків заінтересованим особам, зокрема шляхом тимчасового влаштування дитини за рішенням суду до дитячих закладів; забезпечують в разі потреби надання дитині допомоги педагога, психолога чи іншого фахівця; інформують територіальний орган Мін'юсту про відмову особи, у якій перебуває дитина, добровільно її повернути; визначають порядок реалізації права заявника на спілкування з дитиною до вирішення судом питання про повернення дитини [168].

Згідно практики розгляду судами цивільних справ із застосуванням Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 року (Гаазька конвенція), наявність іноземного елемента в приватноправових відносинах, що виникають у зв'язку із застосуванням Гаазької конвенції, призводить до виникнення проблеми визначення компетентного права для врегулювання таких відносин. Такі думки містяться в інформаційному листі ВССУ «Про практику розгляду судами цивільних справ із застосуванням Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей від 25 жовтня 1980 року (Гаазька конвенція)» [9].

Саме органи опіки і піклування забезпечують державний контроль за правореалізацією нормативних конструкцій у сфері захисту прав і свобод дитини в повсякденному житті. Діяльність відповідних органів, прямо чи опосередковано пов'язана із забезпеченням прав і свобод дитини, а також здійсненням діяльності, щодо убезпечення від порушення прав і свобод дитини тими суб'єктами, що з нею контактують та порядок взаємодії з якими визначено в судовому порядку.

3.2. Особливості функціонування адміністративно-правового механізму в контексті протидії викраденню дітей

Діти – є майбутнім будь-якої держави. Це той перспективний рушій, що здатний втілювати у життя різноманітні ідеї та реалізовувати державні перетворення. Перш за все, одним із пріоритетних напрямків розвитку державної політики в сфері правоохоронної діяльності було визначено забезпечення прав і свобод дітей як в національному масштабі так і на міжнародній арені.

Одними із найбільш сутнісних порушень прав дітей є їх викрадення. Дане діяння, не залежно від правової кваліфікації (цивільно чи кримінально-правової) наносить незворотні збитки моральному стану дитини та впливає на формування в останньої, базових принципів та засад.

Однак, сучасна світова спільнота, активно розробляє механізми щодо запобігання та протидії викраденню дітей як в локальних – національних рамках так і на міжнародній арені, оскільки створення дієвого та ефективного всесвітнього механізму протидії викраденню дітей суттєво вплине на ефективність здійснення такої діяльності.

Складно переоцінити значення сім'ї в житті кожної дитини. Саме в сім'ї закладаються моральні та етичні основи. Міцна сім'я в умовах економічної і соціальної нестабільності в Україні повинна стати надійним притулком для дитини. Але, на жаль, як свідчать соціологічні дослідження, щорічно виявляється близько 12 тис. дітей, кинутих батьками, більшість з яких віком 3-7 років. У навчально-виховних закладах України перебувають майже 98 тис. дітей-сиріт і дітей, які залишились без піклування батьків, під опікою перебувають близько 40 тис. дітей. Середовище, в якому ростуть і виховуються понад 100 тис. дітей в Україні, є неблагополучним. Світове співтовариство неодноразово віддавало пильну увагу забезпеченню правового захисту дітей. Відповідно до ст. 3 Конвенції про права дитини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 20 жовтня 1989 р. кожна дитина

(людина віком до 18 років) має право на повний захист від усіх форм сексуальної експлуатації та насильства. Значного поширення нині набула торгівля дітьми як одна із форм насильства. Як вважають спеціалісти Інтерполу, щороку в світі близько мільйона дітей викрадаються і продаються для залучення до сфери сексуального бізнесу, прибутки від якого оцінюються в мільярди доларів США [141]. Відповідно, будь-які правопорушення у сфері викрадення дітей безпосередньо впливають не лише на конкретну соціальну ланку, певну сім'ю, а й на весь соціум та потребують державного реагування у даному контексті. Водночас, українське законодавство визначає декілька рівнів реагування на факти викрадення дітей у тому числі в транснаціональному контексті.

Простежуються транснаціональні канали, якими здійснюються поставки дітей з Латинської Америки - в Європу і на Близький Схід; з Південної Азії – в Європу і на Близький Схід; на європейській і західноафриканській ринки експорту дітей. Щодо міжнародної торгівлі дітьми, то, за даними Генерального Секретаріату Інтерполу, Італія стала центром транзиту дітей, яких переправляють та примушують вчинювати протиправні дії, жебракувати, займатися проституцією, а інколи – для торгівлі їх органами тощо. Так, у багатьох країнах Заходу, Сходу та Півдня, напівофіційно склався "чорний ринок" продажу дітей, де специфічною формою посередницької діяльності работоргівлі, здебільшого, треба вважати викрадення та подальший продаж дітей [141]. Відповідно масштаб та спосіб організації такого виду злочинності, що діє в транснаціональному форматі потребує відповідного, не лише державного, а й міждержавного реагування. Комплексне залучення поліцейських сил і засобів до процесів транскордонної злочинності у сфері викрадення дітей дозволить забезпечити не лише права і свободи конкретної дитини чи певної сім'ї, з якої викрали дитину, а й загалом забезпечити правопорядок у суспільстві та соціальній верстві населення - дітей певної держави.

Останнім часом почастишали продаж та викрадення дітей і підлітків в

Україні: вони продаються для усиновлення, утримання їх у домах розпусти, під заставу тощо. Одним із прикладів торгівлі дітьми в Україні є виявлені прокуратурою Львівської області факти вивезення за кордон новонароджених із пологових будинків. Під час розслідування цієї кримінальної справи було встановлено, що впродовж 1992-1994 рр. керівники ряду медичних закладів Львівської області займалися торгівлею немовлятами. За даними комісії Верховної Ради України з питань прав людини, громадянами інших країн (США, Швейцарії, Канади, Німеччини, Франції) було усиновлено і вивезено з порушенням чинного українського законодавства понад 800 немовлят, із яких 130 - громадяни України [141]. Важливим є зазначення про те, що під час та після початку широкомасштабної збройної агресії російської федерації, що розпочалась 24 лютого 2022 року, системними та кричущими стали випадки викрадення українських дітей та незаконного перевезення їх на територію рф для подальшої ресоціалізації. Основний удар і негативний контекст даного діяння полягає в тому, що у випадку коли таких дітей вивозяться кордон їх батьки про це не здогадуються, а державою неможливо забезпечити навіть облік тих дітей дітей, які були вивезені. Крім цього малий вік і не поінформованість правовим механізмами та неможливість доступу до медіа унеможливають самостійне реагування дитиною на факти незаконного вивезення за кордон. У такому випадку дітей поміщають до спеціально підготовлених сімей, що всіляко унеможливають комунікацію дитини із зовнішнім світом та не допускають розуміння нею сутності і змісту протиправного діяння в результаті якого таку дитину було вивезено з України та залишено без її рідної сім'ї.

Вражаючою є динаміка поширення на всій території України злочинів такого виду. Так, жахлива статистика даних правопорушень містить відомості про порушення кримінальних проваджень за фактами зловживання службовими особами при усиновленні дітей іноземними громадянами; за фактами вивезення дітей-сиріт, які залишились без батьків

до інших крап лікування і неповернення в Україну; випадки купівлі журналістами оголошенням дітей в батьків, тощо. За даними досліджень правоохоронних органів України та інших країн світу, займаються торгівлею дітьми організовані злочинні угруповання. Своєю діяльністю вони забезпечують розвинутою системою здійснення корупційних дій. Суть міжнародної торгівлі дітьми полягає у їх викраденні, примусовому насильстві та експлуатації у найвідразливіших формах [141]. Відповідно, чільним буде зазначити про те, що найменш шкідливим для інституту прав і свобод дитини є незаконне вивезення за кордон такої дитини кимось із родичів - батьком чи матір'ю, без згоди іншого члена сім'ї, а водночас, навпроти цього, найбільш негативним способом пов'язаним із незаконним переміщенням дитини за кордон є її фактичне викрадення з різними цілями, здійснення досудового розслідування щодо якого покладається на відповідні органи державної влади України.

Механізм торгівлі включає викрадення, перевезення, переховування, передачу з рук у руки, продаж або купівлю дітей за допомогою різних способів примусу, застосування сили, обману або шахрайства, щоб перетворити їх на рабів або помістити в наближені до рабства умови, примусити займатись проституцією, а також для домашнього рабства, підневільної праці на підприємстві. Головна причина торгівлі дітьми – це економічне безладдя. Діти, з неблагополучних сімей перестають відвідувати школу, чим посилюється ймовірність того, що вони рано чи пізно потраплять до рук торговців. У деяких місцевостях родини самі продають своїх дітей работоргівцям, які, у свою чергу, перепрошують їх до домів розпусти або ж на фабрики чи ферми, де вони змушені займатися підневільною працею. За іншою, доволі поширеною схемою, немовлят викрадають з материнських рук і продають як реквізит професійним жебракам. Іноді торговці навмисно калічать дітей, щоб вони викликали більше співчуття перехожих для одержання більшої милостині. Спираючись на факти торгівлі дітьми, зазначимо, що існують різні види, форми та цілі,

пов'язані з цим негативним явищем як з боку покупців, так і з боку продавців. Дозволимо собі класифікувати вказані дії за двома групами. До першої відносяться дії осіб, які безпосередньо продають (купують) дітей. Друга група об'єднує випадки продажу дітей у прихованій, завуальованій формі [141]. Відповідно, одним із найбільш ефективних способів адміністративно-правового реагування на зазначені прецеденти є формування державних стратегічних планів і концепцій, пов'язаних із укріпленням інституту захисту прав і свобод дитини, сприяння всебічному правовому укріпленню інституту сім'ї та дитинства у необхідному демократичному державницькому векторі.

Продавцями дітей у першій групі виступають, як правило, батьки, рідше – інші родичі, які за винагороду або бажають позбавитися дітей з чисто меркантильних міркувань, або продають дітей, бо не в змозі самі їх утримувати та виховувати. Друга група продавців, яка використовує приховану форму продажу, – більш різноманітна і включає не тільки батьків дітей та їх родичів, а також інших осіб, на утриманні яких з тих чи інших причин перебуває дитина, посадових осіб, які мають право на законних підставах розпоряджатися долею дитини, але зловживають наданими правами (наприклад, керівники дитячих будинків), крім того особи, які викрадають дітей у батьків для їх дальшого продажу. Купуючи дітей, мають на меті різні цілі. Залежно від віку, фізичного здоров'я та розумового розвитку дитину по-різному і використовують. Новонароджених, як правило, використовують як засіб жебракування. Дорослих дітей примушують самих жебракувати, займатись проституцією, схиляють до вживання наркотиків, вчинення злочинів та скоєння правопорушень, використовують для виготовлення порнографічної продукції та як біологічних трансплантатів. При цьому покупці керуються далекоглядним розрахунком [141]. З огляду на проаналізоване, на нашу думку, надзвичайно важливим є аналіз та криміналістична характеристика злочинів, що вчиняються в сфері викрадення дітей, оскільки надання характеристики

особі-правопорушнику, а також встановлення всіх важливих криміналістичних елементів відповідної характеристики, конкретного вчиненого кримінального правопорушення, дозволять ефективно здійснювати його досудове розслідування та вчасно реагувати на всі виклики пов'язані з ним.

Неповнолітні, за заняття забороненими видами діяльності або вчинення злочинів, наприклад, збут наркотичних засобів, до досягнення встановленого законом віку, кримінальній відповідальності не підлягають. Отже, використання їх у протиправних цілях має для таких осіб ряд переваг, зокрема, які дають можливість уникнути відповідальності за злочини та правопорушення. Рабство в сучасному світі, крім рабства в його традиційному розумінні і работоргівлі, охоплює також торгівлю дітьми, дитячу проституцію, порнографію, експлуатацію дитячої праці, заподіяння статевого понівечення дівчаткам, використання дітей під час збройних конфліктах, торгівлю людськими органами [141]. Очевидність ефективності використання дітей до заняття конкретними видами злочинної діяльності є безперечною, проте ці факти і обставини, на нашу думку, мають бути використані виключно для убезпечення дитинства від відповідних факторів у спосіб забезпечення ефективного державного контролю за сферою дитинства, що унеможливить вплив деструктивних факторів та викрадення дітей як соціального явища взагалі.

Сексуальна експлуатація – одна з найжорстокіших форм насильства до дітей. Діти, які стали її жертвами, зазнають фізичних, психо - соціальних і емоційних страждань, наслідки яких впливають на все життя і навіть загрожують йому. Простежується тісний зв'язок між торгівлею дітьми, дитячою проституцією та порнографією. Проституція неповнолітніх стала справжньою галуззю тіньової економіки, яка приносить великі прибутки організованим злочинним угрупованням. Тепер розповсюдження й експлуатація дитячої порнографії – проблема світового рівня. Для реалізації такої продукції, а також для організації її комерційного обігу та подальшого

розміщення в різних виданнях, злочинці використовують широко розгалужену мережу книжкових магазинів та секс-шопів. Одним із сучасних засобів передачі продукції дитячої порнографії є розповсюдження її каналами міжнародної комп'ютерної мережі Інтернет. Такі приклади непоодинокі на жаль і в Україні [141]. Відповідно, концепція пов'язана із протидією дитячій порнографії та сфері порнографії загалом, безпосередньо пов'язується із кібербезпекою держави та має бути врахована під час, як здійснення досудових розслідувань по актуальних кримінальних правопорушеннях, так і виконання кіберполіцією покладених на неї функцій в сфері протидії торгівлі людьми. Відповідно станом на сьогодні в структурі Національної поліції України а саме Департаменту кіберполіції діє окремий підрозділ, пов'язаний із оперативним супроводженням досудового розслідування кримінальних правопорушень пов'язаних із дитячою кіберпарнографією.

Одним із різновидів сучасного рабства є експлуатація дитячої праці, при дослідженні прояви дитячої праці обумовили її групування в основні види. До них належать: домашня прислуга, примусова або кабальна праця, сексуальна експлуатація, робота в промисловості та сільському господарстві, робота на улиці. Такий різновид дитячої праці, як домашня прислуга, є одним із найпоширеніших і зустрічається в усіх регіонах світу. Хоча така праця не обов'язково є небезпечною, але діти, залучені до неї, часто експлуатуються і нерідко зазнають сексуальної наруги від членів сім'ї, на яку вони працюють. Багато видів дитячої праці, що практикуються в світі, є примусовими. Діти потрапляють у фактичне рабство, однією з найпоширеніших форм якого є боргова кабала. Дитину «віддають» в рахунок оплати боргу. Вони працюють, щоб допомогти виплатити позику чи інші боргові зобов'язання. Небезпечними є випадки викрадення дітей, які надалі утримуються в таборах, а їхню працю використовують на тяжких роботах: будівлях, гірських розробках, вугільних шахтах, сільськогосподарських плантаціях [141]. Всі ці факти та обставини потребують ефективного

реагування з боку держави, а саме Національної поліції України. Зазначені завдання відносяться до компетенції оперативних підрозділів та органів досудового розслідування. Крім цього, окремий структурний підрозділ центрального органу управління Національної поліції - Департамент міграційної поліції безпосередньо займається оперативним супроводженням здійснення досудових розслідувань злочинів пов'язаних із торгівлею людьми у тому числі дітьми.

Однією з тривожних тенденцій експлуатації дітей є їх використання під час збройних конфліктів. Діти використовуються як кур'єри і солдати, для доставки зброї і ведення бойових дій. Засобами примушування до дисципліни злочинці використовують насильство і погрози. У разі відмови виконати наказ дітей б'ють, вбивають. До виконання таких покарань часто залучаються інші викрадені діти. Спроби втечі караються смертю, а у разі успішної втечі батькам втікачів погрожують помстою. Сьогодні виникла така сфера незаконного бізнесу, як підпільна торгівля людськими органами та тканинами з метою трансплантації. За оцінками експертів ООН, на цей час жодна держава не спроможна у повному обсязі задовольнити потреби в людських органах для пересадки, а кількість людей, які очікують на такі операції, постійно зростає. Так, наприклад, в Ірландії лише 85 % пацієнтів робиться трансплантація протягом першого року, в США – 25 %, в Японії – лише 10 % хворих. В Австралії кількість осіб, які очікують на трансплантацію нирок нині складає 3,2 тис. осіб, тимчасом як щороку робиться 700 таких операцій. Середній період очікування подібної операції складає 3 роки. Безумовно, за наявності дефіциту органів для пересадки злочинна діяльність у цій сфері може принести великі прибутки. За даними Австралійського інституту кримінології, «...виник чорний ринок..., на якому людські органи продаються за високими цінами...». Тому таку ситуацію організовані злочинні угруповання використовують, насамперед, щодо дітей бідних та бездомних, особливо у міських районах, переважно в країнах, що розвиваються [141]. Водночас, ще один одним принципом

державної політики щодо захисту дітей - є недискримінація дітей за їх соціальним походженням чи матеріальним статусом, оскільки всі без виключення дітей мають право на захист. Адміністративно-правовий захист, як соціально-правова категорія та загальнодоступний юридичний інститут, має діяти на всіх без виключення дітей та зобов'язаний бути забезпеченим державою в будь-яких умовах і обставинах.

Після встановлення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми, а також внаслідок заходів, яких вживають правоохоронні органи, почала виявлятися ще одна тенденція такої злочинної діяльності: Виїзд за підробленими документами вагітних жінок за кордон, народження там та оплатна передача дитини на усиновлення іноземним громадянам. За кожен з цих жінок злочинці отримують \$ 10 тис., самі ж жінки отримують 2 тис., трапляється і менше. Після прибуття на батьківщину в них відбирають отримані за продану дитину гроші. До того ж, жінок, які продали своїх дітей, інколи шантажисти примушують самих бути вербувальницями: вони змушені підшукувати молодих вагітних жінок, переконувати їх народити дитину в іншій країні та зводять з посередниками. Відмовитися від такого заняття жінки не можуть, оскільки самим доводилося вчиняти кримінально-карані діяння. Таким чином, торгівля дітьми – це суспільно небезпечне явище, яке калічить долю неповнолітніх, шкоди сімейним відносинам, заподіює збитки інтелектуальному фонду країни. Щоб викоренити це явище, треба пересилити соціально-економічну нестабільність в Україні та розробити більш дієві заходи правоохоронних органів щодо боротьби з викраденням та торгівлею дітьми [141]. На нашу думку, найбільш ефективним є укладання комплексних державних планів реагування на відповідні деструктивні соціальні вирази, оскільки виключно консолідація всіх без виключення органів правопорядку до кола компетенції яких віднесена боротьба з зазначеними явищами, а також консолідація державних сервісних служб, що діють у відповідній сфері, може зробити можливою ефективну державну політику в сфері забезпечення прав і свобод

дитини.

У США нині проживають близько 70 млн. дітей, з них щорічно зникає більше 1.5 млн. У Міністерстві юстиції США \ US Department of Justice всі ці діти числяться в категорії "зниклі безвісти". Діти зникають з рідних домівок з різних причин. Статистика показує, що найчастіше діти стають втікачами – таких налічується близько 460 тис. на рік. У результаті різних обставин, в США батьки "втрачають" більше 438 тис. дітей, а 127 тис. дітей виганяють з дому. Однак найбільшу увагу у правоохоронних органів залучають викрадення. Щорічно в США викрадають більше 350 тис. дітей. Федеральне Бюро Розслідувань (ФБР) \ Federal Bureau of Investigations розрізняє два основних типи викрадень дітей – «сімейні» і «несімейні». У сімейні викрадення залучений біологічний або прийомний батько дитини. За даними Міністерства Юстиції, основна причина подібних викрадень – недозволені спори про опікунство над дітьми. Більше 60% із загального числа викрадень мають родинний характер [49]. Викрадення дітей, як всюди в світі, так і в США, – серйозна проблема для правоохоронних органів. Жертвами стають діти будь-якого віку, статі та раси. Міжнародна практика показує що найкращим методом боротьби з викраденням дітей є превентивні заходи щодо попередження та унеможливлення таких ситуацій.

Ці інциденти в 90% випадків вирішуються впродовж місяця і 94% дітей благополучно повертаються додому. 44% викрадених дітей молодше шести років. 53% сімейних викрадень здійснюються біологічними батьками, а 25% – біологічними матерями. У 75% випадків дітей викрадають з власного будинку або з двору. Лише в 60% випадків про подібні злочини повідомляють поліції. Особливу тривогу викликають несімейні викрадення – щорічно таких буває близько 58 тис. У них замішані знайомі дітей (батьків) і сторонні люди. Часто викрадачі з боку - сексуальні маніяки, які захоплюють дітей за допомогою брехливих умовлянь, силою або під загрозою застосування сили. У 57% випадків дітей тримають заручниками, принаймні, одну годину. Багаторічна статистика показує, що 53%

викрадачів були друзями родини або знайомими і тільки 37% – незнайомцями. Більше 50% дітей викрадаються на вулиці, з машини або в глухій місцевості. У 53% випадків несімейних викрадень родичі дитини з різних причин не зверталися в поліцію за допомогою. Самим серйозним несімейним викраденням ФБР вважає «стереотипний кіднеппінг» – коли дитину викрадає незнайомець або друг сім'ї, перевозить його принаймні за 100 км від місця викрадення, тримає його з метою отримання викупу, залишає дитину у себе назавжди або вбиває його. За даними Генеральної Прокуратури штату Вашингтон, викрадачі вбивають 74% дітей під час перших трьох годин викрадення. Доля приблизно 4% викрадених дітей залишається невідомою. Майже половина жертв стереотипних і несімейних викрадень піддаються сексуальному насильству. Основними жертвами кіднеппінгів стають підлітки, з них 65% – жіночої статі. Серед викрадених 42% складають афроамериканці, 35% – білі, і 23% – вихідці з Латинської Америки [49]. Зазначена статистика, котра зазначається авторитетними дослідниками на підставі глобальних соціологічних результатів, свідчить про необхідність укладання в Україні концепції захисту дитинства, котра в першу чергу передбачить ефективізацію державницьких процесів у сфері утвердження прав і свобод дитини та забезпечить ефективне адміністративне реагування на ті чи інші інциденти та випадки, що стаються з дітьми та уможливить укріплення інституту дитинства та сім'ї, в контексті розбудови правової демократичної держави та подальшої європейської інтеграції України.

Наприклад, у Китаї, а саме в школах Пекіну з метою боротьби з викраденням дітей було безкоштовно роздано понад 100 тисяч мобільних телефонів з вмонтованою функцією GPS. Зазначені превентивні дії допомагають в боротьбі з насиллям та викраденнями дітей. Крім того, викрадення дітей – це справжня напасть у Китаї. За підрахунками Червоного Хреста щороку там зникає близько 200 тисяч малюків. Ці викрадення приписують проведенню в цій країні політики однієї дитини.

Завдяки проведеній на протязі 6 місяців кампанії в вдалося знайти 5900 викрадених дітей та викрити 2400 кримінальних груп, які займалися торгівлею дітьми [57]. На нашу думку, такий спосіб можна було би застосувати в українській державній політиці, імплементувавши його до стратегії із захисту дитинства в Україні що в свою чергу, в тому числі в умовах збройної агресії росії проти України, дозволило би ідентифікувати значне коло дітей, що були незаконно переміщені на російській території та утримуються там без відома держави та близьких осіб таких дітей.

Як зазначено автором на початку, ефективно протидіяти міжнародному викраденню дітей, можливо лише в результаті плідного міжнародного співробітництва. Хоча, сучасні правознавці неоднозначно тлумачать саме поняття міжнародного співробітництва та наводять декілька підходів до його розуміння.

А.В. Молдован, констатує, що міжнародне співробітництво в боротьбі зі злочинністю, являє собою врегульовану нормами міжнародного та національного права, діяльність різних країн із захисту інтересів особи, суспільства і держави від злочинів, а також прийняття обумовлених національним законодавством заходів, спрямованих на забезпечення українського кримінального процесу і здійснення правосуддя судами у справах про злочини, що посягають на державний порядок [113].

Так, можемо звернути увагу на те, що поняття «міжнародне співробітництво» використовується правниками в контексті транснаціональної протидії злочинності, що частково охоплює і зазначену нами тематику.

Етимологічний аналіз поняття співробітництво, враховує декілька основних ознак. Перш за все, у більшості тлумачних термінологічних словників, трактування поняття «співробітництва» збігається, та тлумачиться як 1. Спільна діяльність, спільні дії; 2. Праця в якій-небудь установі [125; 159; 166; 179].

Очевидним являється те, що під час застосування поняття «співробітництва» в міжнародному масштабі, слід звернути увагу на те, що останнє, вважається як спільна діяльність, вчинення дій у конкретній сфері, а не в фактичній установі.

Водночас науковці переконують, що спільність культурних цілей, переслідуваних сучасними державами, різноманітне поєднання економічних і соціальних інтересів держав, які мають спільні кордони, змушує внести суттєві зміни в поняття міжнародних юридичних відносин, замінити принцип ворожнечі й протиставлення, що лежить в їх основі, принципом спільності й солідарності [42].

Тож, враховуючи вказані позиції, врахувавши етимологічний аналіз вказаної конструкції, слід зауважити, що конкретно поняття «міжнародне співробітництво» не знаходить свого відображення в юридичній літературі. Поряд із цим, останнє, частіше застосовується в контексті здійснення кримінального провадження чи в інших галузевих аспектах. Проте, на нашу думку, слід врахувати, що міжнародним співробітництвом в контексті протидії викраденню дітей є учинення певних дій, створення нормативно-правових актів, утворення інституцій, розробка різноманітних форм спільної та тісної діяльності із протидії викрадення дітей в транснаціональному просторі.

Також, оскільки міжнародне викрадення дітей, відповідно до чинного міжнародного законодавства, може бути кваліфіковане як кримінальне правопорушення, слід звернути увагу на те, що співробітництво правоохоронних органів, в даному контексті, також носить важливе значення.

Правовою основою міжнародного співробітництва українських правоохоронних органів з відповідними органами іноземних держав є ратифіковані Верховною Радою України конвенції організації об'єднаних націй, ради Європи, рішення ради глав держав і ради глав урядів Співдружності незалежних держав, міжнародні багатосторонні і

двосторонні договори держави, угоди і рішення таких органів координації взаємодії з партнерами із Співдружності незалежних держав, як Рада міністрів внутрішніх справ, Рада керівників органів безпеки та спеціальних служб та інші, а також договори та угоди міжвідомчого характеру. Міжнародне співробітництво у сфері кримінального судочинства без національного законодавства здійснюватися не може, адже воно є його підґрунтям та рушійною силою [53; 173].

Перш за все вказана позиція свідчить про те, що в залежності від формування тих чи інших організаційно-управлінських інструментів впливу на забезпечення прав і свобод дитини, як на державному, так і на міжнародному рівні, визначені правовідносини є ефективними, та можуть бути формалізованими лише в нормативно-правовий спосіб, що в свою чергу потребує відповідного закріплення обома сторонами.

Наприклад, на думку Ю.М. Грошевого, у міжнародному співробітництві під час кримінального провадження беруть участь такі суб'єкти як запитуюча сторона, запитувана сторона та компетентний орган. у практичній діяльності доволі часто виникають випадки, коли у сфері правовідносин щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження беруть участь дипломатичні представництва або консульські установи. зокрема, консульські установи або дипломатичні представництва інших держав в Україні мають право одержувати на добровільній основі пояснення, речі, документи від громадян держави, яку вони представляють, а також вручати документи таким особам. у такому разі обов'язково слід враховувати положення відповідних міжнародних договорів, зокрема, віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 р. та віденської конвенції про консульські зносини 1963 р.[53; 87]. Крім цього, необхідно звернути увагу на тому, що нормативно-правове закріплення зазначених правовідносин, перш за все, безпосередньо вплине на можливість їх чіткого регулювання, а також наповнення змістом та сутністю, що уможливить контроль та подальшу ефективізацію функціонування зазначеного

інституту, що є прийнятним у правовій державі.

Аналіз літературних джерел та нормативно-правових актів із питань співробітництва держав дозволяє виділити такі основні напрямки вказаної діяльності: співробітництво з питань криміналізації окремих протиправних діянь міжнародних та транснаціональних злочинів; з питань створення та функціонування міжнародних судових органів з юрисдикцією щодо міжнародних злочинів; співробітництво у ході кримінального провадження між державами; щодо попередження кримінальних правопорушень; співробітництво у пенітенціарній сфері [128, с. 115].

Поряд із вказаним, наявність принципів міжнародного співробітництва є важливим елементом, що довершує вказаний інститут та шляхом унормування формує перелік обов'язків сторін та основні засади вказаного виду співробітництва.

Визначення системи і змісту діючих принципів міжнародного співробітництва, у тому числі при наданні правової допомоги, набуває практичної значимості, тим більше, що єдності суджень щодо даного питання серед представників юридичної науки поки що не досягнуто, а вчені, в свою чергу виділяють три основні групи принципів, на основі яких здійснюється взаємодія договірних сторін у сфері кримінального судочинства: – загальні принципи міжнародного права щодо співробітництва держав у всіх сферах; – спеціальні принципи міжнародного співробітництва держав у сфері кримінального судочинства; – спеціальні принципи надання взаємної міжнародної правової допомоги у кримінальних справах; – принципи внутрішнього (національного) законодавства договірних сторін (кримінального, кримінального процесуального, конституційного права тощо) [8]. Слід зазначити, що ефективна міжнародна правова взаємодія у всіх сферах соціального буття є запорукою забезпечення прав і свобод людини і громадянина загалом, а також прав і свобод дитини зокрема, що в свою чергу є однією із сталих цілей розвитку української державності та необхідною умовою перед цілковитою

євроінтеграцією України.

Характеризуючи в цілому наведену класифікацію необхідно зазначити, що принципи мають пронизувати всю процесуальну діяльність з надання взаємної правової допомоги або більш ширше – здійснення міжнародного співробітництва під час конкретних обставин, тобто мати властивість загальності. Якою б не була правова форма закріплення принципів, до якої б форми міжнародного співробітництва вона не належала, ці принципи завжди є нормами загального і керівного значення, основою процесу правозастосування в усіх напрямках взаємодії держав, у тому числі – й при наданні взаємної правової допомоги у кримінальних справах [128]. Відповідно, міжнародно-правова взаємодія, на нашу думку, може розглядатися як ефективний інструмент цивільно-правовому судочинстві, що дозволяє повернути незаконно переміщену дитину на території України, а також характеризуватися як інструмент здійснення досудового розслідування кримінального правопорушення пов'язаного з незаконним викраденням дитини. У тому чи іншому випадку зазначені державницькі та правові цілі втілюються в соціальне буття адміністративно-правовими інструментами, а саме тому є безпосередньо пов'язаними із адміністративно-правовим захистом прав і свобод дитини.

Серед принципів, що визначені вказаними нормативно-правовими актами, наявні, зокрема й такі: 1) суверенна рівноправність держав і повага до прав, притаманних суверенітету; 2) незастосування у міжнародних відносинах сили або погрози застосування сили; 3) невтручання у справи, що належать до внутрішньої компетенції держави; 4) вирішення міжнародних суперечок мирними засобами; 5) міжнародне співробітництво між державами; 6) сумлінне та добросовісне виконання зобов'язань у міжнародному праві ; 7) рівноправність і самовизначення народів; 8) повага до прав людини та її основних свобод; 9) територіальна цілісність держав, недоторканність і непорушність кордонів [8]. Між загальними принципами, які ми згадали вище, та тими, сфера дії яких обмежена міждержавним

співробітництвом у галузі кримінального судочинства, діють відносини підпорядкованості та субординації. Так, спеціальні принципи не можуть вступати у суперечності із загальними принципами міжнародного права, а, навпаки, мають поширювати та деталізувати їх дію [8]. Зазначені принципи, як загальні так і спеціальні, на нашу думку, сприяють ефективні комунікації та взаєморозумінню між державами водночас існують деякі випадки, де такі принципи не можуть бути застосовані. Як показала практика взаємодії з росією під час російсько-української війни ворожа держава не визнає факту незаконного та протиправного викрадення українських дітей та переміщення їх на території росії, а саме тому будь-яка інша подальша комунікація щодо їх законного повернення не може бути побудована.

Поряд із цим, до вказаної групи принципів, відносять такі, як: Взаємність і добровільність співробітництва; Повага і дотримання суверенітету держав, що співпрацюють у кримінальних справах; Обумовленість нормами міжнародного договору порядку, меж і форм міжнародного співробітництва; Реалізація умов договору про міжнародне співробітництво шляхом застосування національного законодавства; Обмеження дії і застосування міжнародного договору територіями держав-учасниць міжнародного співробітництва; Поступка частиною суверенітету державами-учасниками міжнародного договору; Відповідність прохання про надання міжнародної правової допомоги принципам і нормам законодавства держави-виконавця та інші, визначенні чинним законодавством [8]. Відповідно, зазначені міжнародно-правові інструменти взаємодії позитивно сприяють налагодженню і ефективній співпраці, щодо повернення незаконно переміщених дітей в цивільно-правовому порядку та формують конструктивну адміністративно-правову архітектуру для ефективної реалізації визначених законодавством України та відповідної держави, а також міжнародним законодавством положень.

Також, вчені звертають увагу на те, що третя група принципів – принципи національного законодавства, виступають основою діяльності

державних органів України щодо здійснення міжнародного правового співробітництва, а також, у тому ж числі, запиту та надання міжнародної правової допомоги. Принципи національного законодавства України, діючи у цій сфері, доповнюють закріплені у міжнародних договорах принципи співробітництва держав і разом з ними створюють єдину систему принципів, яка є основоположною базою здійснення діяльності по виконанню завдань щодо боротьби зі злочинністю і реалізації мети правового співробітництва [8].

Перш за все, Конвенція ООН про права дитини, яка є фактично угодою між країнами, в якій чітко сформовано положення щодо того, як уряд кожної країни має дбати про дітей. Цей системний документ було прийнято Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1989 р. та ратифіковано 193 країнами світу. В Україні вона набула чинності з 27 вересня 1991 р. та з того часу є частиною українського національного законодавства.

Вчені відзначають, що Конвенція ООН про права дитини – це не стільки перелік прав дитини, скільки всеосяжний список зобов'язань, які держави готові визнати. Ці зобов'язання можуть бути прямими, наприклад надання можливості для утворення чи забезпечення належного відправлення правосуддя щодо неповнолітніх, або непрямими, даючи можливість батькам, іншим членам родини чи опікунам відігравати свої основні ролі і виконувати обов'язки вихователів і захисників [28; 109].

Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (м. Нью-Йорк, 30 вересня 1990 р.) [21], в свою чергу, підсилює значення та стратегічну роль окреслених міжнародною спільнотою напрямків, визначає основні проблеми, в сфері запобігання викрадення дітей зокрема, та проблем правового забезпечення дітей загалом.

Європейська конвенція про здійснення прав дітей [41], додатково, поряд із Конвенцією ООН про права дітей, регламентує певний перелік прав

та утворює права і обов'язки дитини по відношенню до батьків, визначає необхідність надання дітям інформації.

Крім того, вчені відзначають, що цей документ нормалізує в країнах Євросоюзу вирішення сімейних конфліктів, ведення судових справ сімей та дітей, визначає умови здійснення дитиною самостійних заходів та встановлює повноваження Постійного комітету спостерігачів щодо вирішення проблемних питань, які стосуються прав дитини [28].

Окрім вказаного, як визначено у Плані дій «Україна – Європейський Союз», що затверджено Кабінетом Міністрів України від 12.05.2005 [130], одним із пріоритетних напрямів сучасної державної політики України у сфері захисту прав дітей є активізація засобів та можливостей інституцій до проведення роботи з дітьми, залучення дітей та їх батьків до вирішення власних проблем, сприяння активізації їхньої участі та розвитку в суспільному житті.

Крім того, нинішнє спрямування вітчизняної політики відповідає рішенням спеціальної сесії ООН щодо становища дітей, яка відбулась у м. Нью-Йорк, 8-10 травня 2002 року). Відповідна сесія, одним із головних питань, в процесі розгляду, акцентувала необхідність на створенні сприятливих умов у громадах, для розвитку дітей.

Тематичні моніторинги міжнародних організацій, наприклад – ЮНІСЕФ також сутнісно укріплюють процеси міжнародного співробітництва у сфері викрадення дітей. Наприклад: «Економічний ріст та дитяча бідність (соціальний моніторинг 2004 рік)», «Профілактика ВІЛ-інфекції серед підлітків груп ризику» (2010 рік).

Спеціальним органом, створеним при Організації Об'єднаних Націй, є Комітет ООН з прав дитини. Комітет здійснює нагляд за виконанням Конвенції про права дитини країнами-учасницями, а також двох факультативних протоколів до Конвенції щодо участі дітей у збройних конфліктах і торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії. До

складу Комітету входять 18 незалежних експертів [40].

Даний орган, систематично співпрацює із українською владою, а також із громадськістю, неурядовими громадськими організаціями та благодійними фондами, з метою запобігання та протидії викраденню дітей, оскільки в результаті викрадення, дитину можуть продати, або використати у збройних конфліктах чи залучити до проституції та зйомок порнографії.

Україна здійснює постійне міжнародне співробітництво і співпрацю з міжнародними організаціями та іншими державами для розв'язання нагальних проблем у сфері охорони дитинства, у тому числі з Представництвом Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), Світовим банком, ВООЗ, ЮНЕЙДС, Представництвом Європейської комісії в Україні, Британською Радою, МОП, міжнародними благодійними організаціями та фондами тощо. Міжнародна спільнота надає також допомогу у розв'язанні конкретних проблем шляхом реалізації окремих проектів. Разом з тим в Україні потрібно створити структуру, яка б фіксувала обсяги та сфери діяльності міжнародних проектів різного рівня [28].

Так, нами було проаналізовано та досліджено основні засади міжнародного співробітництва в сфері протидії викраденню дітей, окреслено поняття міжнародного співробітництва, з'ясовано сутність та аргументовано значення необхідності поглиблення та розвитку даного напрямку в українському правовому просторі, а також наведено конкретні нормативно-правові акти, що регламентують взаємодію української влади із міжнародним співтовариством, в сфері протидії викраденню дітей.

Висновки до розділу 3

Правозастосуванням Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей є процес інтерпретації конкретних життєвих обставин в сфері протидії незаконного переміщення чи викрадення дітей відповідно до чинної (існуючої) норми права, ухваленої в установленому законом порядку, та прийняття на основі їх аналізу певного рішення – акту застосування норм права.

Судова практика на підставі структурованих основних та найбільш проблемних питань під час застосування судами процедури повернення дітей до місця їх постійного проживання чи поновлення права доступу або піклування над дітьми свідчить про те, ефективність такого позову є високою, з огляду на результативність роботи відповідного інституту, та слід звертати уваги на ряд сутнісних характеристик, що впливають на судовий процес. Так, серед найбільш частих, та проаналізованих нами предметів спорів, наявні такі як: питання тимчасовості чи постійності виїзду дитини за кордон; проблемні аспекти вірного визначення суб'єкту звернення до суду, щодо порушення цивільної справи; практика та ефективність застосування судами заходів забезпечення цивільного провадження; визначення належності чи не належності використання Гаазької конвенції по відношенню до конкретного випадку загалом; порушення процесуальних строків розгляду судового позову.

Міжнародним співробітництвом в контексті протидії викраденню дітей є учинення певних дій, створення нормативно-правових актів, утворення інституцій, розробка різноманітних форм спільної та тісної діяльності із протидії викрадення дітей в транснаціональному просторі.

Не залежно від утворених інституцій, що діють на договірній основі чи сформовані в результаті тісних дружніх зв'язків між державами, має місце нагальна необхідність закріплення визначених домовленостей у нормативно-правових актах, що формують загальні умови співробітництва, визначають,

що є допустимим та не допустимим у контексті угоди. Серед основних сутнісних характеристик, слід акцентувати увагу на поняттях «викрадення дітей», «постійне місце проживання», «права піклування» та «права доступу».

Механізмом застосування міжнародно-правових норм є комплексно сформульована, чітко прорахована та об'єктивно сконструйована система, що включає в себе комплекс юридичних засобів, способів, умов та причин, що спрямовані на досягнення дотримання всіма суб'єктами визначених міжнародних правил поведінки.

ВИСНОВКИ

У **висновках** наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, яке полягає у комплексному дослідженні проблем адміністративно-правового захисту прав дитини з урахуванням європейського досвіду та напрацювання пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства в цій сфері. Основні висновки знайшли відображення в таких положеннях:

1. Історіографія наукових поглядів про права дитини бере свій початок ще з часів Античності, коли вперше на філософському рівні були осмислені основні проблеми забезпечення належного правового статусу дитини. Саме в цей історичний період було визнано необхідність у законодавчому порядку закріпити певні права дитини. Вказані ідеї були розвинені у наступні історичні епохи – Середньовіччя, Нового та Новітнього часів. Зокрема на погляди мислителів середньовіччя щодо особливостей правового статусу дитини та належного його забезпечення суттєво вплинула християнська релігія. В епоху Нового та Новітнього часів значного поширення набули так звані гуманістичні ідеї щодо статусу людини взагалі, сутність яких полягала у тому, що людина, у тому числі дитина – це найвища соціальна цінність, що має право на гідне життя. При цьому у всі історичні періоди розвитку доктринальної думки щодо прав дитини належна увага приділялася такому аспекту становлення дитини як забезпечення належного виховання з боку батьків та суспільства.

Парадигма становлення наукових поглядів про права дитини у вітчизняній доктринальній думці представлена окремими підходами, кожен з яких має важливе значення для правильного розуміння сутності феномена дитинства та правового статусу дитини. Серед таких основних підходів потрібно насамперед виокремити психологічний, соціологічний, соціокультурний та педагогічний. Сучасна юридична наука також не залишається осторонь багатьох проблем, пов'язаних із забезпеченням і

захистом прав дитини. Разом з тим сучасні правознавці висвітлюють різноманітні аспекти забезпечення належного правового статусу дитини здебільшого з точки зору окремих галузей права, а не загальної теорії права. Зазначене переконливо свідчить про необхідність здійснення комплексного загальнотеоретичного дослідження проблем належного правового забезпечення статусу дитини, основу якого повинен складати «дитиноцентричний» підхід, який визнає пріоритет інтересів дитини над інтересами батьків, суспільства та держави.

Поняття адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні полягає в забезпеченні комплексного та всеохоплюючого функціонування всіх структурних елементів відповідного правового механізму, що включає права, повноваження та обов'язки, а також мету, завдання, принципи, функції та чітке коло суб'єктів забезпечення його реалізації. Основним завданням адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні є створення такого правового становища, в умовах дії якого неможливим є порушення прав і свобод дитини та забезпечується підтримання всіх належних демократичних та правових обставин, що всебічно сприяють ефективній правореалізації своїх прав і свобод дитиною.

Ідеологічний зміст та сутність адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні, зокрема крізь призму дії відповідного адміністративно-правового механізму, полягає в забезпеченні усталеного функціонування всіх демократичних процесів, що притаманні цивілізованому правовому суспільству, з огляду на стан його еволюційного розвитку та співмірність задекларованих суспільством соціальних цінностей і унормування їх у нормативно-правовому полі.

2. Захист прав дитини – це система дій, які здійснюються уповноваженими державними органами, інститутами громадянського суспільства, приватними особами і спрямовані на відновлення вже порушених прав дитини. Особливості правового регулювання забезпечення захисту прав дитини проявляється у тому, що такий захист згідно з

існуючою на сьогодні нормативно-правовою базою надається як на державному рівні, так і на рівні громадянського суспільства. При цьому у сучасних демократичних реаліях особливого значення набуває захист прав дитини з боку відповідних інститутів громадянського суспільства, для якого характерні такі ознаки: існує разом із державно-правовим захистом прав та свобод дитини; передбачає утвердження непорушності прав та свобод дитини у суспільній свідомості; може здійснюватися в процесуальній формі та виражатися у формі суспільного осуду; передбачає захист як формально визнаних прав дитини, так і не закріплених на законодавчому рівні (моральних) прав; є важливим стимулом удосконалення забезпечення прав та свобод дитини державно-правовими інститутами.

Поряд із цим, права і свободи дитини, як об'єкт адміністративно-правового забезпечення відповідного правового механізму, розглядаються як чітко унормовані у законодавстві України та діючі в суспільстві соціально-правові обставини, що уможливають реалізацію дитиною визначену їй міру можливої та належної поведінки. Сутність адміністративно-правового забезпечення при цьому проявляється в створенні такого соціально-правового становища, за умов ефективної дії якого неможливою є нереалізація чи неповна реалізація визначених у законодавстві України прав і свобод дитини, за умови її ініціативи щодо цього.

При цьому об'єктами адміністративно-правового забезпечення захисту прав і свободи дитини в Україні можуть виступати також і загальні правові категорії, що безпосередньо впливають на захищеність дітей як соціального класу та верстви населення від деструктивних проявів, що негативно впливають на формування їх громадянської свідомості та не дозволяють в подальшому виховати законослухняних членів суспільства.

Також відсутність закріпленого на законодавчому рівні таких понять як «гідність дитини» та «законний інтерес дитини» в певній мірі ускладнює ефективну реалізацію положень Закону України «Про попередження

насильства в сім'ї» та дає можливість зловживати, зокрема, таким законодавчо визначеним поняттям як «насильство в сім'ї».

3. Сучасний категоріально-понятійний апарат в сфері дослідження прав дитини представлений значною кількістю відповідних правових понять, які визначають різноманітні особливості правового регулювання статусу дитини. Окремі з цих понять закріплені на законодавчому рівні (наприклад, насильство в сім'ї) з урахуванням прогресивного європейського досвіду, що сприяє подоланню відповідних прогалів у даній правовій сфері. Проте на законодавчому рівні і дотепер залишається чимало категоріально-понятійних прогалів, які суттєво гальмують розвиток правовідносин, пов'язаних із забезпеченням та захистом прав, свобод і законних інтересів дитини. Удосконалення такого категоріально-понятійного апарату залежить насамперед від досягнень загальнотеоретичної юридичної науки, основним завданням якої є вироблення обґрунтованих дефініцій відповідних юридичних явищ.

При цьому особливості правового регулювання адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні полягають в тому, що зазначений механізм хоч і відноситься до галузі адміністративного права, проте його регулювання може знаходити відповідне відображення, в тому числі й у цивільному та кримінальному законодавстві, що є додатковими інструментами у реалізації завдань визначених загальнодержавним механізмом захисту прав і свобод дитини та приводяться у дію за необхідності відповідних фактичних обставин.

Окремими ж аспектами регулювання адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні є дія відповідних норм на всіх рівнях законодавства України та відповідних підзаконних нормативно-правових актів, що в свою чергу суттєво гальмує правореалізацію норм і положень визначених, як структурні елементи вказаного адміністративно-правового механізму. Крім цього, важливим завданням у контексті інтеграції України до Європейського Союзу є вдосконалення регулювання адміністративно-

правового механізму захисту прав і свобод дитини в Україні крізь призму норм законодавства Європейського Союзу. Поряд із цим необхідно підкреслити, що захист прав і свобод дитини в Україні, як основне завдання в діяльності відповідного адміністративно-правового механізму, досягається не лише в спосіб формального визначення меж можливої та належної поведінки всіх учасників відповідних правовідносин, а у тому числі в межах реалізації конкретних повноважень відповідних суб'єктів, що забезпечують вказаний правовий режим (наприклад Національна поліція України), зокрема в спосіб здійснення адміністративно-юрисдикційних повноважень.

4. Напрями адміністративно-правового захисту можуть диференціюватись за ознакою сфери застосування, предмету відносно якого діють тощо. Крім цього, спираючись на дослідження учених слід зазначити, що напрями можуть охоплювати як міждержавний рівень, так і внутрішньодержавні взаємини, проте кінцева мета дії такого механізму залишається незмінною. Вказується, що роль окремих інституцій у реалізації окреслених напрямів адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод дитини в Україні є визначальною, оскільки всі вони діють з однією метою, створені для реалізації різних завдань, котрі складають напрями досягнення єдиної мети.

До напрямів адміністративно-правового захисту належить віднести декілька чітко розмежованих за класифікаційними критеріями векторів правореалізації відповідного механізму, що включають в себе: охорону прав і свобод дитини в сім'ї, в освітньому середовищі, а також у контексті інших соціальних комунікацій. Крім цього необхідно виділити індивідуальний підхід до реалізації адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні, що включає захист прав і свобод дітей, що віднесені до категорії вразливих верств населення (діти-сироти або ж позбавлені батьківського піклування). Поряд із цим напрями адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні можуть бути поділені за суб'єктами його реалізації на ті, що втілюються вищими

органами державної влади на стратегічному рівні, а також ті, що безпосередньо дбають про захист прав і свобод дитини в залежності від наявності чи відсутності соціально-правового прецеденту, що впливає на потребу захистити таку дитину.

При цьому, з організаційно-правової точки зору дія адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод дитини в Україні може включати в себе організаційно-управлінський (забезпечення чіткості реалізації визначених законодавством України положень у сфері захисту прав і свобод дитини, як в Україні, так і за її межами), інституційно-компетенційний (дотримання чіткого розподілу меж компетенції між всіма органами правопорядку, до кола повноважень яких віднесено реалізацію заходів із захисту прав і свобод дитини) та нормативний напрям (забезпечення розроблення своєчасних змін до законодавства України та підзаконних нормативно-правових актів відповідно уповноваженими на це суб'єктами) адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні.

5. Система суб'єктів адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні складається з вищих органів державної влади, котрі в межах своєї компетенції впливають на формування державної політики в сфері захисту прав і свобод дитини в Україні, а галузевий рівень відповідних органів, здійснює свою діяльність за предметним принципом – одні з них забезпечують захист прав дітей-сиріт, інші захист соціальних прав дитини тощо. Межі компетенції функціонування даних підрозділів потребують коригування та систематизації з урахуванням практик сьогодення та триваючої збройної агресії росії проти України й подальшої необхідності захисту прав і свобод дитини на міждержавному (міжнародному рівні).

До кола суб'єктів адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні, з урахуванням розроблених класифікаційних критеріїв необхідно віднести: на вищому рівні державної влади: Президента України,

Верховну Раду України та Кабінет Міністрів України (коло повноважень яких, переважною мірою полягає в наявності компетенції щодо формування загальнодержавних тенденцій у сфері адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини та визначення чітких векторів державної політики в даному напрямі); дорадчий корпус суб'єктів доповнюється уповноваженим Президента України із захисту прав дітей, а також уповноваженим Верховної Ради України з прав людини (до повноважень яких відноситься, перш за все, розгляд звернень і запитів громадян, щодо проблемних питань у сфері дії адміністративно-правового захисту прав і свободи дитини в Україні); на рівні Кабінету Міністрів України, необхідно визначити Міністерство внутрішніх справ України, Міністерство реінтеграції, Міністерство соціальної політики, Міністерство юстиції України та Міністерство освіти і науки України (характерною особливістю функціонування українських міністерств є те, що вони зобов'язані не лише формувати відомчу політику, як форму реалізації загальнодержавного вектору, а й здійснювати фрагментарне та ситуативне управління адміністративно-правовим захистом прав і свобод дитини в межах своєї компетенції); на рівні центральних органів виконавчої влади та відповідних загальнодержавних служб, що опікуються захистом прав і свобод дитини визначено Національну поліцію України, як основний орган правопорядку, що функціонує у даній сфері, а також інститут служби у справах дітей.

Крім цього слід підкреслити, що до кола суб'єктів адміністративно-правового захисту прав дитини також відносяться місцеві органи державної влади та відповідні структурні підрозділи, а також органи місцевого самоврядування та громадські організації.

6. Роль і місце Національної поліції України в реалізації адміністративно-правового механізму захисту прав і свобод дитини є однією із провідних, оскільки саме цей правоохоронний орган має компетенцію як превентивної діяльності (що хоч за змістом і сутністю відноситься до правоохоронної, проте за формою реагування набуває

правозахисних рис), так і безпосереднього адміністративно-юрисдикційного реагування на порушення прав і свобод дитини.

Окрім того роль і місце Національної поліції України визначається чіткістю формулювання та вичерпністю змісту норм і положень законодавства України у відповідній сфері, що відносить до компетенції зазначеного центрального органу виконавчої влади низку завдань і повноважень, що спрямовані на захист прав і свобод дитини та унеможливлення їх порушення. Коло принципів функціонування Національної поліції України, а також чітко окреслені завдання уможлиблюють реалізацію форм поліцейської діяльності, що найбільш ефективно впливають на захист прав і свобод дитини в Україні, як-от поліцейське піклування. Крім цього наявність в структурі Національної поліції України окремо визначених підрозділів до кола компетенції яких віднесено забезпечення захисту прав і свобод дитини, чітко свідчить про пріоритетність даного напрямку роботи в діяльності відповідного центрального органу виконавчої влади та виокремлює його серед інших органів правопорядку.

7. Механізмом застосування міжнародно-правових норм є комплексно сформульована, чітко прорахована та об'єктивно сконструйована система, що включає комплекс юридичних засобів, способів, що спрямовані на досягнення дотримання всіма суб'єктами визначених міжнародних правил поведінки.

Незалежно від утворених інституцій, що діють на договірній основі чи сформовані в результаті тісних дружніх зв'язків між державами, має місце нагальна необхідність закріплення визначених домовленостей у нормативно-правових актах, що формують загальні умови співробітництва, визначають, що є допустимим та не допустимим у контексті угоди. Серед основних сутнісних характеристик слід акцентувати увагу на поняттях «викрадення дітей», «постійне місце проживання», «права піклування» та «права доступу».

8. Сутність правового механізму протидії викраденню дітей полягає у здійсненні державою та інститутами громадянського суспільства превентивних заходів, спрямованих на запобігання такому викраденню, а також на забезпечення ефективної роботи уповноважених державних органів, міжнародних організацій, недержавних структур щодо дотримання ними положень національного законодавства та міжнародного права, які визначають особливості взаємодії цих органів і організацій у цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративна діяльність Національної поліції : навч. посіб. / кол. авт. ; кер. авт. кол. В. А. Глуховеря. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 248 с
2. Адміністративна діяльність органів поліції України : підручник / [В. В. Сокурєнко, О. І. Безпалова, О. В. Джафарова, В. А. ін.] ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : ХНУВС, 2017. 432 с.
3. Адміністративне право України : підручник / [Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дяченко та ін.] ; за ред. Ю. П. Битяка. Київ : Юрінком Інтер, 2005. 544 с.
4. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник: у 2 т. Т. 1. Загальна частина / Ред. кол.: В.Б. Авер'янов (голова). Київ : Юрид. думка, 2004. 584 с.
5. Алтуніна О. М. Адміністративно-правовий статус органів місцевого самоврядування. *Право і безпека*. 2010. № 4 (36). С. 89–92. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pib/2010_4/PB-4/PB-4_18.pdf.
6. Бакутін Є. І. Принцип законності в діяльності поліції під час використання технічних засобів фіксації адміністративних правопорушень. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 208–213.
7. Барабаш Т. М. Категорія «суб'єкт» у кримінальному процесі України. *Наукові записки Інституту законодавства ВРУ*. 2012. № 3. С. 110–114.
8. Бараннік Р. В. Принципи міжнародного співробітництва та міжнародної правової допомоги під час кримінального провадження. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 11–18.
9. Батьки і діти в міжнародному вимірі. *Закон і Бізнес* : [сайт]. URL: https://zib.com.ua/ua/113728-vssu_uzagalniv_praktiku_schodo_konvencii_pro_vikradennya_dit.html.

10. Безпека життєдіяльності та охорона праці : підручник / [В. В. Сокурєнко, О. М. Бандурка, С. М. Бортник та ін.]; за заг. ред. В. В. Сокурєнка ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 308 с.

11. Бєдний О. І., Внутрішньорганізаційні відносини в органах публічної влади та їх апаратах як складова предмета адміністративного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 40. Т. 1. С. 131–134. URL: surl.li/nfxxhg.

12. Білодід І. К. Словник української мови : в 11 т. АН УРСР ; Ін-т мовознавства. Київ : Наук. думка, 1976. Т. 7. 724 с.

13. Булик І. Л., Гончарук С. С. Ювенальна превенція як фундаментальний напрямок діяльності органів Національної поліції України в системі адміністративного права. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України*. Харків, 2019. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/11_04_2019/pdf/28.pdf.

14. Булінг – важлива проблема для дітей в Україні. ЮНІСЕФ розпочинає кампанію проти боулінгу. *UNICEF – Україна* : [сайт]. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_31252.html

15. Бухтіярова І. Г. Адміністративно-правові засади захисту дитинства та материнства в Україні : монографія. Київ : Гельветика, 2018. 212 с.

16. В Україні запустили проект «Поліцейський офіцер громади». 2019. 28 трав. 2019 р. *Урядовий портал* : [сайт]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukrayini-zapustili-proekt-policejskij-oficer-gromadi>.

17. Вєприцький Р. С. Поняття «правовий статус особи» в теоретично-правовій літературі. *Право.ua* : [сайт]. 2015. № 3. С. 18–22.

18. Війна. Злочини Росії проти українських дітей URL: <https://ukrainer.net/biznes-adaptuietsia>.
19. Вінгловська О. І. Імплементация міжнародних стандартів прав дитини в національному законодавстві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2000. 20 с.
20. Волкова І. І. Правова основа механізму захисту прав дітей. *Правові новели*. 2021. № 14. С. 105–112.
21. Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_075.
22. Гварамія Л. Л. Захист прав дитини у міжнародних конвенціях та деклараціях : матеріали Міжнар. наук. конф. (Одеса, 8–9 листоп. 2013 р.). Одеса : Фенікс, 2013. С. 189–192. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/43d84e3f-8e88-4127-b907-e5ad4d8679fe/content>.
23. Гнитюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація. Київ : Ін Юре, 2004. 388 с.
24. Головченко В. Правові засади виховання та захисту прав дитини. *Право України*. 2008. № 5. С. 88–91.
25. Гумін О. М. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та структура. *Наше право*. 2014. № 5. С. 32–37.
26. Гурковський М. П., Єсімов С. С. Основні форми та методи діяльності поліції у сфері забезпечення конституційних прав людини та громадянина в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 4. С. 171–186. URL: http://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsvy/04_2016/16gmpgvu.pdf.
27. Гвалтували немовлят. Звернення В. Зеленського до парламенту Литви та народу. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Yg7x52DKCHU>.
28. Дакал А. В. Міжнародне співробітництво у сфері формування та реалізації державної політики щодо захисту прав дітей. *Збірник наукових*

праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2012. № 12. С. 129–142.

29. Дараганова Н. В. Дискусійні питання класифікації суб'єктів адміністративного права (на прикладі екіпажу повітряного судна України). *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2010. № 4. С. 227–232. (Серія «Політологія. Соціологія. Право»).

30. Дашковська О. Р. Принципи нормотворчої діяльності: загальна характеристика. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 35 (2.1). С. 29–32. (Серія «Право»).

31. Денісова Л. Л. «Прив'язали до стільця, щоб дивилася»: у Бучі окупанти згвалтували 11-річного хлопчика на очах у мами URL: <https://tsn.ua/ato/priv-yazali-do-stilcyu-schob-divilasya-u-buchi-okupanti-zgvaltuvali-11-richnogo-hlopchika-na-ochah-u-mami-2032408.html>.

32. Джагупов Г. В. Ювенальна превенція в системі забезпечення безпеки суспільства. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України*. Харків, 2019. С. 98–99. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/11_04_2019/pdf/45.pdf.

33. Джуган В. О. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 63–67. URL: http://lsey.org.ua/8_2022/12.pdf.

34. Дитинство в Україні: права, гарантії, захист / Міністерство України у справах сім'ї та молоді; Український інститут соціологічних досліджень. Київ : Столиця, 2008. 245 с.

35. Діти і соціум: особливості соціалізації дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : монографія / [А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш та ін. ; наук. ред. А. М. Богуш, за заг. ред. Н. В. Гавриш]. Луганськ : Альма-матер, 2006. 368 с.

36. Дмитрієв А. А. Принципи та правове регулювання діяльності органів Національної поліції України з протидії організованій злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 164–166.

37. Доляновська, І. М., Мазик, А. Ю. Напрями державного захисту прав дітей, які належать до найуразливіших категорій. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2018. Вип. 33. С. 97–103.

38. Дракохруст Т. В., Герасимів В. М. Перспективи вдосконалення діяльності Національної поліції України в умовах збройної агресії Росії проти України. *Наукові записки*. 2023. № 14. С. 66–70. (Серія «Право»). URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/257/259>.

39. Древаль Ю. Д. Демократія участі та політичне представництво. *Політичні та правові засади державного управління*. 2012 № 2. С. 203–209. URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/2713/1/apdy_2012_2_30.pdf.

40. Експерти Комітету ООН з прав дитини : міжнар. док. від 25 січ. 1995 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/members.htm>.

41. Європейська конвенція про здійснення прав дітей. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_135.

42. Жаровська Г. П. Міжнародно-правові засади боротьби з транснаціональною злочинністю: проблеми й перспективи. *Альманах міжнародного права*. 2014. Вип. 6. С. 90–100.

43. Загальне адміністративне право : підручник/ [І. С. Гриценко, Р. С. Мельник, А. А. Пухтецька та ін.] ; за заг. ред. І. С. Гриценка. Київ : Юринком Інтер, 2015. 568 с.

44. Загоровский А. И. Курс семейного права. Изд. 2-е, доп. Одесса : Тип. Акционерного о-ва печ. дела, 1909. 554 с.

45. Запобігання інституціалізації дітей раннього віку. Інноваційні технології соціальної роботи з профілактики відмов від новонароджених

дітей : метод. посіб. / [Т. Ф. Алексєєнко, О. В. Безпалько, Н. О. Бєрвєно та ін.]. Київ : Століття, 2008. 224 с.

46. Застосування конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. *Міністерство юстиції України* : [сайт]. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_28838.

47. Захарчук І. В., Блонський М. А., Кузик Д. О., Мельник Д. В., Любчинський В. І. Адміністративно-правове регулювання діяльності Національної поліції України під час дії правового режиму воєнного стану. *Академічні візії*. 2024. Вип. 27. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10597246>.

48. Звонков Є. Є. Категорія «справедливість» як складова права і моралі: теоретико-правовий аспект : дис. ... д-ра філософії в галузі права : 081. URL: <https://uacademic.info/ua/document/0822U100582#!>

49. Кабанець Л. В. Засоби запобігання незаконному позбавленню волі або викраданню людини: міжнародний досвід : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 205 с.

50. Кальченко Т. Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : Київ, 2004. 19 с.

51. Карбовський Д. О. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання діяльності територіальних органів Національної поліції України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 1. С. 164–168. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2020/1/31.pdf>.

52. Карпенко О. І. Правові засади утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2002. 20 с.

53. Касьяненко Д. І., Герасимова Г. В. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні. *Молодий вчений*. 2018. № 4 (2). С. 681–684.

54. Квітка Я. М. Попередження адміністративних правопорушень серед неповнолітніх : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2002. 226 с.

55. Кирюха К. І. Напрями підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 73. Ч. 2. С. 32–37. (Серія «Право»). URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/11/7-1.pdf>.

56. Кисильова К. В. Забезпечення органами поліції прав і свобод людини шляхом реалізації принципу верховенства права. *Сучасна європейська поліцейстика та можливості її використання в діяльності Національної поліції України* : зб. тез доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 11 квіт. 2019 р.). Харків : ХНУВС, 2019. С. 126–128. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ad3c6fc7-120a-42c5-8b9c-6d5ed1960dcf/content>.

57. Китай бореться з викраденнями дітей. 2011. *CREDO* : [сайт]. URL: <https://credo.pro/2011/01/38938>.

58. Кобзар О. Ф. Правоохоронна діяльність: теоретико-правовий аналіз. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3. С. 7–14.

59. Кобзар О., Романов М. Організаційно-правові засади функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. 2021. № 1 (2). С. 96–101. (Серія «Право»). URL: <https://law.duan.edu.ua/images/PDF/2021/1/14.pdf>.

60. Коваленко Н. Захист прав дитини: міжнародний та національний аспект. 2023. *Higher School of Advocacy* : [сайт]. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/zaxist-prav-ditini-miznarodnii-ta-nacionalnii-aspekt>.

61. Коваль О. А. Формування принципів права. *Вісник Академії адвокатури України*. 2006. Вип. 6. С. 22–26.

62. Ковальчук Ю. І. Неповнолітній як суб'єкт адміністративної відповідальності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 20 с.

63. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-Х. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

64. Кожура Л. О. Особливості розвитку інституту охорони дитинства XIX – поч. XXI ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. Вип. 28. С. 45–48. (Серія «Юриспруденція»).

65. Козаченко Ю. А. Адміністративно-правове регулювання забезпечення прав пацієнта в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2016. 210 с.

66. Козлов Ю. Державне управління під час переходу від планового господарства до ринкового. *Проблеми теорії та практики управління*. 1998. № 1. С. 2–5.

67. Колодій А. М. Принципи права України. Київ : Юрінком Інтер, 1998. 208 с.

68. Коломоєць Н. В. Адміністративно-правовий захист прав дитини в Україні : монографія. Харків : Панов, 2019. 352 с.

69. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України : підручник. Київ : Істина, 2008. 808 с.

70. Коломоєць Т. О., Кремова Д. С., Колпаков В. К. Адміністративно-правове регулювання реалізації економічної функції держави та економічна функція адміністративного права: питання співвідношення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 198–201. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-2/44>.

71. Колпаков В. К. Адміністративна відповідальність (адміністративно-деліктне право) : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 256 с.

72. Конвенція ООН про права дитини : міжнар. док. від 20 листоп. 1989 р. № 995_021. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021/card2.

73. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

74. Концепція Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 квіт. 2017 р. № 230-р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/230-2017-%D1%80>.

75. Королюк І. М. Ювенальна превенція як один із основних напрямків діяльності Національної поліції. *Юридична наука як правова основа інноваційного розвитку України*. URL: <http://elar.naiau.kiev.ua/jspui/handle/123456789/3360>.

76. Косенко С. С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2004. 20 с.

77. Костенко Я. В. Психологічні та правові особливості дитячої злочинності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 6 (21). Т. 2. С. 130–134.

78. Коталейчук С. П. Теоретико-правові проблеми правового статусу неповнолітніх в Україні та забезпечення його реалізації як один із основних напрямків діяльності міліції : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2004. 235 с.

79. Котляр А. Запізніле до ювілею. *Дзеркало тижня*. 2009. 28 листоп.–4 груд. С. 14.

80. Кочемировська О. О. Щодо дотримання Україною міжнародних стандартів захисту прав дітей у збройних конфліктах. Аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень* : [сайт]. 2014. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialna-politika/schodo-dotrimannya-ukrainoyu-mizhnarodnikh-standartiv-zakhistu-prav>.

81. Крестовська Н. М. Ювенальне право України: генезис та сучасний стан : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2008. 40 с.

82. Крестовська Н. М. Ювенальний правовий статус. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2009. Т. 8. С. 278–284.

83. Кривачук Л. Ф. Феномен дитинства в науково-історичній ретроспективі. Сучасна наука: теорія і практика : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25–26 листоп. 2016 р.). Київ, 2016. С. 167–169.

84. Кривачук Л., Костишин Е. Дитинство як об'єкт державної політики у сфері охорони дитинства в Україні: полеміка стосовно сутності поняття. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. Вип. 4. С. 12–16.

85. Кривачук Л., Костишин Е. Науковий дискурс стосовно феномену дитинства: виокремлення державно-управлінського дитиноцентричного підходу. *Ефективність державного управління*. 2014. Вип. 41. С. 39–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_41_6.

86. Кривов'яз О. В. Захист прав дитини в умовах збройного конфлікту. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. Вип. 27. С. 80–85.

87. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошового, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.

88. Кулачок Л. В. Державна допомога сім'ям з дітьми як форма соціально-правового захисту : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2003. 19 с.

89. Куракін О. М., Романов М. Ю. Співвідношення верховенства права та закону в розрізі соціологічної концепції праворозуміння. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. № 2 (1). С. 33–36. (Серія «Юридичні науки»).

90. Курс адміністративного права України : підручник / В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко, І. Д. Пастух та ін.; за ред. В. В. Коваленка. Київ : Юрінком Інтер, 2012. 544 с.

91. Левицький О. І. Невінчані шлюби на Україні в XVI–XVII ст. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. 1909. Кн. 3. С. 98–107.

92. Лемеш Д. Л. Адміністративно-правовий статус працівників поліції в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2016. 202 с.

93. Лесько Н. В. Правове регулювання захисту дітей від негативного впливу інтернету. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 850. С. 48–53.

94. Ліпкан В. А. Національна безпека України : навч. посіб. Київ : Кондор, 2006. 552 с.

95. Львова О. Л. «Нові права» людини як аномалія права. *Правова держава*. 2013. Вип. 24. С. 102–109.

96. Мамонтов Я. А. Право держави і право дитини. *Соціальне виховання*. 1922. № 1. С. 33–42.

97. Мануїлова К. В. Міжнародні стандарти захисту прав та свобод дітей під час збройних конфліктів як найбільш вразливої категорії осіб. *Juvenile policy as a component of supporting Ukraine's national security and defense*. 2023. С. 183–196. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/287/7887/16465-1?inline=1>.

98. Марушій О. А. Поняття законності та дисципліни в діяльності органів виконавчої влади. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2016. № 845. С. 132–136.

99. Матусевич А.Л. Адміністративно-правовий захист прав і свобод дитини в Україні: до питання напрямів. *Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 16–17 березня 2022 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 118–120.

100. Матусевич А.Л. До питання міжнародного співробітництва в протидії викраденню дітей. *KELM*. 2023. № 7(59). С. 401-406 (Республіка Польща).

101. Матусевич А.Л. Компетенція національної поліції як суб'єкта адміністративно-правового захисту прав дитини. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 22–23 вересня 2021 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 122–124.

102. Матусевич А. Л. Місце та роль Національної поліції України в адміністративно-правовому захисті прав і свобод дитини. *Право і суспільство*. 2024. № 1. Т. 2. С. 488-492.

103. Матусевич А. Л. Напрями адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 684-685.

104. Матусевич А.Л. Поняття, особливості та окремі аспекти правового регулювання охорони прав і свобод дитини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 103-107.

105. Матусевич А.Л. Поняття та сутність адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 2. С. 81-86.

106. Матусевич А.Л. Поняття та сутність адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 25–26 січня 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 39–41.

107. Матусевич А.Л. Права і свободи дитини як об'єкт адміністративно-правової охорони. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції* (Київ, 13–14 березня 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 143–147.

108. Матусевич А.Л. Правове регулювання охорони прав і свобод дитини: до питання особливостей. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19–20 жовтня 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 129–132.

109. Медіакомунікації та соціальні проблеми : зб. навч.-метод. матеріалів і наук. ст. : у 3 ч. Ч. 1 / упоряд., ред. К. С. Шендеровського. Київ : ЕТНА-1, 2012. 288 с.

110. Мельник Л. А. Суб'єкти державної політики у сфері захисту прав дітей. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2020. № 1 (34). URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/1_2020/34.pdf.

111. Мироненко В. Правові засади захисту прав дитини, яка перебуває у конфлікті з законом. *Вісник прокуратури*. 2008. № 5. С. 32–36.

112. Мінімальні стандартні правила Організації Об'єднаних Націй, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила») : міжнар. док. від 29 листоп. 1985 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_211.

113. Молдован А. Поняття міжнародного співробітництва та чинне законодавство України, що його регулює у сфері протидії криміналу. *Юридична Україна*. 2014. Вип. 12. С. 71–74.

114. Мороз О. Б., Костовська К. М. Поняття та система адміністративно-правового захисту прав дитини в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2022. Вип. 72. Ч. 2. С. 88–93. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/10/16-1.pdf>.

115. Навроцкий А. А. Уполномоченный по правам ребенка как институция обеспечения защиты прав ребенка: зарубежный опыт и перспективы внедрения в Украине. *Leges si viata*. 2018. № 1. С. 80–84.

116. Наливайко О. І. Теоретико-правові проблеми захисту прав людини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 18 с.

117. Незалежний громадський Звіт щодо виконання Україною положень «Конвенції про права дитини» (ООН). *Спільна мета* : [сайт]. URL: surl.li/rzjlp.

118. Нечитайло Ю. М. Захист прав дітей. 2016. *Буковинський державний медичний університет* : [сайт]. URL: <https://www.bsmu.edu.ua/blog/4740-zahist-prav-ditey/>.

119. Ольховик Л. А. Особисті немайнові права дитини за цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2006. 21 с.

120. Оніщенко Н. М. Розвиток національної правової системи в контексті запитів громадянського суспільства. URL: <https://media.neliti.com/media/publications/309082--ce1a3cbb.pdf>.

121. Оніщенко Н. М. Сунегін С. О. Права і свободи дитини в умовах конвергенції правових систем: українські реалії та перспективи їх удосконалення. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 12. С. 83–89.

122. Оніщенко Н. М., Львова О. Л., Сунегін С. О. Права і свободи дитини: вступ до проблеми. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 13–17.

123. Опольська Н. М. Права дитини в Україні : монографія. 2-ге вид., переробл. та доповн. Вінниця : ВНАУ, 2019. 289 с.

124. Орзих М. Ф. Личность и право. Одесса : Юрид. лит., 2005. 262 с.

125. Паламарчук Л. С. Словник української мови. Українська мова : енциклопедія. Київ : Укр. енцикл., 2004. 612 с.

126. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : постанова Кабінету Міністрів України від 24 верес. 2008 р. № 866. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF>.

127. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини : Указ Президента України 11 серп. 2011 р. № 811/2011. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/811/2011>.

128. Підгородинська А. В. Міжнародне співробітництво у кримінальному провадженні: поняття та процесуальні форми. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 4, т. 3. С. 114–118.

129. Підготовка працівників структурних підрозділів Національної поліції України у частині забезпечення та захисту прав дітей : навч.-метод. посіб. / [В. Л. Андрєєнкова, В. А. Бороздіна, О. В. Ковальова та ін.] ; за заг. ред. Т. В. Журавель, Л. В. Зуб, О. В. Ковальнової, Ю. В. Пилипас. Ч. 1. Київ, 2019. 516 с.

130. План дій «Україна – Європейський Союз» : міжнар. док від 12 лют. 2005 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_693.

131. Позігун І. О. Міжнародні стандарти захисту прав дітей. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4. Ч. 3. С. 158–163. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.4.3.26>.

132. Поліцейська діяльність : підручник / С. С. Вітвицький, В. С. Тулінов, О. М. Мердова та ін. ; за заг. ред. проф. С. С. Вітвицького. Київ : Дакор, 2021. 372 с.

133. Права дитини: від витоків до сьогодення : зб. текстів, метод, та інформ. матеріалів / упоряд.: Г. М. Лактіонова (кер.) [та ін.]. Київ : Либідь, 2002. 278 с.

134. Про громадянство України : Закон України від 18 січ. 2001 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>.

135. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : Закон

України від 13 січ. 2005 р. № 2342-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2342-15/page2>.

136. Про Загальнодержавну програму «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року : Закон України від 5 берез. 2009 р. № 1065-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>.

137. Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей : постанова Кабінету Міністрів України від 28 січ. 2004 р. № 87. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/87-2004-%D0%BF>.

138. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

139. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон України від 24 січ. 1995 р. № 20/95-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/20/95-вр/page2>.

140. Про охорону дитинства : Закон України від 26 квіт. 2001 р. № 2402-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>.

141. Проблема безпритульності дітей та кіднепінгу. Володимирецька районна бібліотека для дітей : [сайт]. URL: <http://babylibrarivolodymyrec.org.ua/index.php/korysna-informaciya/396-2012-02-10-09-13-10>.

142. Рабінович П. М. Права людини і громадянина у Конституції України: до інтерпретації вихідних конституційних положень. Харків : Пороги, 1997. 64 с.

143. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4

Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес) 1 грудня 2004 р. № 18-рп/2004. *Офіційний вісник України*. 2004. № 50. Ст. 3288.

144. Романов М. Організаційно-правові засади судового контролю, прокурорського нагляду та взаємодії з громадськістю в діяльності підрозділів дізнання національної поліції України. *Право і суспільство*. 2001. № 5. С. 224–231. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.5.30>.

145. Романов М. Поняття, сутність і значення діяльності підрозділів дізнання. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2021. Вип. 26. № 2. Р. 102–106. DOI: <https://doi.org/10.33270/01211192.102>.

146. Романов М. Функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України: до питання визначення функцій як елементу організаційних засад. *Честь і закон*. 2021. № 3 (78). С. 89–93. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2021/3/78/244558>.

147. Романов М. Ю. Організаційно-правові засади забезпечення функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України : дис. ... д-ра філософії : 081. Київ, 2022. 264 с.

148. Романов М. Ю., Кобзар О. Ф. Організаційно-правові, адміністративні та кримінальні процесуальні аспекти діяльності підрозділів дізнання Національної поліції України : монографія. Кропивницький : ДонДУВС, 2022. 498 с.

149. Романов М. Ю. До питання визначення місця і ролі перепідготовки як форми післядипломної освіти дільників Національної поліції України. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики у XXI столітті* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Рівне, 23–24 верес. 2021 р.). Рівне : Міжн. екон.-гуман. ун-т ім. акад. С. Дем'янчука, 2021. С. 73–76.

150. Романов М. Ю. Забезпечення права на свободу та особисту недоторканість дільниками Національної поліції України: адміністративно-правовий аспект. *Діяльність органів досудового розслідування в умовах реформування правоохоронних органів* : матеріали Всеукр. наук.-практ.

конф. (Дніпро, 21 трав. 2021 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т. внутр. справ, 2021. С. 76–79.

151. Романов М. Ю. Зміст і сутність поняття стажування в контексті післядипломної освіти працівників підрозділів дізнання Національної поліції України. *Актуальні дослідження правових та економічних процесів у контексті євроінтеграції* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Дніпро, 2 черв. 2021 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т. внутр. справ, 2021. С. 185–188.

152. Романов М. Ю. Організаційно-правові основи функціонування підрозділів дізнання Національної поліції України. *Механізм функціонування громадянського суспільства* : зб. тез Всеукр. наук. конф. (Львів, 18 груд. 2021 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2020. С. 282–284.

153. Романов М. Ю. Поняття та сутність функцій підрозділів дізнання Національної поліції України в контексті організаційно-правового забезпечення. *Правові засади організації та здійснення публічної влади* : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 2–6 берез. 2021 р.). Хмельницький : Хмельн. ун-т упр. та права ім. Л. Юзькова, 2021. С. 449–452.

154. Романов М. Ю. Спеціалізація як форма післядипломної освіти дізнавачів Національної поліції України: проблеми та перспективи. *Реформування законодавства та державних інституцій: прогалини, досягнення та перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Рівне, 24–25 трав. 2021 р.). Рівне : Міжн. екон.-гуманіт. ун-т ім. акад. С. Дем'янчука, 2021. С. 172–175.

155. Сахно А. П. Значення законності й дисципліни в діяльності ОВС України та шляхи їх зміцнення. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2010. № 3. С. 71–77.

156. Сімейний кодекс України : Закон України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

157. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (енциклопедичний курс) : підручник. Вид. 2-е, переробл. і доповн. Харків : Еспада, 2009. 752 с.
158. Скиба В. М. Поведінка поліцейського як підстава дисциплінарного стягнення: етичний аспект. *Галицькі студії*. 2023. № 1. С. 58–62. DOI: https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-1-10.
159. Словник української мови : в 11 т. Т. 6, 1975. URL: <http://sum.in.ua/s/povsjudy>.
160. Сорочан Д. А. Міжнародно-правові стандарти прав дитини та ювенальна юстиція. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : тези доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 17 трав. 2019 р.). Харків : ХНУВС. 2019. С. 207–208. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/101.pdf.
161. Старко О. Л. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини: кримінально-правове та кримінологічне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2007. 20 с.
162. Стеценко С. Г., Пелагеша О. Г. Медичне право України : монографія. Київ : Атіка, 2013. 144 с.
163. Стратегія Ради Європи з прав дитини (2016–2021) : 20161003101948_CoE Strategy onchildren_ukr-1. URL: http://lastrada.org.ua/ucp_mod_news_list_show_597.html.
164. Сулацький В. С. Адміністративно-правовий механізм превентивної діяльності Національної поліції України : дис. ... д-ра філософії : 081. Київ, 2022. 219 с.
165. Суліма О. В. Правовий статус малолітніх дітей в Україні. Вінниця, 2018. 128 с. URL: <http://socrates.vsau.org/b04213/html/cards/getfile.php/18439.pdf>.
166. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / за заг. ред. Л. Р. Наливайко. Київ : Хай-Тек Прес, 2016. 628 с.

167. Трестер Ю. О. Державні механізми забезпечення безпеки дитини в Україні: організаційно-правовий аспект : дис. ... канд. наук з держ. управління : 25.00.02. Київ, 2018. 205 с.

168. Узагальнення судової практики розгляду справ із застосуванням Гаазької конвенції від 25 жовтня 1980 року про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. URL: https://hra.court.gov.ua/sud2090/inf_court/generalization/civil8.

169. Управління органами Національної поліції України : підручник / [О. М. Бандурка, О. І. Безпалова, О. В. Джафарова та ін.; передм. В. В. Сокурєнка] ; за заг. ред. В. В. Сокурєнка. Харків : Стильна тип., 2017. 580 с.

170. Федяєва В. Л. Сімейне виховання в історичній ретроспективі (друга половина XIX – XX століття) : монографія. Херсон : РІНО, 2010. 348 с.

171. Чепульченко Т. О. Деякі аспекти захисту прав і свобод неповнолітніх в Україні. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2010. № 3 (7). С. 138–144. (Серія «Політологія. Соціологія. Право»).

172. Чернобук В. В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав дитини в умовах збройних конфліктів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. С. 437–440. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.79>.

173. Черноус Ю. М. правова основа міжнародного співробітництва у розслідуванні злочинів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідорєнка*. 2010. № 1. С. 217–225.

174. Шатєрніков М. І. Теоретичні підходи до визначення поняття «правові засади діяльності господарських судів». *Європейські перспективи*. 2015. № 6. С. 108–112.

175. Шатіло В. Принципи діяльності державної влади і методи їх здійснення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. № 1 (99). С. 66–70.

176. Шевчук Г. Принципи та завдання діяльності Національної поліції України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С. 120–124. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/7/22.pdf>.

177. Штанько Г. Ю. Внутрішньоорганізаційна діяльність у сфері кадрового забезпечення органів Національної поліції України. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених*. Харків, 2017. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2017_2/pdf/48.pdf.

178. Ювенальна юстиція : навч. посіб. / А. І. Гусєв, Ю. Б. Костова, Н. М. Крестовська та ін. ; за ред. Н. М. Крестовської. Одеса : ОЮІ ХНУВС, 2006. 243 с.

179. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П–С. 2003. 736 с.

180. Юхта Г. Теоретико-правовий аналіз концептуального поняття «правовий статус дитини». *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 12. С. 71–76. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2014_12_18.

181. Юхта О. Аспекти правового регулювання необхідності забезпечення поняття «охорона прав дитини». *Публічне право*. 2015. № 4 (20). С. 303–312. URL: surl.li/jpgxsk.

182. Ярмакі Х. П. Механізм адміністративно-правового регулювання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 2. С. 81–87.

183. Яровець Д. А. Повноваження підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України щодо забезпечення прав дітей. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє*. Харків, 2020. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210/article/view/yarovets/381.

184. Ясеновська М. Короткий огляд ситуації з дотримання прав дітей груп ризику в Україні. *Міжнародні стандарти прав людини та поводження з неповнолітніми у конфлікті з законом: досвід Польщі, Німеччини та України* : матеріали експертно-практ. семінару (Чернігів, 18–21 апр. 2010 г.). Чернігів, 2010. URL: <https://postup.lg.ua/korotkiy-oglyad-situaciyi-z-dotrimannya-prav-ditey-grup-riziku-v-ukrayini>.

185. Bakke O. M. When children become people: the birth of childhood in early Christianity. Minneapolis : Augsburg Fortress Press, 2005. P. 57–64.

186. Children and war. Special brochure. ICRC, Geneva, 1994. P. 3–7.

187. Gittins D. The Child in Question. Basingstoke : McMillian, 1998. 132 p.

188. Kehili M. J. An Introduction to Childhood Studies. Open University Press UK Limited, 2001. 250 p.

189. Matushevych, A. Rights and freedoms of the child as the object of administrative and legal protection. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 6. P. 40-44.

190. Sulatskyi V. Actors of prevention and the place of the National Police of Ukraine among them. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2021. No. 8. P. 65–70. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2021/8/11.pdf>.

191. The Moral and Political Status of Children / Ed. Archard D. Macleod / Unaversity of Victoria (Canada). 2002. 250 p.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:**

1. Matuskevych, A. Rights and freedoms of the child as the object of administrative and legal protection. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 6. P. 40-44.

2. Матусевич А.Л. До питання міжнародного співробітництва в протидії викраденню дітей. *KELM*. 2023. № 7(59). С. 401-406 (Республіка Польща).

3. Матусевич А. Л. Місце та роль Національної поліції України в адміністративно-правовому захисті прав і свобод дитини. *Право і суспільство*. 2024. № 1. Т. 2. С. 488-492.

4. Матусевич А.Л. Поняття та сутність адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 2. С. 81-86.

5. Матусевич А.Л. Поняття, особливості та окремі аспекти правового регулювання охорони прав і свобод дитини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Вип. 3. С. 103-107.

6. Матусевич А. Л. Напрями адміністративно-правового захисту прав і свобод дитини в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 3. С. 684-685.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

7. Матусевич А.Л. Компетенція національної поліції як суб'єкта адміністративно-правового захисту прав дитини. *Науково-практичні засади розвитку наукової думки на сучасному етапі державотворення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 22–23 вересня 2021 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2021. С. 122–124.

8. Матусевич А.Л. Адміністративно-правовий захист прав і свобод дитини в Україні: до питання напрямів. *Актуальні проблеми взаємодії правової науки та практики її застосування*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 16–17 березня 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 118–120.

9. Матусевич А.Л. Правове регулювання охорони прав і свобод дитини: до питання особливостей. *Проблемні питання юридичної науки в контексті реформування правової системи України*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19–20 жовтня 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 129–132.

10. Матусевич А.Л. Поняття та сутність адміністративно-правової охорони прав і свобод дитини. *Правові проблеми сучасності та наукові підходи до їх вирішення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 25–26 січня 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 39–41.

11. Матусевич А.Л. Права і свободи дитини як об'єкт адміністративно-правової охорони. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки в умовах сьогодення*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 13–14 березня 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 143–147.